

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EDEBİYAT ÇEVİRİSİNDE ÇEVİRİ KURAMLARI
ÜZERİNDEN ÇEVİRMENİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba BIÇKICI

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN

NİSAN – 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EDEBİYAT ÇEVİRİSİNDE ÇEVİRİ KURAMLARI
ÜZERİNDEN ÇEVİRMENİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba BIÇKICI

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 15/04/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr. Hicem ERSOY	BASARILI	
Dr. Dr. İmran KARABAĞ	BASARILI	
Yrd. Doç. Dr. Concept Aslan	Basari	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tuğba BIÇKICI

15.04.2016

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılmasında, çalışmamı titizlikle takip eden danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Arslan'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Kaynak desteği için Sayın Hocam Prof. Dr. Muharrem Tosun'a teşekkürlerimi sunarım. Çok değerli katkıları için meslektaşım Ece Çankaya'ya, işyerindeki yardımcım Betül Tandoğan'a, kardeşim Hüseyin Gül'e, bu süreçte maddi manevi desteklerini her zaman hissettiğim aileme, eşim Zafer Bıçkıcı'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Tuğba BIÇKICI

15.04.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇEVİRİYE GENEL BAKIŞ	4
1.1. Çeviri Nedir.....	4
1.2. Çeviri Türleri Nelerdir	7
1.3. Çeviride Kuramın Yeri	10
BÖLÜM 2: ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ KURAMLARININ OLUŞUMU	16
2.1. Çeviribilim Nedir	16
2.2. Çeviri Kuramları	18
2.2.1. Bilim Öncesi Dönem	18
2.2.1.1. Antik Roma Dönemi (Cicero)	18
2.2.1.2. Genç Antik Dönemi (Hieronymus)	19
2.2.1.3. Almancalaştırma Eğilimi (Martin Luther).....	21
2.2.2. Görecelik Temelli Kuramlar	23
2.2.2.1. Dil ve Düşünce Birliği (Humboldt)	23
2.2.2.2. Yabancılaştırıcı Çeviri (Schleiermacher)	25
2.2.2.3. Dilbilimsel Görecelik İlkesi (Sapir Whorf Hipotezi)	26
2.2.2.4. Biçim Odaklı Çeviri (Benjamin)	27
2.2.2.5. Yapısöküm ve Çevrilemezlik (Derrida)	28
2.2.3. Erek Odaklı Çeviri Kuramları.....	29
2.2.3.1. Eşdeğerlik İlişkileri Kuramı (Koller)	29
2.2.3.2. Metin Türü Odaklı Çeviri modeli (K. Reiß).....	31
2.2.3.3. Çoğul dizge Kuramı (Even-Zohar).....	32
2.2.3.4. Betimleyici Çeviri Kuramı (Gideon Toury)	32
2.2.3.5. Açıklayıcı Bildirişim Kuramı (Ernst August Gutt)	34
2.2.3.6. Bir Eylem Olarak Çeviri (Holz-Mänttari)	34
2.2.3.7. Yazın Çevirisi Kuramı (J. Levy)	36

BÖLÜM 3: EDEBİYAT KURAMLARI VE ELEŞTİRİSİ	38
3.1. Yansıtma Kuramı	38
3.2. Dış Dünyaya ve Topluma Dönük Eleştiri	40
3.3. Anlatımcılık	41
3.4. Sanatçıya Dönük Eleştiri.....	42
3.5. Yeni Eleştiri	43
3.6. Rus Biçimciliği	45
3.7. Yapısalcılık ve Ötesi	47
3.8. Esere Dönük Eleştiri	48
3.9. Okur Merkezli Kuramlar.....	51
3.10. Okura Dönük Eleştiri	52
BÖLÜM 4: ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ VE ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ KURAMLARI.....	53
4.1. Katharina Reiß'in Metin Tipolojik Modeli	53
4.2. Juliane House'un Pragmalinguistik Modeli.....	54
4.3. Margret Ammann'ın İşlevsel Modeli	55
4.4. Raymond van den Broeck'in Polisistemik Modeli	56
BÖLÜM 5: EDEBİYAT ÇEVİRİSİ / EDEBİYAT ÇEVİRİSİNDE ÇEVİRMENİN VE ÇEVİRİ KURAMLARININ ROLÜ İLE İLGİLİ ÖRNEKLER .	58
5.1. Almandan Türkçeye Çeviri	58
5.2. Türkçeden Almancaya Çeviri	74
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	91

Tezin Başlığı: Edebiyat Çevirisinde Çeviri Kuramları Üzerinde Çevirmenin Rolü	
Tezin Yazarı: Tuğba BIÇKICI	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN
Kabul Tarihi: 15 Nisan 2016	Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) + 91 (tez)
Anabilimdalı: Alman Dili ve Edebiyatı	
<p>Türkiye’de cumhuriyet öncesi dönemde edebi çeviri etkinliği özellikle Fransa’daki yönelimleri örnek almıştır. Ancak bunlar daha sonraki dönemlerde çeviri olarak kabul görmemektedir. Çünkü bunlar kaynak metnin uyarlaması niteliğindedir, kaynak metni sadece esin kaynağı olarak ele alır ve çoğu zaman kaynak metinden çok uzaktır. Cumhuriyet döneminde ise bir önceki dönemin aksine çeviriler belirli temel ilkelere göre oluşturuluyordu. Günümüzde çeviri etkinliği ise çeviribilim temelinde gerçekleşmektedir. Çeviri eylemi gerçekleştirilirken ya da çeviri öncesinde hangi metinlerin nasıl çevrilmesi gerektiği konusunda karar verebilmek için çeviri kuramlarından yararlanılmaktadır.</p> <p>Bu çalışmamızda edebi metinlerin çevirisinde hangi çeviri kuramlarının tercih edilmesi gerektiğinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Çeviri kuramlarından özellikle erek odaklı kuramların üzerinde yoğun olarak durulmuştur. Edebi çeviride tercih edilmesi gereken kuramları belirlemek amacıyla iki adet eser örnek olarak alınmış ve çevirileri incelenmiştir. Bu eserlerden biri Türkçeden Almancaya, diğeri ise Almandan Türkçeye çeviridir. Şeçtiğimiz Türkçe eser Yaşar Kemal’in “Yılanı Öldürseler” eseridir, çevirmeni Cornelius Bischoff’dur. Almanca eser ise Hermann Hesse’nin “Siddhartha” eseridir, çevirmeni Kamuran Şipal’dır.</p> <p>Bu çalışmamız aynı zamanda kuramlar üzerinden bir çeviri eleştirisi de olacağı için, çeviri kuramlarının yanı sıra çeviri eleştirisi kuramları da açıklanmaya çalışılmıştır. Eserler ve çevirilerinin kuramlar ışığında incelenmesi sonucunda edebi çevirilerde erek odaklı çeviri kuramlarının kullanılmasının uygun olduğu görüşüne varılmıştır. Böylelikle erek kitle açısından çevirmenin çevirisi kusursuz bir çeviri olacaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Çeviri, Edebiyat Çevirisi, Çeviri Eleştirisi Kuramları, Çeviri Eleştirisi	

Title of the Thesis: The Role of Translator in the Literature Translation through the Translation Theories	
Author : Tuğba BIÇKICI	Supervisor : Assist. Prof. Cüneyt ARSLAN
Date : 15 April 2016	Nu. of pages: iv (pre text) + 91 (main body)
Department : German Language and Literature	
<p>Before the republic period, in Turkey the literary translation activities had taken especially French tendencies as example. But these activities had not been accepted as translation in the later periods. Because they have the characteristics of source text, they handle the source texts as only the guiding spirit and they rare mostly far away from the source text. In the republic period, the translations had been constituted according to specific basic principles. However, nowadays, the translation activity has been performed based upon the science of translation. While the translation act is being performed or in order to determine which texts how should be translated, the translation theories are used.</p> <p>With this study, it has been aimed to be determined the translation theories to be preferred at the translation at the literary texts. In order to determine the translation theories at the translation of literary texts, two literary works have been taken as sample and their translations have been analyzed. First of these works is from Turkish language to German language and the other is from German language to Turkish language. The chosen Turkish literar work is Yılanı Öldürseler written by Yaşar Kemal and its translator is Cornelius Bischoff. The German work is Siddhartha written by Hermann Hesse and its translator is Kamuran Şipal.</p> <p>The translation criticism theories besides the translation theories have been tried to explained, because this study will be also a translation criticism through the translation theories. After the works and their translations were analyzed in the light of translation theories, it is concluded that to use of target oriented translation theories on literary translations is suitable. Thus, the translation of the translator will be a perfect translation in terms of the target readers.</p>	
Key Words: Translation, Literature Translation, Translation Criticism Theories, Translation Criticism	

GİRİŞ

Edebiyat, kişinin duygu ve düşüncelerini dil aracılığıyla estetik bir biçimde aktarmasıdır. Bu bağlamda edebi çeviri nedir sorusuna vereceğimiz yanıt ise bir edebi eseri aynı estetik değerleri gözeterek bir diğer dile aktarmaktır şeklinde olacaktır. Bunun içinse sadece bir yabancı dil bilmek yeterli değildir.

Edebi çeviri yapacak olan bir çevirmen öncelikle kendi diline ve kültürüne hakim olmalıdır. Sonra çeviri yapacağı dile ve kültüre hakim olmalıdır ki bunlar bir edebi çevirinin başarılı sayılabilmesi için olmazsa olmaz temel şartlarıdır. Bir edebi eser çevirmeni, çevirmen kimliğinden önce okuyucudur. Çevirmen ne kadar iyi bir okuyucu ise o derecede başarılı bir çeviri eylemi gerçekleştireceği beklenir. Çevirmen örnek okuyucu kimliğinden sonra, iyi bir yazar olmalıdır. Çünkü edebi eser çeviren bir çevirmen düz bir yazıyı tercüme etmeyecektir. Tercüme etmesi gereken metinde yazarın duyguları, düşünceleri, yaşamışlıkları, görüşleri, öğütleri, dünyayı algılayışı ve vermek istediği mesajları gibi birsürü etmen mevcuttur. Bu yüzden çevirmenin metni tüm parametreleriyle büyük ölçüde algılaması ve diğer kültüre aktarması çevirmenden beklenen en temel hedeftir. Elbetteki tam anlamıyla bu mümkün olmayacaktır, çünkü bir eser her okuyucu için farklı anlamlar ifade edebilir, bir eser yazılırken yazarın o anki durumu eseri etkiler, hatta bazen yazar bile kendi eseriyle ilgili farklı bir zamanda farklı bir algılama süreci yaşayabilir. Durum böyleyken çevirmenden de olağanüstü bir şey beklenmemektedir. Ancak bir edebi eseri cümle cümle okuyup birsürü değişkeni ve dikkate alınması gereken unsuru gözden kaçırıp sadece elindeki metni diğer dile aktarma telaşında olan bir çevirmen iyi bir edebiyat çevirmeni sayılamaz.

Bir çevirmenin bu kadar özelliğe sahip olması ne şekilde mümkün olacaktır, bir edebi çevirinin başarılı sayılabilmesi için hangi özellikler ağır basar sorularının yanıtlarını bulmayı amaçladık. Bir çevirmenin tüm bu saydığımız özelliklere sahip olması mümkün müdür ya da temel şartları sağladıktan sonra bu özellikleri kapsayacak bir bilimsel yöntem söz konusu mudur sorunsalıyla karşı karşıya kalırız. Çalışmamızda bu soruya yanıt aradık. İşte bilim de tam bu aşamada devreye girmektedir. Çeviribilim ve çeviribilime hakim çevirmenlerin yukarıda bahsettiğimiz temel özelliklere sahip

olduktan sonra çeviri sürecinde daha hızlı bir karar mekanizmasına sahip olabileceğini, yöntemlerini daha net belirleyebileceğini savunuyoruz.

Amaç ve Önem

Bu çalışmamızda edebi çeviride çevirmenin kararlarının nasıl şekillendiğini, bu kararların çeviriyi ne şekilde etkilediğini çeviri kuramları aracılığıyla incelemeyi hedefledik. Bu hedefimiz öncelikle başarılı bir edebi çevirinin nasıl olması gerektiği konusunda bir kanıya ulaşmamıza sebep olmuş, daha sonra da çevirmenin daha önce belirttiğimiz temel yetilere sahip olmasının yanı sıra çeviri kuramlarına da hakim olması gerektiği konusunda bir yargı oluşturmuştur.

Çeviribilim Türkiye’de yeni bir bilim dalı olduğu için bu çalışmamız şimdiye kadar Türkiye’de yapılan edebi çevirileri başarısız saymakta gibi gözükebilir, ancak çalışmamızın uygulama kısmında bu durumun tersi görülecektir. Günümüze kadar ve hatta günümüzde edebi çeviri yapan kişilerin her ne kadar literatürde çevirmen olarak anılsalar da aslında hiçbirinin akademik olarak çeviri eğitimi almadığını söylemek mümkündür. Ancak buna rağmen örnek eserleri çeviri kuramları ışığında incelediğimizde büyük oranda erek odaklı çeviri kuramlarına uygun olarak çeviri yaptıklarını ve çevirilerinin büyük ölçüde başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Yöntem

Bu çalışmamız beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çevirinin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, ilk hangi alanlarda kullanıldığı, daha sonraki gelişimi açıklanmıştır. Kısaca çeviri tarihi özetlenmiştir. Daha sonra çeviri türleri açıklanmıştır. En son olarak da çevirinin kuramla olan ilişkisi ve kuramın çeviriye katkıları belirtilmiştir.

İkinci bölümde çeviri kuramlarının oluşumu ve çeviribilimin ortaya çıkışı anlatılmıştır. Mümkün olduğu kadar çok çeviri kuramı açıklanmış, özellikle erek odaklı kuramlar üzerinde durulmuştur. Bunlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise edebiyat eleştirisi ve kuramları incelenmiştir. Çevirmen bir eserin hem okuyucusu hem de yazarı olduğuna göre çeviri eylemi edebiyat eleştirisi ile sıkı bir bağ içerisindedir. Ayrıca çeviri eleştirisine de ışık tutması amacıyla bu konu ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise çeviri eleştirisi kuramlarından bahsedilmiştir. Çünkü amacımızı gerçekleştirebilmek için uygulama bölümünde de görüleceği üzere çeviri eserlerin incelenmesi gerekmiştir. Bu açıdan çalışmamız aynı zamanda bir çeviri eleştiri niteliğindedir.

Beşinci ve son bölümde ise incelememizin gerçekleşmesi için iki adet eser seçilmiştir. Bunlardan biri Türkçeden Almancaya çeviri diğeri Almandan Türkçeye çeviridir. Türkçe eser Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" eseridir ve çevirmeni Cornelius Bischoff'dur. Almanca eser ise Hermann Hesse'nin "Siddhartha" eseridir ve çevirmeni Kamuran Şipal'dir. Bu eserlerin incelemesinde romanlar tamamen okunmuş ve sonrasında çeviri cümlelerle karşılaştırılmıştır.

Özellikle Yaşar Kemal'in eserinde kültürel öğelerin fazla oluşu açısından incelenmesi uzun süren ve neredeyse her cümlenin incelenmeye değer bir eser olduğunu söylemek mümkündür. Herman Hesse'nin eseri ise Budizm felsefesini içeren bir eserdir, bu nedenle bir konu bilgisi ve özel bir terminoloji gerektirmektedir.

Her iki eser de incelenmiş belirli cümleler seçilmiş ve çevirileri kuramlar ışığında yorumlanmıştır. Ve bu yorumlar aracılığıyla çevirilerin hangi kuramlara daha uygun olduğu ve başarılı olup olmadıkları saptanmıştır.

BÖLÜM 1: ÇEVİRİYE GENEL BAKIŞ

1.1. Çeviri Nedir?

İnsanlık tarihinde farklı diller kullanılmaya başladığından beri çeviri ihtiyacı oluşmuştur. Tarihe bakıldığında konuşma dillerinin yüz bin yıl öncesine dayandığı görülmektedir. 90-100 bin yıl öncesinde bulunmuş olan kemik zıpkınları ve Güney Afrika'da gün ışığına çıkartılmış mağaralarda bulunmuş olan 120 bin yıl önceki aş boyaları, ilk Homosapiensin bir konuşma dilini kullandığını kanıtlar niteliktedir, çünkü insanların neyi neden yaptıkları hakkında konuşmadan, vücutlarını boyamaları ve karmaşık aletler yapmaları düşünülemez. Bu süre zarfında diğer insan soyları da bazı konuşma yetenekleri geliştirmiş olmalıdırlar. Dillerin yaklaşık olarak 100.000 yıl önce ortaya çıktığı ve farklı toplumlarda farklı biçimlerde ilerlediği, yazının ise bundan yaklaşık 5.000 önce bulunduğu düşünülürse çevirinin oldukça eskilere dayandığı söylenebilir. Bu durumda ilk yaşam biçimi olan kabileler arasında ticari ilişkiler veya egemenlik kavgası amacı ile ilk çevirilerin sözlü çeviri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Farklı dilleri kullanan toplumların arasında yapılan sözlü veya yazılı anlaşmaların yazılı olarak bulundurma ihtiyacı ilk çeviri örneklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bulunan ilk yazılı çeviri örneklerine Sümerlilerde rastlanır.

Bu süreçten sonra 9-10. Yüzyıllara kadar tercüme süreci genelde dinsel metinlerin diğer dillere aktarımında kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse, İbranice dilinden eski Yunanca diline tercümesi yapılmış olan Eski Antlaşma MÖ 247 yılında gerçekleşmiştir, MÖ 196 yılındaki Rosetta Taşı'nda ise aynı metnin iki dilde de yazılmış olduğunu (Hem Mısır dilinde hem de Yunanca) görmekteyiz. Bu sayede Mısır hiyerogliflerinin çözülmesinde çok büyük bir yol kat edilmiştir.

Orta Çağ geldiğinde ise çeviri işlemleri genelde sadece kilise bünyesinde yapılmaktaydı. 10. Yüzyıla baktığımızda Bağdat'ta çeviri ve tercümenin önemli bir yer tuttuğunu gözlemlemekteyiz. Bağdat'ta yapılan bu çeviriler ile Avrupa insanının Eski Yunan metinleri ile tanışmaları sağlanmıştır. Latince ve İspanyolcadan da Arapçaya birçok çeviri yapılmış ve de bilimin, ticaretin ve aydınlanmanın karşılıklı olarak güçlenmesine sebep olmuştur.

1450 yılından sonra matbaanın keşfi ile çeviri ve tercüme çalışmaları büyük bir hızla artış göstermiştir. Dindeki reform ile birlikte Latince metinlerin Almanca'ya çevrilmesi ile çeviri ve tercümenin önemi büyük ölçüde artmıştır. 17 ve 18. Yüzyıllarda özellikle edebi eserlerin çevirilerine başlanmıştır.

Çevirinin ne olduğu, nasıl olması gerektiği konusundaki düşünceler 19.yüzyılda iyiden iyiye oturmuştur. 20. yüzyıla birlikte gerçekleşmiş olan sanayi devrimi ve devletlerarası teknik, ticari, politik ilişkilerin artışıyla birlikte çeviri alanında özel alan çevirisi kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise çeviri teknolojinin, otomatik çeviri programlarının, internetin, bilgisayar tekniklerinin vs büyük artış göstermesi ile bambaşka bir boyutta karşımıza çıkmaktadır, çeviri/tercüme bilimi olarak olgunlaşan çeviri kuralları ise üniversitelerde bölüm olarak okutulmakta olup, deneyimli ve iyi eğitim görmüş çevirmenler yetişmektedir (<http://www.dijitaltercume.com/tr/bilgi-arsivi/ceviri-nedir-nasil-yapilir>).

Çeviri kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında çok fazla karşılığının olduğunu görebiliriz. Ancak bir eylem olarak açıklanması gerekirse, çevirinin bir dilden başka bir dile aktarmak, olduğunu söyleyebiliriz. Ancak çeviri tanımı bu kadar basit değildir. Oldukça karmaşık bir eylem olduğu için özellikle dilbilim eksenli olmak üzere birçok çeviri tanımı mevcuttur. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Özcan Başkan'a göre "Çeviri, bir dildeki belli bir parçada, bulunan anlamın başka bir dildeki belli bir parçada yeniden kurulmasını sağlayacak biçimde girişilen dilsel bir aktarma işlemidir".

Kuran'a göre "Çeviri, kaynak dildeki göstergenin ne ifade ettiğini bulmak, sonra bu ifade edilen şeyin amaç dilde hangi gösterge aracılığı ile ifade edilebileceğini saptayıp, bu göstergeyi kullanmaktır."

Bu tanımdan yola çıkarak çeviri ile ilgili iki kavramı tanımlamakta yarar vardır. Bunlar "kaynak dil" ve "erek dil" kavramlarıdır. Çeviri işlemi, dil vasıtasıyla yapılan bir aktarma işlemidir. Bu işlemin yapılabilmesi için iki dil gerekir. Kendisinden aktarma yapılan dil "kaynak dil", kendisine aktarma yapılan dil de "erek dil" dir. Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Türkçeden Almancaya yapılan bir çeviri işleminde Türkçe "Kaynak Dil" Almanca ise "Erek Dil" olur. Bunun tersini yapacak olursak, yani

Almancadan Türkçeye bir çeviri yapacak olursak bu sefer Almanca "Kaynak Dil", Türkçe de "Erek Dil" olur (Akt.; Baykan, 2005: 178).

Schleiermacher'e göre "Çeviri okuru ve kaynak metin yazarı iki ayrı dünyanın insanıdır, ayrı dilleri konuşmaktadırlar; okurun yazarı anlayabilmesi, onun dünyasını ve dilini anlamaktan geçer; kendi koşullarını ve yazarın koşullarını yok sayamaz" (Akt.; Baykan, 2005: 180).

Algün'e göre ise; "En genel tanımıyla çeviri, insanın insanla ilişkiye girdiği her durumda kendini ifade etme yoludur. Yani, düşünce ve duygularını, dilek ve beklentilerini dile getirmeye çabaladığı her girişim, bir çeviridir denilebilir. Olaya bu bağlamda yaklaştığımızda, sosyal yaşamda, gerek ana dilimizde gerekse sonradan edindiğimiz dillerde gerçekleştirdiğimiz bir transfer yöntemi. Klopfer'in tanımıyla "yabancı olanı, bilinen aracılığıyla anlaşılır kılmaya çalışan bir işlemdir" (Akt.; Baykan, 2005: 180).

Toury'ye göre, bir dilden ötekine akan çembersel bir süreklilikle açıklanabilir çeviri süreci. Ayrıca, bu dönüşümlü devingenlik ilişkisiyle böyle bir tahmin eşdeğerlilikle ilgili olarak öteden beri kullanılmış devingen (dynamic), biçimsel (formal), işlevsel (functional), göndergesel (referential), içeriksel (contential), biçimsel (stylistic) türünden bütün nitelermeleri de içerebilir (Akt.; Baykan, 2005: 180).

Yılmaz'a göre "Çeviri işlemi, çok hızlı cereyan eden bir çeviriminin çok kısa bir anı, yüzlerce metre uzunluğundaki bir sinema filminin bir karesi gibidir ve ancak çeviriminin tamamlanması ve binlerce film karesinin ardarda izlenmesiyle anlamını bulur" (Akt.; Baykan, 2005: 181).

"Çeviri çok taraflı bir sanattır ve onun hiçbir tam veya nispi tetkiki bu gerçeği görmezlikten gelemez. Çeviri de bir sanat olduğuna göre, aynı şekilde zamansız olmalı, birbirini takip eden nesillerin duyduğu ihtiyaca uygun olarak sürekli bir surette yeniden yapılmalıdır. Bir yağlı boya veya sulu boya ressamı, 'Mapledurham değirmeninin birçok defalar resmi yapılmıştır" diye onun yeni resimlerini yapmaktan çekinmez; bu olayı kendisinin yapması için bir fazla daha sebep sayar. Aynı şekilde yazarlar da başka dillerde yazılmış epigramlardan ve beyitlerden tutunuz da, destanlara ve uzun kitaplara

kadar her türlü eserleri kendi dillerine aktarmağa daima heves duymuşlardır" (Kaynaradağ,1994:29 -30 Akt.;Baykan, 2005: 181).

1.2. Çeviri Türleri Nelerdir?

Çeviri yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır. Günümüzde gelişen teknoloji bize üçüncü bir olanak tanımıştır. Bu da elektronik çeviridir. Öncelikle sözlü çeviri üzerinde duracağız.

Sözlü çeviriyi ikiye ayırabiliriz. Bunlardan biri (simültané) eşzamanlı çeviri diğeri de (consécutive) ardıl çeviridir. Eşzamanlı çeviri, konuşmacı konuşurken aynı anda yapılan çeviri türüdür. Bu çeviri türü kabin içi bir ortamda, konuşmacı ile dinleyiciler arasında aletsel iletişimi sağlayacak kulaklık ve mikrofonla da yapılır. Ardıl çeviri ise, isminden de anlaşılacağı gibi konuşmacının konuşmasını bitirmesinin ardından yapılan çeviri türüdür. Eşzamanlı çeviriyi yapan çevirmenin kısa belleğini etkin bir şekilde kullanması gerekir. Ayrıca önemli olan rakamları, isimleri, yer adlarını not alması gerekir. Bazen çevrilecek metin elinizde olabilir. Bu durum bazen avantaj bazen de dezavantaj sağlayabilir. Konuşmacı bazen metinden uzaklaşabilir. Bunun için çevirmenin çok dikkatli olması gerekir. Kimi zaman çevirmen konuşmacının hazırladığı metni okumak zorunda kalabilir. Böyle durumlara hazır olması gerekiyor. Çevirmen aynı zamanda konuşma sıfatına yetkin bir kişi olmalı, heyecanlanmamalı, stres ve panik yapmamalı, söylediklerini tane tane anlaşılabilir şekilde ifade etmelidir. Çevirmen sürekli mikrofon kullandığı için solunum yollarında problemi olmaması gerekir. Çevirmenin kitle önünde çeviri yapmaya alışkın olmalıdır. İyi bir çevirmen hızlı okuma tekniklerini iyi bilmelidir.

Çevirmenin iki dili bilmesi yeterli değildir. Mutlaka iki dilin kültürünü, tarihini, sosyal yapısını, coğrafyasını vs. bilmeli ve aynı zamanda çeviri yapacağı alanda uzmanlaşmalı uzman değilse bile imkanı varsa mutlaka çevirisini yapacağı alan üzerinde ön çalışma yapmalıdır. Konuya hakim olması çevirmene güven sağlayacaktır. Çevirmen aynı zamanda konuşmacının kullandığı slaytlar vb. aletlerle yapılan sunuşlarda grafikleri ve şemaları iyi bir şekilde ifade etmesi gerekir. Zaman zaman konuşmacı söylemek istediğini yanlış ifade edebilir. Çevirmen buna da dikkat edip hatayı gidererek okuyucuya aktarmalıdır. Çevirmen kabinde çalışan sisteme yabancı olmamalıdır.

Konuşmacının çok hızlı konuştuğunu fark ettiğinde çeviriyi yapamayacak durumdaysa konuşmacıyı uyabilir.

Ardıl çeviride ise çevirmen bir yanda konuşmayı dinler öte yandan not alır. Konuşmacının konuşma süresi 6-7 dakikayı bulabilir. Bu da uzun bir süredir. Çevirmen bu durumda uzun süreli belleğe yüklenecektir. Çevirmenin işini kolaylaştıracak tek şey ise iyi not almasıdır. Çevirmen her zaman oturma imkanı bulmayabilir. Bu nedenle not tutacağı defter sert kapaklı olmalı. Not tutacağı sayfayı iyi kullanmalı. Ana temayı not etmeli aksi taktirde çeviri sırasında aldığı sayfalarca not onu olumsuz etkileyebilir. Özellikle yüzdellikleri, tarihleri, isimleri not almalıdır. Çevirmen zamanı iyi kullanabilmesi için kendine özel kodlar geliştirebilir. Çevirmen ardıl çeviri esnasında konuşmacıyla aynı ortamda bulunduğu için vücut dilini iyi kullanmalıdır. Çevirmen konuşmacı sözünü bitirir bitirmez çevirmeye başlamalıdır. Aksi taktirde unutma başlayabilir.

Genel anlamda sözlü çeviriden bahsettikten sonra yazılı çeviriye geçebiliriz. Günümüze kadar birçok değişik yöntemler, kuramlar geliştirilmiştir. Buna rağmen hiçbir zaman çevirinin matematikteki bir denklem formülü gibi bir formülü olmamıştır. Yukarda sözlü çeviriyi anlatırken değindiğimiz gibi, çeviriyi yapmak için iki dili bilmek yetmez, çeviriyi yapmak için iki dili bilmek sadece dilsel eksikliği giderir. Ama dilsel olmayan eksiklikleri de gidermek gerekir. İki toplumun kültürünü, coğrafyasını, tarihini, sosyal yapısını, inançlarını, ekonomik durumunu bilme, yazarı ve eserlerini iyi tanımak, hatta eserin yazıldığı dönemi de bilmek gerekir. Yazılı çeviriyi kullanımlık metin çevirisi ve edebi çeviri olarak iki farklı türde inceliyoruz. Kullanımlık metin çevirisinde yazar iletiyi en iyi şekilde vermeyi amaçlar. Zaten bu tür metinlerde yan anlam pek aranmaz. Örneğin ütünün kullanma kılavuzunu açıklarken kullanıcıyı dikkate alarak anlamı en sade biçimiyle vermeye çalışmaktır. Birde hukuk veya ekonomi metni çevirirken de çeviri yapacağımız kitleyi göz önünde almak ve çevrilen dildeki bir takım yazışma şekillerini iyi öğrenmek gerekir. Yazın metni çevirisi üzerine bu güne kadar birçok farklı kuramlar ileri sürülmüştür. Bunlardan biri: çeviriyi salt “dilsel” bir işlem gibi görmek, diğeri de çeviride asıl önemli olanın iletişim ve anlam aktarımı olduğunu düşünmektir. Ancak her iki yöntemde tek başına kullanıldığında yetersiz kalacaktır. Çeviride yorumun kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Çeviri yaparken, dili, anlamı, biçimi,

biçemi göz önünde bulundurmak gerekir. Çeviri etkinliğine mutlaka eksiltmeler veya eklentiler olacaktır. Onun içindir ki çevrilen her eser tıpa tıp aynısı değildir. Aynı olması da beklenemez. Çünkü artık ikinci bir kişinin varlığı söz konusudur. Bir yazar eserini yazarken kişiliğini, ruh halini, düşlerini yansıtır. Ama belki açık bir şekilde vermeye bilir. Bütün okuyucuların bir romanı okurken farklı farklı şeyler anlarken çevirmende farklı farklı çevirebilir. Eğer çevirmen öncelikle bir okuyucudur. Çevirmen eseri çevirirken yaşadığı dönemi, kişiliğini eserde az da olsa yansıtır. Edebi çeviride çevirinin alımlama, yorumlama ve yeniden ifade etme gücü güçlü olmalıdır. Bir kelime birçok farklı anlama sahiptir. Çevirmen bunu bilmeli ve bağlam içinde o kelimenin özgün metinde kullandığı anlamıyla çevrilecek o metinde onu vermeli.

Şiir çevrilemez düşüncesi onca kültürün şiirinden mahrum kalmak anlamına gelir. Şiir çevrisinde şiiri biçimine, biçimine, anlamına vs. göre değerlendirerek çevirmek çevirmene kalmıştır. Yalnız ben anlamsal farklılığı olan sadece ses ahenkli bir şiirin aslını kaybedeceği kanısındayım. Tabi ki şiirde ses olgusuna önem verilmeli çünkü onu yazın türlerinden ayıran önemli özelliklerden biridir.

Tiyatro eseri varış dilde tekrar oynansın diye çevrilirdir. Bu durumda çevirmen hem oyuncuyla hem seyirciyle özdeşlemek zorundadır. Oyuncuyu kostümüyle, sahneyle vücut dilini kullanımıyla birlikte değerlendiririz. Mesela iyi çevrilmiş bir tümcede vurgu yanlış bir yere konulmuşsa bu seyirci tarafından yadırganabilir. Tiyatro çevirisi yapan çevirmen kendini sürekli yenilemeli; sadece iki dil bilmesi onun işini bazen zorlaştırabilir. Öncelikle teknolojik yaklaşma sayesinde yakın dil aile gruplarından çok sayıda ödünçleme yoluyla alınmış kelimeler bulmak zor değildir. Ayrıca çevirmenin dikkat edeceği bir diğer hususta eserin hangi kitleye yazıldığı, hangi dönemde yazıldığıdır.

Üçüncü olarak bilgisayar çevirisini inceleyeceğiz. İkinci dünya savaşından sonra gelişen bilgisayar çevirisi (1955-1960) sonrasında oldukça durağan bir sürece girdi. Günümüzde özellikle bilgisayarda yoksun olan sezgi yeteneğini dengeleyecek yöntemler üzerine geniş kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bugün kullanımlık metnin çevirisi bilgisayar ortamında yapılabilir duruma gelmiştir. Diğer edebi metinlerin çevirisi pek yapılamamaktadır. Yapıldığı vakit bile çevirmenler ikinci kez gözden geçirmek zorunda kalıyorlar. Ama bu bile çevirmene vakit kazandırmaktadır. Özellikle

terimlerin anlamını bulmakta büyük kolaylık sağlamaktadır (<http://www.genelbilge.com/ceviri-ve-ceviri-turleri.html/>).

1.3. Çeviride Kuramın Yeri

Bir kuramın üç ana ögesi/evresi vardır: a) çeviri öncesi evre, çevirinin işlevi ve uzun vadeli amacının belirlenmesi; b) Yapılacak işlemlerin saptanması, betimlenmesi, çözümlenmesi; c) amaç ve işlemler arasındaki ilişkilere getirilecek yorumlar, metnin formüle edilmesi ve erek dilde yeniden oluşturulması (Eradam, 1991: 63).

Çeviri kuramı karşılaştırmalı dilbilimden çıkar ve temelde anlambilimin bir yönüdür. Anlambilime ilişkin tüm sorular çeviri kuramını da ilgilendirir. Kuskusuz sosyo-dilbilimsel (dil, toplum ve ekin ilişkileri), sosyo-anlambilim, göstergebilim de kuramın oluşması ile yakından ilgilidirler. Ancak, temelde anlamı ilgilendiriyorsa, bildirişimi bağlar, bu da çeviri kuramını önemli kılar. Diğer disiplinler arasında yazınsal ve yazınsal dışı metinlerin niceliğini değerlendirebilme, biçembilim, mantık, dil felsefesi, felsefe sayılabilir. Öyleyse çevirmenden yazınsal ve yazınsal olmayan metinlerin eleştirilerini yapabilmesi beklenir. Çevirme sürecini başlatmadan önce -ön çeviri işlemleri olan- metnin nicelik ve değeri konusunda bir karar alabilmesi ve metni yorumlayabilmesi istenir. Kuskusuz metnin salt yazınsal niceliğini değil, aktöresel ciddiligini de görebilmelidir (Eradam, 1991: 63,64).

Kuram bütün bu disiplinlerin işlevidir ve bu araştırma alanlarını belirler (Eradam, 1991: 65).

Kuram, çeviri yaparken anlam kaybının sebeplerinin (cause) bilgisine erişmeyi (acquisition) de gerektirir. Ancak her çevirmenin bu disiplinlerin bilgisine yeterince erişmiş olup olmadığını tam olarak ölçülmesinin güçlüğü/olanaksızlığı da ortadadır. Ayrıca her çevirmenin farklı anlam kuramları, anlatım çizgileri ve farklı değerleri kalıtsal ve yaşantısal (experiential) birikimleri vardır. Bu farklılıklar yüzünden çeşitli düzeylerde ve çeviri süreci aşamalarında yanıldıkları olur. Örneğin gönderici-yazar simgesel iken alıcı-çevirmen, bunu doğru "almış" bile olsa, gönderici konumuna geçer geçmez alıcı-okuyucusuna metnin bu özelliğini gerçekçi olarak aktarabilir (Eradam, 1991: 65).

Kuram bize çeviri yapmanın nasıl öğretilceği konusunda da ip uçları verir. Örneğin bir müfredat kapsamı ve yapısının ne olacağı konusunda. Bu noktada hangi kuramı, hangi ölçütlere göre saptamak sahte-gerekliliği gündeme gelir (Eradam, 1991: 65).

Öyleyse çevirmenden çeviri kuramları yazını taraması beklenir. Örneğin, Anlambilimsel bir çerçevede metnin öğelerini çeşitli tanı koyucu yolları, kaynak dil ve erek dili karşılaştırma yollarını çok iyi vurgulayan ve hemen hemen her çeviri sorununu irdeleyen Nida'yi okuması istenir. Nida dinamik ve biçimsel eşdeğerlik ayrımını daha çok dilin biçimsel özellikleri üzerine kurmuştur (Eradam, 1991: 65).

Ögelerin çözümlenmesi deyince söylem aklımıza geliyor, ve o zaman da, örneğin Coulthard'ın okunmuş olması ve çeşitli metin tipleri üzerinde söylem çözümlenmesi yapmak gerekliliği ortaya çıkıyor. Ayrıca Federov, Leipzig ekolü, Komissarov, Jumpelt, Koller ve Reiss, Catford, Halliday, Firth, Mounin, Levy ve Winter, Wuthenow, Kloepfer ve Cary, Vinay, Darbelnet ve Steiner'in çeviriye ilişkin çeşitli görüşlerinin bilinmesi gerekiyor (Eradam, 1991: 66).

Çevirmen eşdeğerlik ilkesine körü körüne tutunmamalıdır. Özellikle yazınsal çeviride "çevirmenin sadakati sanatçıyadır, ve elinden geldiğince iletiyi yeniden yaratmalıdır. Bu Nabakov'un söylediği gibi (1964) sözcüğü sözcüğüne ya da Maksimal çeviridir" (Newmark, 2: 89). Bir başka deyişle, "başka bir dil özgün dilin çağrışımsal ve sözdizimsel (syntactic) kapasitelerinin tam bağlamsal anlamların aktarılmasına izin verdiği ölçüde" (Newmark, 2: 89) çeviri yapılabilir. Öyleyse doğrusu bu mudur? Çevirmen bu konuda kendi doğrularını oluşturabilmek için bunları okumak ve çokça uygulamalarını yapmak ve bu çeviri yaşantılarından geçmek durumundadır (Eradam, 1991: 66).

Newmark çeviri kuramı (translation theory) ve çevirme kuramını (translating theory) ayırıyor ve "doğallık" ilkesinin bu ikisini birbirine bağladığını belirtiyor (Newmark, I: 20). Doğallık ilkesi, aynı zamanda, çevirme kuramını pratiğe de bağlıyor. Gerisi tümüyle psikolojik, yani dil ile "gerçekliğin" (zihinsel imgeler, zihinsel söze-dökmeler, ve düşünce) ilişkisi (Eradam, 1991: 66).

Çevirmen A evresinde metnin konusunun a) toplumsal, b) Bildirişimsel, ya da c) Metinsel olup olmadığını saptar. B evresinde ise buna dış-baglamsal konu ilişkileri

(External-contextual-Topical Connections of Translation) de eklenir (Eradam, 1991: 67).

Metnin işlevleri de A evresinde saptanır. Metnin işlevinin a) Anlatımcı (expressive), b) Bilişsel (Informational), c) Bildirisimsel (Communicative) olup olmadığını metnin türü belirler. Öyleyse, metnin işlevine ve türüne göre, teknik çevirmenin ilgilenmesi gereken içerik, yazınsal çevirmenin ilgilenmesi gereken de biçim mi olmalıdır? Ve teknik çeviri sözcüğü-sözcüğüne olmalı da, yazınsal çeviri özgür mü olmalıdır? Yoksa bunun tersini savunanlar mı haklı? (Eradam, 1991: 67).

Bu tür sorulara yanıt bulma çabaları içinde çevirmen gerek kaynak, gerekse erek dilin işlevlerini bilmek ve aynı zamanda metindeki dilin işlevinin a) Anlatımcı (expressive/authoritative), b) Bilgilendirici (Informative) ya da c) Yönlendirici (Vocative) olup olmadığını ayırdına varmak durumundadır (Eradam, 1991: 67).

Çeviri kuramı, böylece, ya anlambilimsel (Semantic), ya da bildirişimsel bağlamlarda çeviride gönderim çerçevesini (frame of reference) belirler. Çevirmenin bu çerçeve içinde düşünmesi, belirlemesi gereken a) problem, b) Bağlamsal Etkenler (contextual Factors), ve c) çeviri usulleridir (procedures):

Çeviri Kuramının Gönderim Çerçevesi (Newmark,3: 4)

<u>Problem</u>	<u>Bağlamsal Etkenler</u>	<u>Çeviri Usulleri</u>
Metin	Alıcı	Yazınsal Çeviri
Paragraf	Ortam	Aktarım
Tümce	(Yer ve zaman)	Ekinsel eşdeğer bulma
Sözcük Grupları		Eşanlam bulma
Sözcük		İşlevsel eşdeğer bulma vb.
İmleme		
Benzetilde		
Özel Adlar		
Etkinsel Sözcükler		
Türeçleme (neologism) (Eradam, 1991: 67)		

Çevirmen ne tür bir metin olduğu ve bu metnin erek dile çevrilmesindeki amaç ve durumun ne olduğuna ilişkin saptamalarını yapmış olmalıdır (Eradam, 1991: 68).

Öyleyse sıra "hangi çeviri" sorusunu sormaya gelmiştir: Derleme mi? Makina çevirisi mi? Derinliksiz çeviri mi (Straight forward Translation)? Eşzamanlı (Simultaneous) çeviri mi? Polemik amaçlı mı? Sözcüğü sözcüğüne mi? Bu yaklaşım yöntemlerini seçerken ve özgün metni çeviri metin haline getirirken şu dört düzeyi de göz önünde tutar: a) Özgün metnin metinsel düzeyi (çevirmenin sık sık başvurduğu dilsel düzey), b) Gönderimsel düzeyi (Referential: metnin nesnelere, olaylar düzeyi), c) Yapısal bağını düzeyi (cohesive level) ve d) Doğallık düzeyi (belli bir durumda yazara, konuşmacıya uygun düşen dil düzeyi) (Eradam, 1991: 68).

Öte yandan Popoviç'in "niveau" diye adlandırdığı çeviride dil düzeylerini de göz önünde bulundurur çevirmen: a) Biçemsel (Stylistic) Düzey, b) Dil Düzeyi (Linguistic), c) Toplumsal-Ekinsel Düzey (Socio Cultural Level) ve d) Yazınsal Düzey (Literary Level) (Eradam, 1991: 68).

Çevirme kuramının içine böylece girmiş olur çevirmen. Seçilecek kurama bağlı olarak yöntem, yöntemin getirdiği usul ve usulün içerdiği işlemleri saptayan etken özgün metnin amacıdır. Örneğin, metnin amacı "bilgi aktarımı ve okuyucuyu inandırmak olduğunda, çeviri yönteminin 'doğal' olması gerekir" (Akt; Eradam, 1991: 68)

Çevirmen metnin yazar-göndericisinin kendine özgü biçimini de gözardı edemez. Yazınsal bir metnin biçimi ve tüm biçimsel özellikleri çevirmeni bağlayacağı gibi, yazınsal metinlerin de biçimi, ya da lirik bir biçim 'doğallık'tan sapmayı gerektirir (Newmark, 1:20). Çevirmen bu saptamaları da çevirisinde yansıtabilme tasasını edinecektir (Akt; Eradam, 1991: 68).

Belki bu noktada çevirmen kendine şu soruları, yeniden de olsa, sormak gereğini duyar: "Özgün metnin anlamı ve biçim isterleri (instructions) nelerdir? Metnin anlatım çizgisi (expressive line) ve çeviri metindeki anlatım çizgisi nasıl örtüşecek? Bu denklik (correspondence) nasıl kurulacak? İşlevsel bir çeviri kuramının isteği olan "özgün yapının, doğurgan ve değişken yapıda yeni bir bildirişim bağlamı üretebilme yetisi" sağlanabiliyor mu? Bir diğer deyişle, "çeviride yeniden üretilmesine ve değiştirilmesine olanak sağlayan ikincil yazınsal bağlam (çevirinin yaklaşırmalı-yaratıcı bağlamı"

(Popoviç: 21) belirgin mi, oluşturulabilmiş mi? Çevirmen gönderici olarak iletiye ne ölçüde ve nasıl katkıda bulunacağım? Anlatım kaydırmalarını belirleyen etkenler nelerdir? Çevirmen-gönderici olarak benim yazınbilimimi oluşturan bu kaydırmalar çok öznel olmaktan nasıl kurtulur? Kurtulması gerekir mi? iletiyi erek dilde yeniden oluştururken ne ölçüde öznel ve özgür olabilirim? Alıcımıla aramda deneyim/yasantı bütünlüğüm var mı? Yine çevirinin amacına ve işlevine bağlı olarak, metni güncelleştirsem mi? Yoksa uyarlasam ya da çağdaştırsam mı? İleti buna elverişli mi? Tutumum (attitude) ne olacak? Bildirişimsel mi? Yoksa biçemsel, ideolojik, sıfır-biçemsel mi, ya da bunların bir-ikisinin karışımı mı? (Bkz. Popoviç: 40 Akt; (Eradam, 1991: 69).

Özetle, çevirmenin kum-saatini ters-yüz etmesini yeni bir "anlatım dizgesini (system or expression) harekete geçirmesi ve uygulamaya koyması olarak yorumlayabiliriz. Dolayısıyla, çevirme kuramımız işlevseldir, ve uygulama evresinde iç-devinimini yaklaşımlar, tutum, usul ve çeviri işlemleri belirler. Kum saatinin ters-yüz edilmesi gereklidir (Eradam, 1991: 69).

Öyleyse 'kuram' çeviri sürecini, çeviri metnin onaya çıkışını dolaylı dolaysız etkileyen tüm konu ve noktaların işleyiş mekanizmasının, deviniminin de aynası olan bir sürecin, çeviri sürecinin bilgisi ve edimin kendisidir (Eradam, 1991: 70).

Öyleyse Çevirmen ...

1. Kaynak dili çok iyi bilmeli,
2. Erek dil üzerinde de tam bir denetime sahip olmalı,
3. İlgili konuyla baştan sona tanışık olmalı, o konuyu sevmeli, o konuya doğal bir yakınlığı olmalı,
4. Öykünme yeteneğine sahip olmalı, yazar-göndericinin rolünü oynayabilmeli, onun konuşma ve edasını en yakın biçim ve biçimde kişileştirebilmeli,
5. Çevirisini yaptığı iletinin, konusunun ve göndericisinin geçmişini, ekinsel geçmişini tanımalı,
6. Gönderici- yazara sadık kalmalı, ondan daha iyi olmaya çalışmamalı,

7. Yazınsal çeviri yapıyorsa, yazınsal anlatım yetisine sahip olmalı,
8. Yazarın zekasına akraba bir zekaya sahip olmalı,
9. Ve böylece, okur-alıcısına özgün metnin[iletinin kendisine verdiği zevki tattırabilmeli, biçem yaratabilmeli,
10. nesnel olmalı, bir diğer deyişle,
  - a) dürüst olmalı,
  - b) kişisel görüş, inanç, duygu ve zaaflardan arınmış olmalı,
  - c) alçakgönüllü olmalı,
  - d) öğrenmeye, gelişmeye, değişmeye istekli olmalı,
11. Kendini bilmeli (Nosce te!),
12. Karar verebilmeli ki doğal, doğru ve azami etkileyici olsun çevirisi (Eradam, 1991: 71)

BÖLÜM 2: ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ KURAMLARININ OLUŞUMU

Çevirinin bilimsel nitelik kazanmaya başlaması 19. yüzyılda olmuştur. Bu zamana kadarki süre içerisinde çeviri konusu sadece çevirmenlerin kendi çeviri çalışmalarlarıyla ilgili savları bazında olmuştur. Bu anlamda keskin hatlarla çeviri ikiye ayrılmış; bunlardan biri sözcüğü sözcüğüne çeviri, diğeri ise özgür çeviri savlarıdır. Kimi zaman biri diğerrinin önüne geçmiş, kimi zaman da metin türüne bağlı olarak her ikisi birden kullanılmıştır.

Bu dönemde çeviri üzerine birçok tartışmalar yaşanmış, kuramlar ortaya çıkmış, söylemler oluşmuştur. Çeşitli okullara, akımlara önderlik eden belli başlı çeviribilimciler konuyu farklı açılardan ele almış, 'doğru çeviri' kavramına farklı açıklamalar önermiştir.

2.1. Çeviribilim Nedir?

Tarih boyunca çevirinin bir sanat mı, bilim mi yoksa bir zanaat mı olduğu tartışılmıştır. Çeviribilim nedir sorusuna yanıt vermek, çeviriyi bu üç bağlamda ele alarak mümkün olacaktır.

Bazı bilimciler çevirinin bir yaratıcı düşünme süreci olduğunu, bu sebeple kurallar ile sistematize edilemeyeceğini öne sürmüştür.

Savory'e göre çevirinin evrensel olarak kabul edilebilecek prensiplerinin olmadığını söylemek doğru bir yaklaşımdır. Bu yüzden çevirinin bir bilim olduğu düşüncesi eğiliminde değildir.

Kelly, Hieronymus ve Cicero çevirinin bir hitabet sanatı olduğunu iddia etmektedirler. Ancak Toury çevirinin, bir bilişsel bilim olarak, dilbilimin ötesinde olduğuna inanmaktadır ve çeviriyi "disiplinlerarası" olarak betimler; dolayısıyla çevirinin bir bilim olduğu görüşündedir.

Chukovskii çeviriyi bilim olarak kabul etmez, "çeviri sadece bir sanat değildir, yüksek bir sanattır" der.

Newmark çeviriye istinaden “bir zanaat” der ve birebir çevirinin basit bir çeviri işlevi olduğuna inanır.

Zaixi’ye göre çeviri bir süreçtir, bir eylemdir, bir aktarım eylemidir. Aynı zamanda da sıklıkla dili yaratıcı bir biçimde kullanmayı içerir, bu açıdan sanattır da, ancak kesinlikle bir bilimdir.

Ancak Gabr’a göre çeviri hem bilim hem de zanaattır. Çeviri bir yönüyle zanaattır çünkü eğitim yani gözetim altında uygulama gerektirir. Diğer yönüyle bilimdir, çünkü dil teorilerine dayanmaktadır.

Azizinezhad’a göre çevirinin bilimle olduğu gibi sanatla benzer yönleri vardır. Besteci ve ressam gibi çevirmenler de eserlerinde ruh hallerini ve kişiliklerini yansıtır.

Sonuç olarak çeviri çalışmaları bilim olarak kabul edilir. Ancak çeviri ürünü olarak ele alındığında bir sanat ya da zanaat olarak düşünülmesi mantıklı görülecektir. Tüm bu özellikleri dolayısıyla çeviri, doğasından kaynaklanan karmaşık yapısı nedeniyle çok yönlü ve çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle "çevirinin düşünsel ya da bilimsel olarak tartışılması" uzun süre göz ardı edilmiştir". Yapılan tartışmalar, belli bir çeviri tanımından yola çıkarak doğru çeviri nedir, nasıl olmalıdır, iyi çeviri nasıl yapılır gibi sorular düzeyinde sürdürülmüştür. Çevirinin araştırılabilir bir olgu olarak bilimsel nitelik kazanması ise bilim alanındaki önemli gelişmelerin yaşandığı geçen yüzyılın ortalarına rastlar. Başlangıçta uygulamalı dilbilim alanı içinde değerlendirilen çeviri, daha sonraları iletişimbilim, dilbilim, metindilbilim, yorumbilim yazınbilim gibi farklı bilim dallarının yöntem ve kuramlarından da esinlenilerek kaynak metin ve erek metin ilişkisini temelinde ele alınır.

Çeviri olgusu, bu bilim dallarından birinin ya da bazılarının kavramları ve bakış açısıyla hem bir süreç hem de bir sonuç olarak tanımlanır. Bu temel görüşten yola çıkarak değişik zamanlarda bireysel anlamda birçok kuram geliştirilmiştir. O.Kade/A.Neubert/G.Jager tarafından doğal iletişim modeli temelini geliştiren "iletişimsel çeviri kuramı", K. Reiss'in "metin türü odaklı çeviri modeli", Paepcke'nin "yorumlayıcı çeviri kuramı", E. Nida'nın "evrensel çeviri kuramı", J. Levy'in "yazın çevirisi kuramı" A.Jumpelt'in "teknik ve doğabilimleri çeviri kuramı" bunlar arasında en bilinenleridir. (Gündoğdu, 2005: 94)

2.2. Çeviri Kuramları

2.2.1. Bilim Öncesi Dönem

2.2.1.1. Antik Roma Dönemi (Cicero)

Cicero (M.Ö. 106-43), Romalı düşünürlerin yabancı edebiyatları kendine uydurma ve yerlileştirme (Adaptation) eğiliminin önde gelen temsilcilerindendir. Söz ve içerik ayrımını bir sisteme oturtan ilk kişidir. Yabancı yapıta karşı takınılacak bu yeni tutumun varlığına "yorumlayıcı olarak değil hatip olarak" (nec ut interpres sed ut orator) tanımıyla, dikkat çeker: Çevirmen ya kaynak metne tamamen bir yorumcu ya da dinleyiciye hitap eden bir hatip gibi yaklaşır. Söz sanatları ve üslûbu aktarırken, hatiplerin yaptığı gibi amaç dile yönelerek onun olanaklarından yararlanmak gerektiğini şu sözlerle dile getirir: "Fikirleri, biçimleri veya başka deyişle figürleri, bizim alışkanlıklarımıza uygun düşecek bir dile çeviriyorum. " (verbis ad nostram consuetudinem aptis) (Kızıltan, 2001: 76)

Cicero, bu tanımıyla kendisinden önceki kurama karşı çıkmaktadır. Yazı hatalarına varıncaya değin kaynak metne bağlı kalan yaklaşıma taban tabana zıt bir kuramla, çevirmeni kaynak dile ve metne tutsak olmaktan kurtarır. Cicero'nun, kaynak metni körü körüne kopya etme, daha doğrusu şifre değiştirme şeklindeki 'ilkel motamo'ya karşı geliştirdiği bu kuram, 'serbest çeviri' (freie Übersetzung) olarak nitelendirilir. (Kızıltan, 2001: 76)

Cicero'ya göre, 'hatip' (orator) olarak çeviren kişi, kendine özgü bir sanat eseri yaratmayı amaçlar. Bu eser, "içerik' (res) ile 'söz'ün (verba) sentezidir. 'Konu' ve 'fikir dağarcığı' (intellectio), 'kurgu' (dispositio) ve 'yaratıcılık' (inventio) kaynak metne bağlı kalınarak aktarılır. Kaynak metnin dil yapısı ise, amaç metin dilinin anlatım olanakları ve gelenekleri doğrultusunda düzenlenmelidir. Ancak, çevirmenin görevi, sadece bu kaynak metindeki dilin normlarından uzaklaşma değil, sanatlı dile hakimiyeti sayesinde, ana dilin dil duygusunu ve üslûp anlayışını göz önünde bulundurarak kaynak metnin üstün niteliklerini ortaya çıkarmaktır. Bir şifre değişikliğinden öteye gitmeyen 'ilkel' çeviri yöntemiyle bu amaçlara ulaşılamayacağı açıktır. Çevirmen, sözcükleri kendi potasında kotararak aktardığı takdirde, kaynak metindeki üslûbu ve sözcüklerin ifade gücünü amaç dilde de muhafaza etmeyi başaracaktır. (Kızıltan, 2001: 77)

Bu durumda 'serbest' çeviri iki hedef gütmektedir: Birincisi, çevirmen kaynak metinlerden yararlanarak kendi dilinin anlatım olanaklarını kullanmaya yönelecektir. İkincisi, kaynak dilden aktarılan yapıt, kendi okuyucusunda bıraktığı etkiyi amaç metin okuyucusu üzerinde de yaratacaktır. Böylece, çeviri eleştirisine nesnel bir ölçüt getirilmiş olmaktadır. Çeviri yapıtın başarısını belirleyecek ölçüt, kaynak ve amaç dile hakimiyetin göstergesi sayılan 'etki'dir. (Kızıltan, 2001: 77)

İlkel çeviri yöntemi, çeviri sanatına giden yolda daima bir başlangıç noktası olmasına karşın, çeviride özgür olmanın en yoğun biçimde tartışıldığı 17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyılda da bu tür çeviriler yapılmıştır. Öte yandan, Cicero'nun kuramı 19. yüzyıla, hatta kısmen 20. yüzyıla değin yol gösterici olmuştur. Çevirmeni kaynak metne tutsak olmaktan kurtararak ona serbestçe hareket etme olanağı sağlayan bu kuramın temsilcileri arasında Cicero'dan sonra Hieronymus, Quintilian ve Genç Plinius'u sayabiliriz. (Kızıltan, 2001: 77)

Cicero'nun 'serbest çeviri'ye getirdiği ana ilkeler Genç Plinius ve Quintilian tarafından da benimsenerek geliştirilir. Çevirmenin kaynak yapıta bağımlılığı giderek arka planda kalırken, dikkatler kaynak metinden çevirmen ve çeviriye, bu yoldan özgün edebiyata ve okuyucusuna çevrilir, yaratılan yeni sanat eseri önem kazanır. (Kızıltan, 2001: 77)

2.2.1.2. Genç Antik Dönemi (Hieronymus)

Çevirikuramsal geleneğe ancak Genç antik Dönemin Hristiyan çevresi temelli yeni düşünceler kazandırmıştır. İncil gibi “kutsal metinlerde” hiçbir öge değiştirilemez ya da kaydırılmaz. Böylece “satırlar arası çeviri” oluşmuştu. Bu çeviri satırlar arasına özellikle de erken ortaçağ el yazılarıyla yazılan bir sözcüğü sözcüğüne çeviridir. Özellikle Hieronymus'un (348-420) Pammachius'a yazdığı ünlü uzun mektubu önem taşımaktaydı. Bu mektupta Latin İncil çevirmeni Hieronymus şöyle yazmıştır:

Sözcük sırasının bile bir gizem olduğu kutsal yazılar dışında, Yunanca metinlerin çevirisinde bir sözcüğü diğer bir sözcükle değil, bir anlamı diğer bir anlamla çevirdiğimi sadece itiraf etmiyorum, açıkça söylüyorum; bu işte benim ustam Tullius'tur... (Stolze, 2013: 24).

Ancak, bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Hieronymus çeviri sorununa metin türü açısından yaklaşır. Böylece dikkati yeniden çeviri olgusuna çeker. Ancak bu yaklaşım, aslına sıkı sıkıya bağlı ilkel çeviri anlayışından çok farklıdır. Metin türü ayırımı, metnin kaynak ve amaç kültürde üstlendiği işlevin belirlenmesi gereğini doğurur. Zira, çeviride uygulanacak yöntemi belirleyen ölçüt, kaynak metnin türü ve buna bağlı olarak amaç kültürdeki işlevidir. Antik çağ geleneğinin öngördüğü, çeviriyi özgün edebiyatı zenginleştirme aracı olarak ele alma ilkesinin yanı sıra gelişen bu anlayış, büyük yankı uyandırır ve bünyesinde yeni bir kuram barındırdığı için çok etkili olur. Hieronymus temelde iki çeviri tutumundan söz eder: Verbum e verbo transferre (sözcüğü sözcüğüne çeviri) ve sensum exprimere de sensu (anlamın çevirisi). Hieronymus'un, Kutsal Kitap konusunda benimsediği tutum, sözcüğü sözcüğüne aktarımdır. Söz dizimi bile başlı başına "giz" olan böyle bir metinde değişiklik yapma fikrinden çok uzaktır. Kutsal Kitap'ı anlamak zor, hele hele çevirmek son derece tehlikeli bir iştir. Çevirmenden gücünü aşacak şeyler beklenmemelidir. İncil çevirmeni birbirine zıt iki görev üstlenmiştir: Kutsal Kitap'a duyduğu sorumluluk ona 'Kutsal Söz'ü elden geldiğince aynıyla aktarmayı emreder. Ama aynı zamanda amaç dil okuruna yönelik bir başka misyonu daha vardır: Tanrı'nın sözünü açıklamak ve yaymak. Hieronymus ve Luther, 18. yüzyılın ilk yarısına kadar çok etkili olan ve dini metinlerde iki ağırlık merkezini, metni ve okuyucuyu, aynı çatı altında buluşturmaya çalışan bu geleneğin başta gelen temsilcilerindendirler. Hieronymus, Kutsal Kitap'ı çevirmeye kalkışmakla üstlenmiş olduğu bu zorlu görevde, Tanrı'nın kendisine yardım edeceğinden emindir. Zira bu göre seçilmiş kişi olarak, havariler, peygamberler ve keramet sahibi kişiler gibi, kendisine yol gösteren o "ilhama erme" lutfunu yaşar. Peygamberler gibi kendisine vahy inmesini diler. Bütün varlığıyla, Tanrı'nın iradesini yansıtabilecek bilgiyle donanmış olmayı ister. Ona göre, çevirmen kendisine bilgi vahyedildiğini anlar, bu bilgileri ana dili vasıtasıyla kitlelere ulaştırır ve bunu yaparken de kaynak metnin özgün üslubunu korur. Kutsal Kitap'ın yüceliği, yanılmazlığı birlik içinde oluşu ve anlaşılmazlığı Tanrı'nın yazarlık gücünden gelmektedir. 'Hebraeica Veritas' (İbranice gerçek) olarak özetlediği bu yazarlık, içinde tüm zenginlikleri barındıran bir hazinedir. 'Hebraeica Veritas' kavramı, Septuaginta'da bu şekilde ele alınmadığı için, Kutsal Kitap'ın çağın şartlarına uyacak şekilde değiştirilmesi gerektiği düşünülmüş, eklemeler ve çıkarmalar yapılmış, düzeltmeler ve anlaşılmaz yerlerin aydınlatılması konusunda fazla ileri gidilmiştir. Bu

yüzden Hieronymus kaynak metin olarak ona değil, bozulmamış, dokunulmamış aslına dayanarak çevirmeyi zorunlu görür (Kızıltan, 2001: 78).

Öte yandan din dışı metinlerde de, yapıtın aslına saygılı olma yönünde bir tavır sergiler. Çevirmen, kaynak metnin özgünlüğü, zarafeti, ifade gücü, kendine has tonu ve tınısını olduğu gibi yazarının üslûp özelliklerini de korumalıdır. Bu konuda yeterince eğitilmiş olmadan, yalnızca yazarlık yeteneğine dayanarak çeviri yapabileceğine inanan 'serbest çeviri' yanlılarının bu keyfi anlayışı, sözcüğe bağlı böyle bir çeviriyi imkansız kılmaktadır. Hieronymus bu kanıdan hareketle, her yerde yalnızca 'anlam'ı verdiğini iddia eden çevirmen Syinmachus'u olduğu gibi Cicero'yu ve Septuaginta çevirmenlerini de şiddetle kınar (Kızıltan, 2001: 79).

Bununla birlikte, çeviri geleneğinde sürekli tartışılan asıl sorun, doğrudan çeviri yöntemiyle ilgilidir ve Hieronymus'dan sonra da yüzyıllar boyunca birçok çevirmen ya sadık veya serbest çeviri ilkesini benimseyecek, birini diğerine karşı savunacaktır (Kızıltan, 2001: 79).

2.2.1.3. Almancaştırma Eğilimi (Martin Luther)

Luther (1483-1546), İncil'i çevirirken kaynak ve amaç dile karşı sorumluluk hissedilen çevirmenin karşı karşıya olduğu sorunların bilincindedir. Bu bağlamda, Hieronymus'un İncil çevirisi konusunda geliştirdiği kurama büyük ölçüde katılmaktadır. Vulgata hakkında konuşurken "Hieronymus kendi çapında iyi iş yaptı" der. Öte yandan, kuramın tıkanıdığına inandığı alanlar üzerinde çalışarak geliştirmeye devam eder. 1522-1534 yılları arasında yaptığı İncil çevirisinde, bir yandan ulusal dilin gerçeklerini göz önüne alırken, öte yandan sunduğu yetersiz olanaklara dikkat çeker, Almanca yazı dilinin gelişmesi yönünde yoğun çabaya girer. Döneminin 'sözcüğe körü körüne bağlılık' ilkesini benimseyenlerle aynı fikirde olmamakla birlikte, alabildiğine zorlandığı bir sorunla karşı karşıyadır: Tüm çabalara rağmen Almancanın kaynak dili karşılamaya yetmediği durumlarda ne yapılmalı? Karşılaştığı güçlüğü boyutlarını şu sözlerle dile getirir:

"...on beş gün. üç-dört hafta tek bir sözcüğe karşılık aradığımız ve bulamadığımız çok oldu. Eyüp üzerinde çalışıyorduk... dört günde neredeyse üç satır bile bitiremiyorduk."

(Kızıltan, 2001: 83).

Luther, dillerin ayrıldığından kaynaklanan bu soruna Hieronymus'dan farklı bir çözüm getirir: "İlke ..., bazen sözcüğe sıkı sıkıya bağlı kalmak, bazen de sadece anlamı vermektir." Çeviri sırasında kaynak ve amaç metinle, o metinlerin dillerinin belirlediği ilkeler doğrultusunda, iki ayrı yöntem uygulanabileceğinin bilincindedir: Kaynak metni amaç dil okuruna ya da amaç dil okurunu kaynak metne yöneltmek. Hieronymus'dan farklı olarak, duruma göre izleyeceği yola karar verecek kişi "çevirmen" olacaktır, görüşünü savunur. Hieronymus için, en azından teorik olarak, sözcükler her zaman önemlidir. Zira Tanrı Kelamı olan 'yazı'yı çok daha radikal ve değişmez görür. Bunun içindir ki, 'Tanrı Kelamı'm ancak bu göreve tayin edilmiş kişinin çevirebileceğini ileri sürer. Luther ise, yöntemle ilgili bu sorunu kendine özgü bir biçimde çözmüştür: Sözcüklerin ne zaman önemli olduğuna çevirmenin vicdanı karar verecektir.(a.y.) Kutsal gerçeklerin okuyucuya aktarılmasında çevirmenin yetkili karar organı olarak görülmesi, bir bilinç değişimine işaret etmektedir (Kızıltan, 2001: 83).

Luther'in Hieronymus'a yönelik eleştirisi, yalnızca anlaşılabilirliği zorlayan İncil çevirisiyle sınırlı kalmaz, 'edebi' metin çevirilerindeki dil anlayışına da karşıdır. Hieronymus'un dili, 'sokaktaki adamın dili' değil eğitim görmüş üst tabakanın anlayacağı Latince'dir. Luther ise, İncil'i açık, anlaşılır bir Almancayla aktarabilmek için, 'sokaktaki adam'ın konuşma tarzını inceler. Ancak, bu noktada göz ardı ettiği bir gerçek vardır. Hieronymus'un çevirilerinde kullandığı Latince, yüzyıllara dayalı gelenekler doğrultusunda biçimlenmiş bir dildir. Luther ise, çeviriye başladığında çok farklı koşullar altında çalışmak zorundadır. Almancanın henüz böyle bir geleneği yoktur, işlenerek yazı dili olma yolunda geliştirilecektir (Kızıltan, 2001: 84).

Luther "Sendbrief vom Dolmetschen" adlı yazısında, anlama bağlı, sadece anlamaya ağırlık veren bir çeviri anlayışını savunur. Ancak bu kuram da, yine o çağa kadar söz konusu olan diğer kuramlar gibi, zamanın koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun için, yapının oluşum koşullarını ve amacını göz ardı etmemek gerekir. "Sendbrief de, İncil'i çevirirken doğru sözcüğü bulmak için verdiği tutkulu ve öz verili mücadelede "yine de harfleri öyle çok başı boş bırakmadığımı" söyler. Dini yönden son derece önemli olan 'sola fide'yi (kayıtsız şartsız sadakat) savunmasında, tabii ki anlama sadık

ve konuşma dilini hedefleyen bir çevri uygulaması yaptığını belirtir. Çevirmenin esas alması gereken şeyler, metnin anlamı (meynung des text) ve kendi dil tarzıdır (art):

"Nasıl Almanca konuşulacağını, bu eşeklerin yaptığı gibi, Latince harflere danışmak yerine, evdeki anaya, sokaktaki çocuğa, pazardaki adama sormak ve onların ağzına bakarak nasıl konuştuklarını görmek ve ona göre çevirmek gerekir. Çünkü ancak o zaman anlar ve kendileriyle Almanca konuşulduğunun farkına varırlar " (Kızıltan, 2001: 84).

Ancak, acaba genel anlaşılabilirliğe ağırlık verildiğinde, kaynak metnin kutsallığı bozulmuş, o metne dayanmayan ve kendi başına sürekli değişime uğrayan bir ilkeye bağlanılmış olmaz mı? Luther bu sorunların bilincindedir. İnci'li "pazarda konuşulduğu gibi konuşulmalıdır" ilkesiyle çevirirken karşılaştığı en önemli güçlük, her zaman buna bağlı kalmaktır. Ancak zamanla başka kişilerin onu örnek alarak İncil'i kendi vicdanları doğrultusunda ve pazarlarındaki adamlar için çevirmeye kalkışmalarına neden olduğu takdirde, bu kuramının "'fazla cesur"' olup olmayacağı sorusuyla yüz yüze gelir. Bu nedenle İncil'i gelecekte yeniden ve daha geniş bir zaman dilimi içinde çevirmeyi ümit eder (Kızıltan, 2001: 85).

2.2.2. Görecelik Temelli Kuramlar

2.2.2.1. Dil ve Düşünce Birliği (Humboldt)

Wilhelm von Humboldt (1767-1835) "Dil Yapılarının Farklılıkları ve Bunların İnsanın Manevi Gelişimi Üzerindeki Etkileri Hakkında" (1836) adlı çalışmasında, döneminin tarihi boyutu keşfetmiş dil anlayışını ele alır. Gündemdeki konu, herkesin yararlanabileceği bir sistem olan dilin, bireye özgü düşünceleri nasıl ifade edebildiğidir.

Ortak bir ana dil için söz konusu edilen böyle bir sorun, dilden dile aktarımda daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Zira her 'ana dil', bir dünya görüşünü belirleyen, dünyayı kavramaya, yorumlamaya ve yansıtmaya yarayan belli bir sistem olarak ele alındığında, bu sorunun boyutları daha da genişlemektedir. Humboldt bu yapıtında ana dil ile düşünce arasındaki bağı şu sözlerle dile getirir:

"Dil adeta ulusların ruhlarının dış görünüşüdür, dilleri ruhlarıdır, ruhları da dilleri; bunların birbirinin aynı olduğu ne kadar vurgulansa azdır (Kızıltan, 2001: 63).

Humboldt bu incelemesinden çok önce, 1816'da Aeschylus'dan yaptığı Agamemnon çevirisinin girişinde, düşünce ile ana dil arasındaki bu yakın ilişki nedeniyle kendine has özelliklerle bezeli kaynak yapıtın çevrilemez olduğunu ileri sürer. Bir dili öğrenmek, o kültürde yetişmek, orada aktarılan gerçeklik anlayışını benimsemek demektir. Birey dille özdeşleştiğinden, dil istenildiğinde değiştirilebilen sıradan bir aktarım aracı değil, bireyin dünyayı tanıma ve kavrama sürecinde kendine esas aldığı çok önemli bir sistem, bir anlayıştır. Kaldı ki, çevirmen bu sistemin içinde yetişmiş de olsa amaç dilde karşılığını bulabilmesi apayrı ve içinden çıkılmaz bir sorundur (Kızıltan, 2001: 63).

Humboldt'un sözünü ettiği ve tabii ki özellikle edebi metinler için geçerli olan çevrilmezlik anlayışı buradan kaynaklanmaktadır. Humboldt, hangi dilde olursa olsun, sözcüklerin birbirleriyle bire bir değiştirilmeyen özgün karakterinden yola çıkar. Konuya böyle yaklaşıldığında, bir dildeki hiçbir sözcük bir başka dildeki karşılığıyla tamamen örtüşmediğinden, asıl kastedilen daima kaynak metinde saklı kalır (Kızıltan, 2001: 63).

Humboldt çevirinin zorunlu olarak aslından daima biraz farklı bir ürün olduğu çıkmazını 'yalın sadakat' anlayışıyla aşmaya çalışır. Ancak bu sadakat kaynak metinle değil sadece çevirmenin onu algılayış biçimiyle ilgili olabilir. Çeviri yabancı olduğunu hissettirmeyi hedeflemelidir. Bu noktada yabancı ve yadırgatıcı arasında ayırım yapmalıdır. Çeviri yadırgatıcı değil yabancı olduğunu hissettirdiğinde, en büyük hedefine ulaşmış demektir. "Yadırgatıcı özelliği ön plana çıkar, hele bir de yabancı olanı anlaşılmasız kılarsa, o zaman çevirmen kaynak yapıtla başa çıkamadığını ortaya koymuş olur" (Kızıltan, 2001: 63, 64).

Humboldt bu tezi savunurken, yaptığı Aeschylus çevirisi belirsiz ve anlaşılmasız olmakla suçlanır. Bunun nedeni, özellikle kaynak metindeki vezin ve söz dizimini Almanca'nın sunduğu olanakların sınırlarını zorlayarak, hatta onu aşarak aktarmaya çalışmasıdır (Kızıltan, 2001: 64).

19. yüzyıl başlarındaki önemli filozoflar gibi Humboldt, Schleiermacher ve Schlegel de dili bir hareket, bir tarih ve miras, koşullu özgürlük sınırları çerçevesinde gerçekleşen bireysel ve sosyal bir eylem olarak ele alırlar. Bu filologların çeviri sorunsalı konusundaki görüşlerinde, tarih bilinci ve kültürel hoşgörü ile metni kavrama koşulları arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir (Kızıltan, 2001: 64).

Humboldt'un çağdaşı Schleiermacher'e göre de felsefi ve edebi metinlerin çevirisi olanaksızdır. Zira bu tür metinler içerik ve biçim bakımından kaleme alındıkları dil tarafından şekillendirilmişlerdir. Çevirmen olsa olsa kaynak dilin 'ruhu'na işlemeye ve 'yabancılaştırma' yöntemiyle kaynak yapıtı amaç dile denk düşecek şekilde aktarmaya çalışır (Kızıltan, 2001: 64).

2.2.2.2. Yabancılaştırıcı Çeviri (Schleiermacher)

19. yy. başında Alman düşünürü tanrıbilimci Friedrich Schleiermacher (1768-1834), Berlin'de Krallık Bilimler Akademisi'nde okuduğu "Çevirinin Değişik Yöntemleri Üstüne" başlıklı incelemesinde, çevrilen metnin türü ile uygulanacak çeviri yöntemi arasındaki ilişkiye özel bir önem verir.

Gerçekte Schleiermacher'in düşüncelerinin, çeviri kuramının gelişmesine katkısı büyüktür. Çevirmenlik (Übersetzen) ile dilmaçlık (Dolmetschen) eylemlerini yeniden tanımlayarak birbirinden açık seçik ayıran, büyük bir olasılıkla çeviribilim (Übersetzungswissenschaft) kavramını da ilk kullanan odur. Schleiermacher ile, bilimsel bir yöntem ilk kez çeviri olgusuna yönelir Schleiermacher metinleri genel olarak iki öbekte görür: Bir yanda sanat metinleriyle bilimsel metinler, öte yanda gündelik iş yaşamını ilgilendiren metinler. Bu metin türlerini işlevleriyle belirleye çalışır Schleiermacher.

İş yaşamında, konu ya da nesne öncelik taşıdığı için, anlam her zaman tektir, değişik yorumlara açık değildir. İş yazışmalarında belli edimleri yansıtan kalıp sözler, bu metinlerde dilin, ancak belirli bir anlamın taşıyıcısı olduğuna kanıttır. Bilim ile sanat metinlerinde yazar, konusunu, nesnesini, özgün dil kullanımıyla, kendisi oluşturur. Bu durumda, gündelik iş metinlerindeki anlam, saptanmış niteliğiyle, doğrudan doğruya kavranır. Değişik kişilerce kavranışı da pek bir ayrımlılık göstermez. Öznel dil kullanımıyla oluşmuş bilim-sanat metinleri ise, alışılmış anlam kalıpları ötesindeki

şeyleri de dile getirmeyi amaçladıklarından, çoğul anlamlı iletileri ancak yorumla, bir bakıma, dolaylı olarak kavranabilir. Bu tür metinler var olan iletişim kalıplarını, belli sözlerle deyimleri, korumaya, sürdürmeye değil, özgünlüğe yönelirler. Gerçekte bu özgünlük, bu var olan kalıpları kırma, eskiyi aşma eğilimi, bilim-sanat metinlerinin başlıca özelliği olan canlılığın da kaynağıdır. Bu tür metinlerin çevirisinde, yazarın aktarılması büyük önem taşır Schleiermacher'e göre. Bu noktada, metin türüne uygun çeviri tutumunu belirlerken, biri okurun yazara götürülmesi, biri de yazarın okura götürülmesi olmak üzere iki yöntemden söz eder. Sanat metinleriyle bilim metinlerinde tutulacak çeviri yolunun, okurun yazara götürülmesi olduğunu düşünür. Bu metinlerde anlamın dile getirilişi, gündelik iletişim kalıplarından daha çok, yaratıcı edimin yön verdiği bir dilsel söylemle gerçekleşir. Çevirmenin burada, gündelik dilin iletişim düzeneklerini iyice tanıyıp olması yetmez, kaynak dildeki metnin içerdiği özgün yaratıcılık anlarını da, bütün yeniliklerini ve yabancılıkları ile birlikte kavramasını sağlayacak bir yorum bilgisi (Hermeneutik) yeteneğiyle donanmış olması gerekir (Göktürk, 2013: 19, 20).

2.2.2.3. Dilbilimsel Görecelik İlkesi (Sapir Whorf Hipotezi)

Benjamin Lee Whorf insan düşüncesinin yerel dillerden etkilendiğini savunmuştur. Bu ilişkiyi kanıtlamak için Arizonada'ki Hopi-Kızılderililerin ve Meksika'daki Azteklerin dil ve düşünme yapılarını İngilizce ile karşılaştırır ve farklılıklar tespit edeceğine inanır. Bu görüşleri Yale Üniversitesindeki hocası Edward Sapir tarafından da desteklenir. Bu sebeple dilbilimsel görecelik ilkesi kavramı "Sapir-Whorf Hipotezi" adı ile anılır.

Dilbilim bu hipotez üzerinde geniş kapsamlı çalışmalar yapmıştır, ancak günümüze kadar görecelik ilkesine sağlam bir temel oluşturan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Doğaları gereği dillerin çevrilemez olduğu beliti, dilbilimsel görecelik ilkesinin doğrudan bir sonucudur. Her çeviri bir anadilin dilsel içeriklerini bir başka anadilin içeriklerine aktarır. Sözcük içeriği ve dilbilgisi dahil edilerek sadece dillerin ele alınması bu bağlamda belirleyicidir. Wilhelm von Humboldt, anılan dil-felsefi nedenlerden dolayı tüm çevirilei olanaksız bulurken örneğin Mario Wandruszka gşbş başka bilim adamları "dilini tını" yardımıyla bir aktarımın olanaklı olduğu düşüncesindeydiler. Bu görecelik anlayışı çok yaygındır. Ama diller bir kültürün, ulusal bir özelliğin doğrudan ifadesi olarak görüldüğü zaman, yabancı dildeki metinler ancak

yaklaşık olarak aktarılabilir. Yabancı bir dünya görüşünün “çevrilemezliği”, yabancı dilli metinlerin edinilmesini engellemektedir (Stolze, 2013: 37).

2.2.2.4. Biçim Odaklı Çeviri (Benjamin)

1923'te, Walter Benjamin, Baudelaire'in Tableaux Parisiens'inin Almanca çevirisini yayımladı. Kitabın önsözündeki "Çevirmenin Görevi" başlıklı makalesinde Benjamin, metin çevrilebilirliği hakkındaki görüşlerini ortaya koydu. Benjamin'e göre, "çeviriyi idare eden kanun: çevrilebilirliği"(1992:71) asıl metinde olmalıdır.

O verili bir çalışmanın çevrilebilirliğini şöyle ele alır: "Bir: okurları arasında uygun bir çevirmen bulunabilecek midir? Veya daha yerinde şu ikinci soru: Metnin doğası çeviriye elverişli ve çeviriyi gerektirecek nitelikte midir? Yalnızca yüzeysel düşünüş ikinci sorunun bağımsız anlamını yok sayabilir ve her iki sorunun da eşit önemde olduğunu iddia edebilir." Benjamin'e göre metnin çevrilebilirliği metnin çeviri yapılıp yapılamayacağından bağımsızdır. Bu sebepten şunun iddia eder: Çevrilebilirlik bazı metinlerin özünde var olan bir niteliktir, fakat bu çevrilmelerinin gerekli olduğu anlamına gelmeyip, metine ilişkin özgül anlamın kendisini çevrilebilirliğinde ortaya koyması demektir.

Benjamin'in kuramında metnin doğru anlamının yakalanması zorluğu diller arasındaki uyumsuzluktan türemez. Bilakis o, benzer anlamda kurulduğunu düşündüğü "dillerin akrabalığı" üzerinde durur: Diller birbirine yabancı olmayıp, a priori ve tarihsel ilişkilerden ayrı olarak, ifade etmek istediklerinde birbirleriyle ilişkilidirler. (ibid.: 73). Biz "saf dil"i çeviride yakalayabiliriz: "simgeleşen"i "simgeleşmiş"e çevirmek, dil akışında bütünüyle şekillenmiş "saf dil"i yeniden kazanmak çevirinin en büyük ve tek yeteneğidir. Çevirmenin görevi, başka bir dilin etkisi altındaki o "saf dil"i kendi dilinde serbest bırakmak, metni yeniden yaratırken herhangi bir çalışmaya hapsolmuş dili özgürleştirmektir.

Onun kuramı felsefi bir alıştırmaya benzemektedir. Bu nedenle her fırsatta çelişik sözlerini haklılaştırmak için teolojiye başvurmaktadır: "Bir kimse unutulmaz bir yaşantı veya andan bahsedebilir, bütün insanlar onu unutmuş olsalar da. Eğer o yaşantı veya anın doğası unutulmamasını gerektiriyorsa bu durum bir yanlışlığı göstermez. Gösterdiği insanın bu işin üstesinden gelemediğidir."

Benjamin'in öne sürdüğü kavramların bazıları bulanıktır. Yine de tanımlar: "Çeviri bir moddur"(ibid.), bu iddiayla kastettiği şey açık değildir. Benjamin'e göre çevirmenin görevi asıl metni yeni bir dilde yankılamaktır. "Yankı" fikri de bulanıktır, tıpkı dilin saflığı gibi."Çeviride asıl metin daha önceki üstün ve saf haline tekrar yükselir" (De Pedro, 2003: 613, 614)

2.2.2.5. Yapısöküm ve Çevrilemezlik (Derrida)

Yapıbozma, Derrida'nın deyişiyle ucu açık bir birlik içinde mümkün olur. Bu birliktelikte hiçbir bileşkenin biçimi diğerleri üzerinde hiyerarşik bir üstünlüğe sahip değildir. Yapıbozma eylemi asla erekbilimsel değildir. Yapıbozma sistem olmayan bir sistemdir. Bu sistem, ne birliktir ne de bütünseliktir. Açık bir sistemdir. Bu sistemi, kapalı ya da açık bütünlükler olarak görmekten çok, belki de, zincirlemeler olarak görmek daha uygun düşer. Derrida'nın kuramı, Holz Mänttari'nin çeviriyi açık uçlu bir sistem olarak görmesi, hatta Derrida gibi bunun adını sistem yerine "açık uçlu sistem" (Gefüge) ve bir metni sistem içinde sistem (Gefüge im Gefüge) olarak tanımladığı kuramla oldukça benzerdir (Tosun, 2001: 255).

Göstergebilim ve yapıbozuculuk kuramları çeviri sürecinde çevirmenin nasıl çalıştığının en somut kuramlarıdır. Çevirmen tam da göstergebilimsel yöntemlerin metnin türüne göre her biriyle ayrı ayrı işlem yaparken, diğer yandan her bir göstergenin çevirisinde yapıları, yani göstergeleri/ sözcükleri hatta cümleleri bozup, önce kendi bilincinde sonra diğer dilin gösterge sisteminde yeniden kurar. Çeviri sürecinde göstergelerin işleyişi, çevirmenin göstergeleri önce yorumlayıp, sonra yorumladığı göstergelerin yapısını ikinci bir göstergeler sistemi için zorunlu olarak bozup yeniden inşa ettiği, ya da ürettiği bir süreç yaşamaktadır. Çeviri süreci bu şekilde yapıbozucu bir süreç hak algılandığında, göstergelere yapılan yorumların, Saussure'ün gösteren gösterilen kavramlarıyla sınırlı olamayacak bir yorumsal süreç sonucunda yeniden inşa edildiği bir gerçektir. Bu anlamda çeviri eleştirisini, salt gösteren-gösterilen karşılaştırmasına, gösterenin yeniden diğer bir gösterene çevrilmesine indirgeyen bir anlayışa bağlı olarak yapılan çeviri eleştirisi öznel olmaktan kendini kurtaramayacaktır (Tosun, 2001: 255).

Dile ilkesel olarak hâkim olamama ve aramızda kullandığımız göstergelerin belirlenemezliği bilinci, bir yazar aracılığıyla oluşturulan bilinçli ve sürekli bir anlatım beklentisiyle elbette çelişmektedir. Bir çeviri kuramcısı olmasa da, böyle bir dil

anlayışına sahip olan birisi olarak Derrida'nın da çeviriyi aslında olanaksız bir şey, bir çıkmaz olarak kabul etmesi de şaşırtıcı değildir. Derrida, ayrıntılı olarak yorumladığı Walter Benjamin'in düşünce-sini temel almaktadır. Benjamin'in dil ve çeviri kuramının temelinde ise, tek tek dillerin özelliğinden mimetik (suret oluşturma) ilkesinin sorumlu olduğu düşüncesi yatmaktadır. Buna göre, belirli bir ifadede niyet değil, bir söylemde yansıtılmayan şey belirleyicidir. Bu bakış açısından bakıldığında, sadece bu nedenle bile, Luther'in talep ettiği gibi, çeviriyi alımlayıcının koşullarına uydurmak olanaksızdır (Stolze, 2013: 42).

Benjamin, yabancı dildeki "söyleme biçimini" kendi diline yansıtmayı deneyen bir çevirmeni tasarlıyordu. Derrida bu noktayı temel alarak Babil efsanesine işaret ederek çevirinin olanaksızlığının altını çizmektedir. Çok çeşitli diller oluşmuştur ve çevirmen, bu dillerin ifade düzlemlerini yok sayıp göstergeler arasında bir eşdeğerlik ilişkisi mevcutmuş gibi davranamazdı. Ona göre özellikle de şiirlerin çevrilmesi olanaksızdır (Stolze, 2013: 42).

Diller bir kültürün doğrudan ifadesi ve ulusal özellik olarak görülmekteyse, yabancı metinler ancak yaklaşık olarak aktarılabilir. Görece odaklı bu kuramlarda, öteki dünya görüşünün yabancılığının ya da şairin özgünlüğünün, hatta onun anlaşılmaz bilinç dışının yoğunlaştığı tekil sözcüğün vurgulanması göze çarpmaktadır. İşte bu durumda sabitleştirilmiş bir gerçekliğin çevrilmesi gerçekten de olanaksızlaşmaktadır (Stolze, 2013: 43).

2.2.3. Erek Odaklı Çeviri Kuramları

2.2.3.1. Eşdeğerlik İlişkileri Kuramı (Koller)

Einführung in die Übersetzung (Çeviribilime Giriş) adlı kitabında Werner Koller sorunsala daha çok metin odaklı açıdan yaklaşır. Ona göre “erek dil ile kaynak dil arasındaki çeviriyi oluşturan ilişkinin” açıklanması önemlidir.

Çevirmenlerin görevi var olan kaynak metni çevirirken erek dilde anlaşılabilirliği sağlamak ve en uygun ifade biçimini bulmaktır. En uygun ifade biçimi de ‘eşdeğerlik’ ölçütü göz önünde tutularak sağlanabilir.

Koller, çeviri eşdeğerliliğini, kendi içlerinde birbirleriyle de ilişkili olabilecek beş temel düzeyde ele alarak bu düzeylerin, bir metnin çevirisindeki hem metin içi hem de metin dışı etmenlerin hepsini kapsamamasını amaçlar. Koller'in bu amaçla oluşturduğu bu beş eşdeğerlilik türü şunlardır:

- Düz anlamsal eşdeğerlik: (dil dışı öğeler açısından olan eşdeğerlik): Bir metnin doğrudan nesnel konusuyla, metin dışı göndergesel anlamıyla ilgilidir. Çeviri araştırmasında değişmez içerik ya da içerik değişmezlik ile ilgili bir eşdeğerlik konusudur. Böyle bir eşdeğerlik sözcük, dize, tümce ve metin düzeylerinde söz konusu olabilir.
- Yan anlamsal eşdeğerlik: (sözcük seçimi ve biçimsel düzeyde eşdeğerlik): Sözcük, dizim ve tümce yani bütün yönüyle özgün bir dilsel yapı gösteren metinler için geçerlidir.
- Metinsel eşdeğerlik: (metin türü düzeyinde eşdeğerlik): Kaynak metinlerin sözleşmeler, iş yazışmaları, kullanım kılavuzları vb gibi belli sözdizimsel, sözcüksel kalıpların üzerinde uzlaşmış, düzenlenmiş kuralların erek dilin benzer yerleşik kurallarıyla geleneklerine uyacak şekilde aktarılma zorunluluğudur.
- Edimsel eşdeğerlik: (iletişim düzeyi açısından eşdeğerlik): Özgün bir metnin erek dil okurunun kendine özgü dil kullanımını göz önünde bulundurarak çevrilmesi durumunda edimsel veya kullanımsal eşdeğerlikten söz edilir.
- Biçimsel eşdeğerlik: (metnin bireysel yönden anlatımsal kimliğini ortaya çıkaran biçim ve güzel duyusal değerlere seslenmesi açısından eşdeğerliği) : Özgün metin söz oyunları, deyimler, uyak vb gibi iletişimsel içeriğin yanı sıra söz dizimi, biçem özelliklerini ve kendine özgü anlatımını erek metni oluştururken de benzer bir estetik etki ile aktarmakta başvurulacak eşdeğerlik biçimidir.

Koller'in söz konusu bu beş ölçütünden yola çıkılarak çevirmenin aslında dilsel ve bilgisel yetisinin yanı sıra kaynak metin yazarının ne demek istediği, hangi amaçla ve kime seslendiği ve anlatılmak isteneni nasıl dile getirdiğini bilmesi gerektiğini

söyleyebiliriz. Bütün bunları dikkate alarak metin türüne bağlı olarak dilsel, biçimsel ve işlevsel eşdeğerliğin sağlanması gözetilmelidir. Metin türlerine göre farklı eşdeğerlik ölçütleri sunulsa da genel anlamda eşdeğerlik, “özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Eşdeğerliğin, bir metnin farklı öğeleri üzerine kurulu çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle olayın tüm boyutlarıyla incelenmesi gerekmektedir. Bütün bu sorulara bulunan yanıtlar ve Koller’in sıraladığı eşdeğerlik ölçütleri göz önünde bulundurduğumuzda, Koller’in kaynak metinden yola çıkmakla birlikte, çeviride metin dışı ve metin içi öğelere yer vermesi aslında onun çevirideki sürekli devingen durumdaki ilişkilere ve çevirinin hedef dil ve hedef kültürle bağlantısına önem verdiğini gösterir (http://www.academia.edu/çeviri_amaçlı_metin_çözümlemesi).

2.2.3.2. Metin Türü Odaklı Çeviri Modeli (K. Reiß)

Reiss, Bühler’in dili bir araç olarak ele alan Organon modelinden yola çıkmış ve metinleri işlevsel açıdan dört gruba ayırmıştır. Bunlar:

- 1) Bilgilendirici (Informative) metinler: haberler, yorumlar, röportajlar, makaleler, kullanma klavuzları, ders kitapları gibi içerik ve bilgilendirme ağırlıklı metinlerdir.
- 2) Anlatımcı (Expressive) metinler: şiir, öykü, oyun, roman v.b. metinlerdir. Bu tür yapıtların dillerinin özel ve özgün olmaları, yazarlarının biçimsel özellikleriyle dünya görüşlerini ve özyapılarını yansıtmaları nedeniyle bu niteliklerinin özellikle çeviride aynı titizlik ve özenle yeniden yaratılmaları en azından yansıtılmaları gereklidir.
- 3) İşlemsel (Operative) metinler: reklam metinleri gibi okurda belirli davranışsal tepkileri tetikleyecek yapıda tasarlanmış metinlerdir. Bir eyleme yönlendirme özelliği taşıdığından söylem bakımından etkilidirler, bu sebeple ikna edicilik yönü bu metinlerde ağır basar. Dolayısıyla erek metin de okura aynı kaynak metnin verdiği tepkiyi yaratmalıdır.
- 4) İşitsel Araçlı (Audio –Medial) metinler: Radyo konuşması, reklam, opera, şarkı metni gibi metinlerdir. Bunlar yayınlanacak aracın teknik özelliklerine göre hazırlandıklarından bilimsel konuşmalar kısa, etkili, anlaşılır ve reklam metinleri çarpıcı, yoğun, kesin, görüntüye uygun olmalıdır (kaynak için bkz. Handbuch Translation)

2.2.3.3. oğul Dizge Kuramı (Even-Zohar)

Güdüleme içerikli tekil çalışmalar daha sonra bakış açısını değiştirip çevirilerin çevrelerini araştırmaya başlamıştır. Bununla birlikte, eviri yazının erek kültürde neden olduğu etkilere de bakılmaya başlanmıştır. Çeviri artık sadece “retilen” değil, aynı zamanda “reten”de bir nesne olarak kabul edilir. Bu düşünceye Steiner’de de rastlanabilmektedir. Temel amaç, ulusal yazın kapsamında çevirilerin etkisini araştırmaktır, çünkü çeviriler beraberinde daima yabancı bir unsur getirmektedir ve bu nedenle de söz konusu yazın çerçevesinde yenilikçi bir rol oynamaktadır. Böylece eviri özgün bir merin türüne dönüşmektedir (Stolze, 2013: 171).

Holmes’un verdiği bilgilere göre, bu yazın çevirisi kuramı Tel Aviv’de Itamar Even-Zohar etrafında bulunan bir grup tarafından geliştirilmiştir ve günümüzde artık Translation Studies ile bütünleşmiştir. Bu yaklaşımda yazın, mevcut bir kültürde, içinde çeşitli türlerin, ekollerin, akımların vs., okurun çıkarları doğrultusunda sürekli birbirleriyle yarıştığı bir ođuldizge olarak kabul edilmektedir. Benzer bir düşünceyi Levý de sunmuştu. Ayrıca “yazın” artık kuralcılarının resmi ve durağan nesnesi değildir, bilakis, daima dönüşen oldukça “kinetik bir olgudur”. İtalyan sonesi, Fransız klasisizmi ya da Dostoyevski ve Ibsen gibi yazarlar gibi tüm Avrupa’da oldukça farklı yazınsal unsurların yayılmasının gösterdiği gibi bu son derece devingen olan mikro dizgelerde yazın çevirisi daima önemli bir rol oynamıştır (Stolze, 2013: 171).

2.2.3.4. Betimleyici eviri Kuramı (Gideon Toury)

Dizgesellik ve kuramsal dayanakların gözetilmesi ile yapılan tüm betimleyici çalışmaların erek dizgeden yola çıkararak yapılması gerekmektedir. Bu alışmalar çevrilen metnin betimlenmesiyle başlar ve bunu geri, kaynak metne doğru giden dizgesel adımlar izler, öyle ki her adım, bir sonraki adım yeniden gözden geçirilerek ve gerektiğinde değiştirilerek atılmalıdır. Bu adımların bu şekilde atılması gerekmektedir, çünkü eviri ereğe yönelik bir etkinliktir: başka bir deyişle her eviri eylemi büyük lde hizmet ettiği amaçlar doğrultusunda koşullandırılmıştır eviri süreci ve eviri ürününü anlayabilmek için ilkin çevirinin neden yapıldığı, hangi amaçlara hizmet etmesi gerektiği belirlenmelidir; bu amaçları alıcı kutup belirler, bu kutup metinlerarası, kültürlerarası ve dillerarası aktarımın “başlatıcısı” rolünü üstlenir. Bu durumda çevrilen

metin tek bir dilin olgularını ve tek bir metin geleneğini yansıtır, bu da erek dil ve erek metin geleneğidir (Eruz, 2000: 27).

Toury betimleyici yaklaşımında her ne kadar çeviri ürününden ve bu ürünün erek kültürdeki konumundan yola çıkıyorsa da, yaklaşımı çeviri sürecini ve kaynak metni de kapsamaktadır. Ancak o, erek metni Even-Zohar'ın yazımı metinlerden yola çıkarak geliştirdiği "Çoğul Dizge Kuramında" olduğu gibi, ürün oluştuktan sonra erek kültüre maleder. Bu nedenle Bengi'nin de kuramı tanıtıcı yazısında belirttiği gibi "*kuramda öncelikli yer çeviri ürünlerine*" verilir. *Çeviri erek kültür bağlamında oluşturulması gereken bir olgudur, işte bu olgu betimleyici çalışmalara malzeme oluşturur. Bu betimleme çerçevesinde sürece ve kaynak metne dönülür. Etek metin erek dizgedeki yerini alıp bu dizgedeki benzer metinlerle karşılaştırıldıktan sonra erek metin kaynak metinle karşılaştırılır, bu aşamayı "solution" (çözüm) diye nitelendirir Toury, kaynak metni ise "problem" (sorun) olarak ele alır. Betimleyici çalışmalarda bu kavramlar erek metinle kaynak metin arasındaki ilişkilerin "sorun + çözüm" çifti olarak ele alındığını göstermektedir*" (Eruz, 2000: 27).

Eşdeğerlik kavramının yaygın kullanımını eleştiren Toury'yi betimleyici çalışma sonucunda saptanacak kaynak ve erek metin arasındaki eşdeğerliğin türü ve derecesi ilgilendirir. Bu bağlamda çeviri normlarını getirir ve eşdeğerlik ilişkisinin de çeviri normları doğrultusunda betimlenmesinin gerekliliği üzerinde durur. Toury çeviribiliminin Holmes'in taslağında ayrıştırdığı kuramsal, betimleyici ve uygulamalı alanı, sürekli karşılıklı etkileşim halinde bulunan birbirine bağlı üç alan olarak nitelendirir (Eruz, 2000: 28).

Bengi kuramı şu şekilde tanımlamaktadır : "Kuram ürün odaklıdır ama süreci de reddetmez; tarihseldir ama bu tarihsellik eşsüremi içine alan bir tarihselliktir; erek odaklıdır ama kaynağa da yer verir; çözümü çıkış noktası olarak alır ama sorunu da belirler; betimleyicidir ama bu betimleyicilik açıklamayı amaçlar; betimleyicidir ama uygulamalı alan içinde kuralcılığı da yer veren bir betimleyiciliktir bu" (Eruz, 2000: 28).

2.2.3.5. Açıklayıcı Bildirişim Kuramı (Ernst August Gutt)

1991 yılında İngilizce konuşulan coğrafyada, "a general theory of translation" yaratmayı talep eden bir eser yayınlanmıştır, August Gutt, Sperber/Wilson tarafından sözlü iletişim geliştirilmiş olan "Bağıntı Kuramını" çeviri için verimli kılmayı denemiştir. Gutt, uygun konuşmaya ilişkin bilgilendirme, gerçeklik, önem ve doğrudanlık ilkelerini tek bir önem ilkesinde kapsayan genel bir kuram bulduğuna inanmıştır. Gutt'a göre böylece ayrı bir çeviri kuramına da gerek kalmamıştır (Stolze, 2013: 270)

Bu yaklaşımın çıkış noktası, insanların, karşlarındaki insanların davranışlarından çıkarım yapma, yani onu "anlama" becerileri olduğudur, Örneğin bir konuşmacı, dinleyicilerin bu sayede "onun ne demek istediğini" çıkarabilecekleri bir uyarıcı üretmek istemektedir. Bu bağlamda sözlü ifade biçimleri, zihinsel önermelerin, yani kaydedilmiş düşüncelerin anlamsal temsilleri olarak kabul edilmektedir. Ancak dilsel anlamlar ve bilişsel önermeler her zaman aynı değildir, bu nedenle anlama için bağlam oldukça önemlidir. Psikolojik bir yapı olarak bağlam, bir dinleyicinin dünyayı alımlamasının bir alt biçimidir (Stolze, 2013: 270).

Bir konuşmacı anlaşılacak istiyorsa, kendini dinleyicilerin en yakın anlamı çıkarabileceği şekilde ifade etme sorumluluğunu da taşır. Ama insanların her zaman söylediklerini söylemek istemedikleri de genel bir deneyimdir. Bu da, betimleyici ve yorumlayıcı dil kullanımı (descriptive and interpretative use) ayırımına neden olmaktadır. Zihinsel bir önerme, ifadede gerçek olarak inanılan bir durumla aynı olması durumunda betimleyicidir. Ancak bilişsel önermeler, başka bilişsel önermelerle, örneğin zıtlık ya da benzerlik gibi mantıklı ilişki içinde de olabilmektedir. Benzerlik ilişkisi *interpretive resemblance* olarak adlandırılmaktadır ve böyle bir benzerlik düşünce ve ifadeler arasında mevcut olabileceği gibi, ifadeler arasında da bulunabilir. İfadelerin bir bilgiyi genellikle benzer bir şekilde yansıtması, ama betimleyici anlamda kopyalayarak yansıtması, insan dilinin bir özelliğidir (Stolze, 2013: 271).

2.2.3.6. Bir Eylem Olarak Çeviri (Holz-Mänttäri)

Holz-Mänttäri'nin "Eylem Olarak Çeviri - Kuram ve Yöntem" (Translatorisches Handeln, Theorie und Methode) adlı yapıtı da Reiß/Vermeer'in yapıtıyla aynı yılda, 1984'te yayınlanmıştır. Çeviribilimci Holz-Mänttäri de Vermeer gibi çeviri uygulaması

içinde bulunan bir çeviribilimcidir. İki ayrı bölümden oluşan yapıtında, Holz-Mänttari ilk bölümde kuramsal yaklaşımını anlatır ve ikinci bölümde bu kuram ışığında yapılan yöntemsel çalışmaları örnekler. Holz-Mänttari çeviri kuramına ve yöntemine çeviri eylemi açısından yaklaştığını belirtir ve çeviri eylemini aşağıdaki gibi tanımlar: "*Çeviri eylemi sözcük ya da tümcelerin ya da karmaşık olmayan metinlerin çevrilmesi anlamına gelmez, 'çeviri eylemi dendiğinde kesin olarak akla şu gelmelidir: Planlanan işbirliğinin kültür engelleri aşılarak gerektiği gibi düzenlenebilmesi için, iletişimin işlevsel bir şekilde gerçekleşmesine olanak kılınması'*" (Eruz, 2000: 26).

Bu tanımlama yapıtında savunduğu düşüncelerin yoğun özetidir. İçinde yaşadığımız toplumu "*işbölümüne dayalı toplum*" diye nitelendiren Holz-Mänttari, çeviri eyleminin kültür engellerini aşip işlevsel bir şekilde kendini gerçekleştirebilmesi için toplumsal iş bölümünü içeren düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunur (Eruz, 2000: 26).

Holz-Mänttari'nin amacı erek odaklı bir yaklaşımla erek metnin son şeklini almasındaki değişkenleri tanımlayabilen bir kuram geliştirmektir. Bu bağlamda eylem kuramından yola çıkan Holz-Mänttari bir eylemin amacının tanımlanmasındaki öğelerin önemini vurgular (Eruz, 2000: 26).

Toplumsal koşullarda eylemlerin gerçekleşmesi için herkesin görevini bilmesi ve bu görevler çerçevesinde bir yapılanmaya gidilmesi gerektiğine göre, çevirmen de çeviri görevini üstlenen ve bu görevin üstesinden gelebilmek için gerekli koordinasyonu sağlayan uzman konumundadır. İşi veren çoğu zaman erek metnin hangi koşullar doğrultusunda oluşacağını bilemez, çevirmen burada erek metnin son ulaşacağı merciden yola çıkarak erek metni oluşturmak durumundadır, çünkü erek metin işi vereni de aşan bir iletişim düzeneğinde işlevsellik kazanacaktır. İşte tüm bu aşamalar uzman çevirmen tarafından saydamlaştırılmalı ve çeviri süreci de bu aşamaların koordinatlarına göre şekillendirilmelidir. Bu bağlamda çevirmen, erek metnin işlevsel işlerliğini sağlamak amacıyla, toplumsal koşulların getirdiği tüm olanaklardan yararlanmak durumunda olan ve bu doğrultuda gerekli kararları verebilen uzman konumundadır (Eruz, 2000: 27).

Holz-Mänttari de Vermeer'in "*Çeviri aslında kültürlerarası bit. dönüştürüm etkinliğinden başka bir çerçeve içinde düşünülemez*" savına katılır ve çeviriyi, çevirmen doğru yönlendirildiği sürece kültürel bağlamında yaşayacak bir varlık olarak görür. Onu

Vermeer' den ayıran, günümüzde kaynak metnin erek metne dönüşüncüye değin kimlerin hangi roller üstlenmesi gerektiğini işlevsel çeviri bağlamında ayrıştırması ve bu süreçleri yavaş bir çekim yöntemiyle tanımlamasıdır. İşte bu evrelerde çevirmen nasıl davranacağını bilen kişi konumundadır. Bir orkestra yöneticisine benzetebileceğimiz çevirmen, erek metni oluşturmak için yönlendirici konumdadır ve yararlanabileceği tüm kaynakları kullanarak erek metni oluşturur (Eruz, 2000: 27).

2.2.3.7. Yazın Çevirisi Kuramı (J. Levy)

Özellikle yazın çevirisine yönelik, ayrıntılı bir araştırma da Jiri Levy'nin yapıtıdır. Kloepfer, dilbilimin, dilbilim yön-temlerinin bir yazın çevirisi kuramında pek yeri olmadığını, yazın çevirisinin daha çok yazın kuramı ile yorumbilgisi çerçevesinde ele alınması gerektiğini ileri sürerken, Levy dilbilim yöntemlerinin gelecek yıllarda yazın çevirisi sorunlarına yönelik düşünceyi de temelden etkileyebileceğini savunur. Bunu söylerken, Prag Dilbilim Okulu'nun, genel olarak yazın kuramını da yakından etkilemiş yapısalcı yöntemleri vardır Levy'nin kafasında. Çözümleyici bir metin kavramının, çeviri araştırması için de önemli olduğu inancındadır. Bir yazın metninin anlambilim, sözdizimi, biçem, estetik etki özelliklerinin bütünü ile, ayrıntıdaki tek tek özellikleri arasındaki etkileşme, tümel-tikel, bütün-parça ilişkisi, çeviride de göz önünde tutulmalıdır. Levy'nin ilk elde ilgilendiği konu, belli bir yapıt ile onun çevirisinin bir kültür, çağ, ulusal yazın içindeki işlevidir. Metnin özgün yapısında olduğu gibi, çevirisinde de işlevdir ağır basan.

Levy, Cicero'dan beri bağımlı-özgür, metne bağlı-sanat nitelikli, yabancılaştırıcı-Almancaştırıcı türünden çift kavramlarla adlandırılmış çeviri yöntemlerini başlıca iki öbeğe ayırıyor: yanılısamacı yöntemler, yanılısamacı olmayan yöntemler. Bunlardan birincisi, çeviri yapıtın okurda bir özgün yapıt okuyormuş yanılısamasını uyandırmasının amaçlandığı durumdur. İkincisi de çevirinin okurda böyle bir yanılısama uyandırmamasına, tersine, özgün değil çeviri bir metin okuduğu bilincinin sürdürülmesine yönelik durumdur. Levy'nin kendi çeviri anlayışı da yanılısamacı, dilbilim yönünden işlevselci, estetik yönden gerçekçidir. Bu anlayışta özellikle gene Prag Okulu kökenli işlevselci bir metin kavramı ile, etki kavramı ağır basar (Göktürk, 2013: 43).

Yapıtın değerlerinin, öğelerinin, kendine özgü toplumsal işlevlerinin çeviri okuruna aktarılmasıdır, Levy'ye göre yapılması gereken. "Önemli olan, çeviri okurunun yaşantısının, özgün yapıt okurunun yaşantısıyla özdeşliği değil, iki okurun da tarihsel kültürel bağlamlarının yapısı içindeki işlevin özdeşliğidir. Tek olanın dizge içinde işlev kazanması, değişmez geçerliliği yönünden, bütünlüğe yüceltilebilmesidir". Yalnız, burada önerilen çeviri yönteminin, bütün yabancı etkilerin giderilmesi yönünden bir uyarılma olmadığını da unutmamak gerekir.

Bir çeviri sürecinde şu aşamaları saptar Levy:

1. Metnin, yazınsal, biçimsel yönden bir sanat yapıtı olarak bütünüyle kavranışı.
2. Metnin, anlam çekirdeğinin bulunarak yorumlanması.
3. Metnin, birtakım dilsel, biçimsel dizgeler arasında karşılıklı bir uygunluk gözetilerek, bir sanatsal biçimle aktarımı.

Başka bir deyişle, Levy de birçok başka kuramcı gibi, çeviri sürecini kavrama, aktarma olmak üzere, iki aşamalı bir süreç olarak düşünür. Bu durumda çevirmen, iki dilin dilbilimsel yapısındaki karşıtlıklardan doğma sorunlarla; iki ayrı estetik değerler dünyasını karşıt dizgelerinden doğan yazınsal kuram ile biçim sorunuyla; yorumlanan yapıtın değeriyle ilgili olarak da iki ayrı yazınsal eleştiri geleneğinin sorunlarıyla karşı karşıyadır. Levy bu noktada, çevirmenin bir ölçüde, hem dilbilimci, hem yazın kuramcısı, hem de eleştirmen niteliği taşıması gerekliliğine inanır. Dolayısıyla, çeviri sürecinde gördüğü iki aşamalılık, iletinin kaynak dilde çözümlenmesi ile amaç dilde birleştirilmesi edimlerinin çok ötesinde karmaşık yönler taşır (Göktürk, 2013: 44).

BÖLÜM 3: EDEBİYAT KURAMLARI VE ELEŞTİRİSİ

3.1. Yansıtma Kuramı

Sanat eserlerinin doğanın bir yansıması olarak gören kuramdır. Kuramda iki dönemden bahsetmek mümkündür. 18. yy. ortalarına kadar olan ve ağırlıklı olarak Aristoteles'in görüşleriyle şekillenen dönem ve 19. yy.dan sonra bu görüşlerden bağımsız şekillenen dönem. 18. yy.a kadar olan dönemi üç aşamada inceleyebiliriz.

Bunlardan ilki "Sanat görüngü dünyasını yansıtır" anlayışıdır. Bu görüş sanatın dünyanın, insanların ve nesnelere yansıması, benzetmesi ve kopyası olduğu anlayışındadır. Bu öylesine bir benzetmedir ki; İ.Ö. beşinci yüzyılın sonlarında resimleriyle ün salmış olan Zeuxis, elinde üzüm tutan bir çocuğun resmini yapmış ve üzümler öylesine gerçek gibi duruyorlarmış ki kuşlar gelip yemeye kalkışmışlar. Bundan dolayı övüldüğü zaman, Zeuxis, üzülerek, "çocuğun resmini daha iyi yapabilseydim kuşlar ondan korkardı" demiş. Aynı çağda yaşayan Parrhasios'un yaptığı bir perde resmiyle rakibi Zeuxis'i aldattığı ve gerçek perde sandırdığı bilinen hikayelerdir yine (Moran, 2012: 20).

Birçok açıdan Platon'u bu kuramın temsilcisi olarak görebiliriz. Platon'un sanat hakkındaki görüşleri idealer felsefesiyle paralellik göstermektedir.

Bilindiği gibi Platon'un felsefesinde asıl gerçeklik, duyularla değil de zihinle kavranabilen idealar dünyasıdır. Bizim gördüğümüz, beş duyumuzla algıladığımız şu maddesel dünya, ağaçları, denizleri, insanları, hayvanları, evleriyle ancak bir kopyadan (mimesis) ibarettir. Bunlardan her birinin bir ideası vardır ki asıl gerçek olan odur. Bundan dolayı Platon sanatın yansıtma (mimesis) olduğunu söyler. (Moran, 2012: 21).

Yani Platon'a göre sanat gerçekliğin kopyasının da kopyasıdır. Bu sebeptendir ki; sanat eserleri gerçekliği yansıtmaz, bizi hakikate iletmez; tersine hakikatten uzaklaştırır bizi. (Berna Moran, 23). Edebiyat öğretici olamaz, bize gerçekleri bildiremez; şairler de gerçek bilgiye sahip olmayan benzetmeci kişilerdir. (Moran, 2012: 24).

Platon'un sanat konusundaki itirazları bununla da sınırlı kalmaz. Belli türlerin yani tragedya, komedy ve eposun zararlı olduğunu savunur. Diğer bir itirazı da edebiyatın duygu yönümüzü coşturması ve kişiliğimizi bozmasıdır.

Diğeri ise “Sanat geneli ya da özü yansıtır” anlayışıdır. Aristoteles’e göre “Şairin ödevi gerçekten olan şeyi değil, tersine olabilir olan şeyi, yani olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre mümkün olan şeyi ifade etmektir”. (Moran, 2012: 28).

Örneğin şiir ile tarih arasındaki farka dikkat çeker. Bu farkı tarihin geçmekte olanı, şairin ise olabilir olanı yani genel olanı anlatması şeklinde özetler. Aristoteles Platon’un aksine sanatın ve dolayısıyla edebiyatın bilgi kazandırdığı ve yararlı psikolojik etkiye sahip olduğu görüşündedir.

Üçüncü anlayış ise “Sanat ideal olanı yansıtır” görüşüdür. Poetika’da yazan bir cümleye göre “Şair...nesnelere nasıl olmaları lazım geliyorsa, o şekilde tasvir etmelidir.” Biliyoruz ki dünyada çirkin, kaba, hoş gitmeyen şeyler, haksız olaylar vardır. Sanat eserinin zevk vermesi beklendiğine göre, bu hoş gitmeyen şeyleri atması ve yalnız güzeli, hoş olanı seçmesi doğru olur. Şairlerin, yazarların bahsettikleri nehirler, kırlar, mis kokulu çiçekler dünyada bulamayacağımız kadar güzeldir. (Moran, 2012: 34).

On dokuzuncu yy.dan itibaren yansıtma kuramını açıklamak için en önemli kavram Marksist estetikdir. Marksist estetiği iki döneme ayırmak gerekmektedir. 1934’e kadar olan dönem ve 1934 sonrası dönem. 1934 öncesi dönemde Marks, Engels ve Plehanov’dan, 1934 sonrası dönemde ise toplumcu gerçekçilikten bahsetmek doğru olacaktır.

Marksizm ekonomik temelli bir felsefedir. Bu tarihsel bir ekonomidir ve tarihi maddeciliğe dayanır. Tarihi maddeciliğe göre üretim yapan sosyal grupların birbirleriyle olan ilişkileri toplumun ekonomik yapısını meydana getirir ve buna alt yapı denir. Bu alt yapı da toplumun üst yapısı denilen ahlaksal, hukuksal ve sanatsal yapıyı oluşturur.

Sanat da üst yapının bir parçası olduğuna göre, o da döneminin ideolojisini yansıtacak, bilinçli ya da bilinçsiz olarak egemen sınıfın çıkarlarına hizmet edecektir. O halde toplumun alt yapısı üst yapısını ve dolayısıyla ideolojisini belirleyecek ve sanat eseri de bu ideolojiyi yansıtan bir yapıt olacaktır. Bu anlamda, edebiyat eseri sınıf çıkarlarını dile getiren bir ideolojidir. (Moran, 2012: 44).

Engels materyalist yönetimin tarihi olaylara bir kalıp gibi uygulanmasına karşı çıkıyor, bu yöntemin ancak bir kılavuz olabileceğini vurguluyor ve her somut durumun kendi özel koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunuyordu.

Marksist öğretiyi ilk kez estetik bir kuram haline sokmaya çalışan ise Plehanov'dur. Plehanov bol bol örnek vererek sanatın başlangıçta üretim faaliyetleri ya da insanların korunması, barınması, kısaca yaşaması için yararlı olacak hareketlerden ve nesnelere doğduğunu kanıtlamaya çalışır. (Moran, 2012: 48).

1934 sonrası olarak ele aldığımız dönem ise toplumcu gerçekçilik olarak adlandırılabilir. Toplumcu gerçekçilik Sovyetlerde ortaya çıkmış bir kuramdır. Sanatçıyı toplumsal bir varlık, onun sanatsal ürününü de toplumsal bir yaratı olarak görür. Bu akımın özünde "sanat toplum içindir" anlayışı yer almaktadır. Toplumcu gerçekçilik sanatı ve sanat eserlerini tarihsel bir sürecin ürünü olarak görür.

3.2. Dış Dünyaya ve Topluma Dönük Eleştiri

Bazı eleştiri çeşitleri eseri tek başına değerlendirip incelerken, bazıları da eseri dış dünyayla arasındaki ilişkilere değinerek inceler. Bunlar tarihi, sosyolojik ve Marksist eleştiridir.

Tarihsel eleştiri, okurun geçmiş yüzyıllarda yazılan bir eseri anlayabilmesi ve eserden zevk alabilmesi, eserin yazıldığı çağa ait inanç, dünya görüşü, sanat anlayışı ve gelenekleri bilmesi gerektiği ilkesinden hareket eder. Bu yüzden bir eserin tam olarak anlaşılması onun yazıldığı çağa dönülmesi ile mümkün olabilir. Fakat bu durum içinde bir tehdit barındırır. Eser yazıldığı çağda amacına ulaşmışsa başarılı bir eser olarak kabul edilir. Ancak eseri bugünün açısından yargılayamayız. Bu da bizi bir göreceliğe sevk eder. Bu yüzden bizim edebiyat eserini hem kendi çağı içerisinde hem de onu izleyen dönemseller süreç içerisinde ele almamız doğru olacaktır.

Tarihsel eleştiri eserlerin sanatsal değeri üzerinde durmaz, bu onun ilgi alanı değildir.

Sosyolojik eleştiriye göre edebiyat toplum içinde şekillenmektedir. Bu sebeple sosyal şartlar üzerine eğilmek gereklidir. Edebiyat eleştirisini nesnel ve bilimsel temellere taşımayı hedeflemiştir.

Sosyolojik eleştiri büyük ölçüde betimleyicidir; eser hakkında bir değer yargısı taşımaz, durumu tespit etmekle yetinir. Ama bazen de normatif olur ve değer yargıları verir. (Moran, 2012: 86).

Marksist eleştiri, sosyolojik eleştiri gibi sanat olaylarının nedenlerini araştırır. Sosyolojik eleştiride bu nedenler çeşitli iken Marksist eleştiride sadece ekonomik koşullar ve sınıf çatışması esas alınır. Yani Marksist eleştiri bir bütun olarak sanatın ekonomik alt yapı ve sınıf çatışmalarıyla olan ilgisini belirtir ve bu ilginin nedenlerini ortaya koyar.

3.3. Anlatımcılık

Anlatımcılık kuramına göre önemli olan sanatçı, duygular ve bu duyguların aktarımıdır. Romantizme göre eser önemli değildir, aslıolan sanatçıdır. Bu dönemde eser artık bir ayna olmaktan çıkıyor, sanatçının iç dünyasına açılan bir pencere oluyor.

Eskiden bir artçı sanatçı; dış dünyaya ayna tutan bir araç. Şimdi bazı özellikleriyle diğer insanlardan ayrılan, kendisine özgü kişiliğiyle önem kazanan bir üstün adamdır. (Moran, 2012: 102).

İngiliz Collingwood, İtalyan B. Croce ve Fransız Ducasse gibi sanat felsefecilerine göre anlatım adlandırma değil yaratmadır. Yaratılan şeyin adı yoktur. Burada sanatçı bizim bilmediğimiz bir şeyi yansıtır. Adını biz koyarız. Herkes başka bir ad koyar.

Bu kuram değerlendirme konusunda işe yaramaz. Çünkü iyi eserle kötü eseri ayırt etmek için sanatçının yaşantısına başvurma zorunluluğu vardır... Ancak bildiğimiz sadece önümüzdeki eserdir, sanatçının yaşantısını bilemeyiz. (Moran, 2012: 110).

Aktarım olarak anlatımcılık ise sanatçının yanı sıra alıcıya da önem veren bir yaklaşımdır. Sadece sanatçının duygularını dile getirmesi yeterli olmaz, aynı zamanda bu duyguların okurda da aynı heyecanı uyandırması beklenir. Ancak aktarım kuramında bazı güçlükler vardır. Sanatçının yaşantısı ile okuyucunun yaşantısı bir olmayacağı gibi okur sanatçının yaşantısını aynen duyar demek mümkün değildir, kısmen duyabilir. Ayrıca sanatçının dile getirdiği duygu ile okuyucunun hissettiği duygu aynı olmayabilir.

Tolstoy'a göre duygu aktarımını başaran her eser sanat eseridir. Ancak aktarılan duygunun önemi yoktur. Aktarım ne kadar kuvvetliyse eser, sanat eseri olarak o kadar başarılıdır. Aktarımın gerçekleşmesi üç şeye bağlıdır: 1. Aktarılan duygunun bireyselliğinin azlığı ya da çokluğu 2. Duygunun aktarılışındaki açıklık 3. Sanatçının içtenliği.

Sanatçı, duygusunu anlatma ihtiyacı hissettiği için yazar. Tolstoy'a göre sanat eserleri arasında iyisini kötüsünden ayırmak için içeriği de hesaba katmak gereklidir. Sanat eserinin değerli olması için aktarılan duygunun büyük halk kitlelerine bulaşabilmesi lazımdır. Ama bu da yetmez aktarılan duygunun yararlı türden bir duygu olması gerekir. Estetik duygu önemsenmez ve bunun için de eserin teknik yönü, yapısı üzerinde durulmaz.

3.4. Sanatçıya Dönük Eleştiri

Sanatçıya dönük biyografik eleştiri biyografik bir eleştiridir. Sanatçının kişiliği ile eserleri arasında sıkı bir bağ olduğu ilkesine dayanır. Bu eleştiride iki yöntem vardır: birincisi eserleri aydınlatmak için sanatçının hayatını, kişiliğini incelemek, ikincisi ise sanatçının psikolojisini, kişiliğini aydınlatmak için eserlerini belge gibi kullanmak. Birinci yöntemde göre eserin gerçek anlamı yazarın zihnindeki anlamdır. Yazarın kişiliği ve psikolojik durumu saptandığında eseri ile alakalı sağlam değerlendirmeler yapabiliriz görüşü hakimdir.

Ancak yazarın söylediklerine körü körüne inanmak sakıncalıdır, çünkü yazar ne demek istediğini açıklarken eksik söyleyebilir, kendisi de yanılabılır hatta kasten yanlış bir şey söyleyebilir ya da bilinçaltı oyununa gelebilir... Ayrıca amacı, eseri yazarken değişebilir. (Moran, 2012: 135).

Sanatçıya dönük ikinci yöntemde ise sanat eserinin başarısı içtenlik kavramı ile açıklanır. Yani sanatçı kendi kişiliğini anlatır diye düşünülür. Ancak kendinden geriye birçok bilgi bırakmış olan romantik yazarların bile kişiliklerinin eserlerine tam anlamıyla yansıdığı şüphe konusudur. Bir de eserlerinden başka kendisi hakkında hiçbir belge bırakmayan yazarlar vardır ki bunlar için zaten bu eleştiri imkansızdır. Ayrıca diyelim ki her ikisi de muhtemel, ancak yazarın kendisini değil de olmak istediğini ya da yazarın kaçmak istediği bir yaşamı yansıtmadığını nereden bilebiliriz?

Bunlardan başka Psikanaliz ve Eleştiri yönteminden de bahsedebiliriz. Freud'un bilinçaltı ile ilgili buluşlarına dayanan Psikanaliz ve Eleştiri yöntemini, bazıları sanatçının psikolojisini, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini vs. ortaya çıkartmak için; bazıları aynı zamanda bu buluşları eserlerini yorumlaması için kullanmış; yine

bazıları da eserlerindeki kişilerin psikolojisini, davranışlarını açıklamak amacıyla bu kişilere uygulamışlardır.

Freud'un felsefesine göre insan birtakım isteklerini bastırmak zorundadır. Bu isteklerini hayal dünyasında elde etmeye çalışır. Freud'un kuramından bu hayal kurma eylemiyle sanatçının yakın ilişkisi vardır. Sanatçıyı bir ruh hastası olarak görür ve sanatçının gerçek dünyada tatmin edemediği isteklerle dolu olduğunu iddia eder. Yazarı yazmaya iten, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı bu isteklerdir. O halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir. Bundan ötürü bir sanat eserine yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz.

Psikanalize dayanan yöntem, yalnız yazarın biyografisi için kullanılmaz; aynı zamanda esere ait özellikleri açıklamaya da yarar. Eserdeki karakterleri bu açıdan inceleyince, bunların davranışlarını, kişiliklerini daha iyi kavrayabiliriz.

Psikanaliz; yazarın kişiliğinin eserdeki karakterlere yansıdığını, bastırılmış duyguların kahramanlarda hayat bulduğunu savunur.

3.5. Yeni Eleştiri

Yeni eleştiri esere dönük kuramlardan biridir. Amerika ve İngiltere'de etkili olan bu anlayışın temsilcileri Eliot ve Richards'tır. Bu kişiler, eseri estetik bir gerçekçilik olarak kabul etmişlerdir.

Esere dönük kuramlara göre sanat eserini diğer yapıtlardan ayıran özellik, dış dünya ile sanatçı ya da okurla olan ilişkilerinde değil, eserin kendi düzeninde bulunur. Bu kuramın en belirgin özelliği, yansıtma kuramı da dahil olmak üzere diğer tüm kuramlara karşı çıkmasıdır. Bu kurama göre edebi dünya; gerçek dünyanın dışında, kendine has bir gerçekçiliği olan bir dünyadır. Eğer sanatı bu dünyanın taklidi olarak kabul edersek, edebi eserin kıymetini ortadan kaldırmış oluruz. Edebi metin taklit ve yansıma olmadığı gibi tarihi bir doküman da değildir. O, estetik bir gerçekliktir. Kurgusal bir bütünlüğü vardır. Bu yapının birebir benzeri ne tabiatta, ne sosyal çevrede ne de insanın iç dünyasında vardır. O, kendi terkihi ve orijinalliği için bir bağımsızdır. Onu kendine has estetik ölçütler içerisinde ve kurgusal dünyasında anlamak gerekir. Onu tahlil etmeye çalışmak için ondan başka bir şey ihtiyacı yoktur.

Yeni eleştiri 1930’larda başlar 1950’lere kadar etkinliğini sürdürdükten sonra 1960’larda hızını kaybeder.

Yansıtmacılara ve anlatımcılara göre sanat eserin, bize sunduğu ve öğrettiği gerçeklerden ötürü değerlidir. Yeni eleştiri ise metnin kendisine eğilmekte, onu bir sanat eseri olarak incelemek ve yorumlamaktan yanadır.

Edebiyatı ahlaksal ve toplumsal sorunlardan soyutlayan ve değerini okurda uyandırdığı zengin ve ahlaklı bir yaşantıda bulan I. A. Richards, bu tutumuyla yeni eleştiriye izleyeceği yolu göstermiştir. Şiiri şiir olarak okumak gerektiğini öne süren T. S. Eliot da metne eğilen eleştiri yöntemiyle yeni eleştirinin hazırlayıcılarından olmuştur.

Bir edebiyat eseri yazarından, okurundan ve yazıldığı tarihin toplumsal ve tarihsel koşullarından bağımsız; kendi başına yeterli olan kapalı, dilsel bir düzendir. Biçimciler bu düzene “organik birlik” derler. Organik birlik; eserdeki her ögenin ve bağıntının, eserin değeri için gerekli olması; gereksiz hiçbir ögenin ve bağıntının bulunmaması ve bunlardan her birinin yalnız kendi hesabına rol oynamakla kalmayıp diğerlerini de etkilemesiyle sağlanan düzendir.

Biçim-içerik sorunu bir yönü ile Horatius’un ortaya koyduğu fayda ve zevk işlevine bağlıdır. Horatius, edebiyatın hem yararlı olması hem de zevk vermesi gerektiğini söyler. Onun geniş anlamıyla zevk dediği şey; sembolistlerin elinde daralmış, incelmış, arınmış ve katıksız bir estetik duyguya dönüşmüştür. Yararlı dediği unsurun yerine ise bütün anlam kalmıştır.

A. C. Bradley’e göre konu, eserin dışında bir şeydir. Önemli olan ne söylendiği değil nasıl söylendiğidir. Konunun önemi yoktur, asıl mesele söyleyiştedir. Eser kendine var olan bir şeyle değerlendirilebilir ve bundan ötürü henüz esere girmemiş, işlenmemiş haliyle ham konu değerlendirmede işe karıştırılamaz. Fakat bazıları bu yanılgıya düşer. Bu da bir portrenin sevgiliye benzediği için güzel bulunması gibidir.

İçerik, konudan farklı bir şeydir: Ham konunun eserin içinde aldığı hale içerik denir. Yani sanatçının elinde işlenmiş ham konudur. Eserde yer alan kişilerin düşünceleri, duyguları, psikolojileri, olaylar vs. içeriği oluşturur. Konu, eserin dışında; içerik ise içindedir.

Eserde yer alan bütün öğelerin birbirine bağlanıp örülerek meydana getirdikleri düzene biçim denir. Her eserin biçimi, eserdeki içerik öğelerine bağlandığı gibi içerik de ancak biçimle belirlenebilir (http://www.isa-sari.com/ders-notlari/ET_1.pdf sayfa: 8,9)

Yeni eleştiriyi savunanlara göre bir eserin yazınsal olup olmadığını belirleyen şey, onda hangi öğelerin bulunduğu değil, bunların nasıl düzenlendiği ve ne gibi bir işlev yüklendikleridir. İyi eserle (sanat eseriyle) büyük eseri ayırmak gerekir. İyi eserde sanat ölçütleri yer alır. Büyük eserde ise hem sanat ölçütleri hem de felsefi bir derinlik ve yoğunluk vardır ve daha çok öğe içerir.

3.6. Rus Biçimciliği

1915'te Rusya'da ortaya çıkmıştır. Yapısalcılığın önemli kaynaklarından biridir. 1930lu yıllarda baskılar nedeniyle sona ermiştir.

On dokuzuncu yüzyıldaki edebiyat eleştirisi esere yönelik değildi; duygu anlatımını ve sanatçıyı merkeze alıyordu. Rus biçimcileri eserden hareket etmektен yanaydılar. Her şeyden önce edebiyat eserini diğer eserlerden ayıran biçimsel özelliğın, yani yazınsallığın ne olduğu sorusuna cevap aradılar ve yazınsallığı *ostranenie* yani “alışkanlığı kırma” kavramı ile açıkladılar. (Moran,2012: 178).

Alışkanlığı kırma kavramı gerçekliği anlatmak yerine gerçekliği değişik bir biçimde anlatmak olarak özetlenebilir. Buna Cahit Sıtkı Tarancı'nın “Otuz Beş Yaş” şiirinde geçen aşağıdaki iki dize çok güzel bir örnek olabilir.

Bir namazlık saltanatın olacak,

Taht misali o musalla taşında,

Camide musalla taşına konmuş tabutun önünde cemaatin cenaze namazı kılması, insanların defalarca tanık olduğu ve kanıksadığı bir olaydır. Tarancı musalla taşını bir tahta, ölüyü de bir sultana, cemaati de onun önünde elpençe divan duran ve yerlere kapanan kullarına benzetmek suretiyle kanıksadığımız bu sahneyi bize taze bir şekilde gösteriyor, alışkanlığımızı sarsıyor (Moran, 2012: 178).

Rus biçimcileri için önemli olan da şairin gerçeklik karşısındaki tutumu değil, dil karşısındaki tutumudur. Rus Biçimcileri'nin önde gelen isimlerinden biri olan Jakobson,

şiiresel metinleri sosyolojik, psikanalitik, yazar merkezli inceleyen çalışmaların aksine şiiir dili üzerine yoğunlaşır ve edebî terim ve kavramlarla bu ürünleri değerlendirir. Bu yolda ise bilhassa Ferdinand de Saussure'den yararlanır. Saussure, Genel Dilbilim Dersleri adlı kitabında, dilin “dizim” ve “çağrışım” olarak tanımlanabilecek bir sisteme göre işlediğini öne sürer. Ona göre, “dizim” art zamanlı bir özellik gösterir ve sözcüklerin art arda sıralanması ile ortaya çıkar. Roman Jakobson ise, “Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances” adlı makalesinde, Saussure’ün dilin yapısı için belirlediği dizimsel ve çağrışımsal yapıları “birleştirme” (combination) ve seçme (selection) ile eşleştirir. Sözcüklerin art arda gelerek, birleşip anlamlı bir bütün olduğu “birleştirme” eksenini, yine art zamanlı bir niteliğe sahip olan metonimi ile ilişkilidir. Birleştirme ve metonimi ekseninde her sözcüğün cümledeki anlamını belirleyen öge kendinden önceki veya sonraki sözcüklerdir. Sözcüklerin birleşmesinden oluşan anlam, böylelikle doğrudan bağlamla belirlenir. Öte yandan sözcüklerin birbirinin yerini alabilmesi esasına bağlı olan seçme ve metafor düzleminde ise bir sözcüğün değeri konusunda belirleyici olan öge, sözcüklerin birbirlerinin yerini alabilmeleridir (Tunç, 2012: 2019).

Jacobson, bir iletişim eyleminde altı ögenin yer aldığını söyler:

1. Gönderici: Sözü söyleyen, yazan, anlatan...
2. Bildiri: Söylenen söz, yazılan yazı...
3. Alıcı: Sözü dinleyen, yazıyı okuyan...
4. İletici: Elektronik, yazı, söz...
5. Kod: Dil kelimeler...
6. Bağlam: Bildirinin göndergesidir. Özetlersek, Jacobson’a göre bir bildirim olayında bildirinin dilsel düzenlenişi, diğer ögelere yönelişten daha ağır basıyor ve bildirinin kendini ön plana çıkarıyorsa bu bildirinin asıl işlevi şiiirseldir. (<http://edebimakale.blogspot.com.tr/>)

3.7. Yapısalcılık ve Ötesi

Yapısalcılık sadece bir edebiyat kuramı değildir aynı zamanda başka birçok bilim dalına da uygulanan bir kuramdır. Edebiyatta yapısalcılık Ferdinand de Saussure'ün yapısal dilbilim kuramından yola çıkmaktadır. Derrida ve Foucault'un yapısalcılığı ise yapısalcılık ötesi olarak adlandırılır.

Yapısalcılık nesnelerin yapısını inceler. Bir sistemin yani yapının varlığını iddia eder. Yapısalcılığa göre birimlerin tek başına bir anlamı yoktur, onlara anlam kazandıran sistem içerisinde birbirleriyle olan bağıntılarıdır. Saussure'e göre sözcükler birer göstergedir ve bu sebeple dil bir göstergeler sistemidir ve kendi kuralları içerisinde işler.

Edebiyat ta bir iletişim aracı olduğuna göre, onun da kendine özgü bir sistemi, dolayısıyla öğeleri arasındaki bağıntıları düzenleyen birtakım kuralları olması gerekir. (Moran, 2012: 191).

Saussure dili incelemek için ne tarihe, ne de dış gerçekliğe başvurmuştu, çünkü sistem ancak eş zamanlı bir yaklaşımla bulunabilirdi ve gösteren ile gösterilen arasındaki bağıntı da gördüğümüz gibi, keyfi ya da saymaca (konvensiyonel) idi. Başka bir deyişle sistem, gerçeklikten bağımsız, kendi başına işleyen bir bütündür. Todorov, Barthes ve Greimas gibi yapısalcılar da edebiyata böyle eş zamanlı olarak yaklaşırlar; ne yazarla, ne tarihle, ne de metin dışı gerçek dünya ile edebiyat arasında bir bağ kurmak gereğini görmezler. (Moran 2012: 192).

Yapısalcılık sonraları Derrida, Jacques Lacan, Michel Foucault ve Roland Barthes elinde değişikliğe uğramış ve yapısalcılık ötesi (*post-structuralism*) şeklinde bir isim almıştır.

Derrida, metindeki anlamın metinde söylenmeyenle bağıntılı olmadığını iddia eder ve bunu kanıtlamak için metni yapı-sökme yöntemiyle inceler, önemsiz sayılan ayrıntılara eğilerek bunların metnin kendi mantığını sarstığını, yadsıdığını; yani metnin söyler görüldüğünün tersini de söylediğini belirtir. Öyleyse ona göre bir metnin anlamı, ayağını yere sağlam basan sabit bir anlam değildir, belirsizlikler taşır, hiçbir metnin tek ve kesin anlamı olamaz.

Görüldüğü gibi yapı-sökücülük, dilin kesin ve uygun bir anlam üretmeye uygun olduğu inancına şüpheyle bakan bir kuramdır ve bu yönüyle tüm yapısalcılık ötesi düşünce tarzının temel taşlarından birini oluşturur.

Yapı-sökücüler; metnin tutarlılığı, bütünlüğü sorunlarıyla ilgilenmez. Tersine, metindeki çelişkilere, tutarsızlıklara, bozguncu bir rol oynayan metin parçalarına, yırıntılara parmak basar ve böylece metnin yürüyüşüne yine metin tarafından nasıl çelme takıldığını ve bu yüzden de anlamın nasıl tökezlediğini ortaya koymak isterler. (Moran, 2012: 205).

3.8. Esere Dönük Eleştiri

Moran esere dönük eleştiriyi üç başlık altında ele almıştır. İlki yeni eleştiridir. Yeni eleştiri kuramına göre eserin eleştirisinde sadece eserin kendisinde mevcut olan verilerin değerlendirilmesi gereklidir diğer metin dışı ve yazınsal olmayan etkenlere başvurmak gereksizdir. Metnin kendi içerisinde mevcut olan veriler; eserin konusu, anlatım tekniği, eserdeki kişiler, olay örgüsü, simgeler vb. unsurlardır. Bunlardan başka hiçbir şeye gerek duyulmaz. Çünkü yazınsal olmayan unsurlar göz önüne alındığında eleştiride bazı eksik yanlar ortaya çıkabilir. Örneğin yazarın kafasındaki amacı bilemeyiz. Bilsek bile bu işimize yarayacak bir bilgi değildir. Ya da yazarın amacı ile gerçekleştirdiği arasında fark olabilir. Bu durumda eserin amacı yazarın amacı olmaktan çıkar, metinde aranır.

İkincisi ise yapısal eleştiridir. Yapısalcılar Saussure'ün dil anlayışında ola çıkıyorlar. Sözün anlamının dil sisteminde olduğuna, dolayısıyla eleştiri yapabilmek için eserin anlamını oluşturan yapıya eğilmekteler.

Yapısalcılar sanatçıyı, anlamı belirleyen bir otorite olarak kabul etmedikleri gibi, eserin de tek bir anlamı olabileceğini de reddederler. Sözcükler gibi metinler de birkaç anlama gelebileceği için çok anlamlıdırlar (Moran, 2012: 215).

Yapısalcılar bir metnin başka metinlerle olan ilişkilerini araştırmaya yönelmişlerdir. Bu yaklaşıma örnek olarak Vladimir Propp'u gösterebiliriz. Propp bir Rus peri masalını incelemiştir ve masalarda değişmeyen ortak bir yapının bulunduğunu tespit etmiştir. Masaldaki kişilerin eylemlerine baktığında bu eylemlerin sınırlı olduğunu ve 31'i geçmediğini keşfeder. Bu işlevler şunlardır:

1. Aileden biri evden uzaklaşır.
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır.
3. Yasak çiğnenir.
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır.
5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar.
6. Saldırgan kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener.
7. Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur.
8. Saldırgan aileden birine zarar verir.
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gider.
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder.
11. Kahraman evinden ayrılır.
12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama ile karşılaşır.
13. Kahraman ileride kendisine başta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir.
14. Büyülü nesne kahramana verilir.
15. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir.
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir.
17. Kahraman özel bir işaret edinir.
18. Saldırgan yenik düşer.
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.
20. Kahraman geri döner.
21. Kahraman izlenir.

22. Kahramanın yardımına koşulur.
23. Kahraman kimliğini gizleyerek, kendi evine ya da başka bir ülkeye varır.
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer.
25. Kahramana güç bir iş önerilir.
26. Güç iş yerine getirilir.
27. Kahraman tanınır.
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar.
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.
31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar. (Moran, 2012: 215, 216, 217)

V. Proop bu işlemlere dayanarak bazı sonuçlara ulaşır. Ona göre işlevlerin sayısı gerçekten de çok sınırlıdır. Yalnızca otuz bir işlev saptanabilir. Birçok masaldaki olay örgüsü bu işlevlerin sınırları içinde gelişmektedir. Bütün işlevler art arda sıralandığında her işlevin kendisinden önceki işlemlerle mantıksal ve estetik gereklilikte olduğu görülür. Hiçbir işlev diğerini dışlamaz. Bu işlevlerin tümü, birçok değil bir tek eksene bağlıdır. Çok sayıda işlev ikilikler biçiminde bir araya gelir: Yasaklama-yasağı çiğneme, soruşturma-bilgi toplama, çatışma-zafer, izleme-yardım. Propp yukarıda önermiş olduğu şemayı her masal için bir ölçü birimi olarak görür. Bir kumaşın uzunluğunun ölçülmesinde metre kullanıldığı gibi masalları tanımlamak için de bu şema kullanılabilir. Propp'a göre bu şema çeşitli metinlere uygulandığında masallar arasındaki bağlantıları tanımlamak mümkündür. Böylece masallar arasındaki benzerlik sorunuyla birlikte konular ve değişiklikler sorunu da yeni bir çözüme kavuşabilir (Bars, 2014: 262).

Üçüncüsü ise arketipçi eleştiridir. Yirminci yüzyılda ortaya çıkmış bir yöntemdir. Bu yöntem edebiyat eserlerinde arketiplerin mevcut olduğunu savunur. Bu arketipler kişiler, simgeler ya da olay örgüleri olabilir. Bunlar genellikle masalarda karşımıza çıkar, aynı zamanda mitoslarda, eposlarda, ortaçağ romanslarında ve modern romanlarda da görülebilir.

Arketipçi eleştiri mitoslara ve ilkelerin ayinlerine dayanır. Birçok antropolog mitosların ilkelerin eski ayinlerinden ortaya çıktığı kanısına varmıştır. Birçok mitos mevcuttur ancak ana hatlarıyla birbirlerine benzerler. Bu mitoslardaki ayinlerin genellikle amacı, gücünü yitirmiş toprağı yeniden canlandırmak ve ölen yılı diriltmektedir. Bu olayın gerçekleşmesi için ayinde aynen temsil edilmesi gerektiğine inanılıyordu.

Joseph Campell, *Hero With O Thousand Faces* (1949) adlı kitabında bu ayinleri anlatan çeşitli mitosları, mitos parçalarını, folkloru incelediğinde bunların bir tek ana-mitos altında toplanabileceğini gösterdi. Bu temel mitosun kahramanı ayrılma, sınav, dönüş aşamalarından oluşan bir serüven yaşıyordu. Mitos kahramanı bir nesneyi bulmak için yola çıkar, türlü engellerle karşılaşır ve bir yer altı dünyasına iner orada karanlık güçlerle çarpışır (sınav), istediğini elde eder ve dönüşe geçer. Bu arada arama yolculuğunu başarıyla sonuçlanması toplumun refahı demektir. Kahramanın yeraltına girmesi ve çıkması simgesel olarak ölmesi ve yeniden dirilmesi anlamına gelir. Bu üç aşamalı olay örgüsü çeşitli anlatı türlerinde, eposlarda, masallarda, romanslarda ve hatta bazı romanlarda görülebilir. Gılgamiş’de Virgilius’un Aennas’ında, Kırgız Destanı Manas’da ve daha birçok eposta kahraman yeraltına inerek bu üçlü kalıbın aşamalarında geçer (Moran, 2012: 223).

Bu eskilerden, mitoslardan kalan kalıpların, arketiplerin günümüz edebiyatında da olduğunu savunmaktadırlar.

3.9. Okur Merkezli Kuramlar

Okur merkezli kuramlardan ikisi duygusal etki kuramı ve alımlama estetiğidir. Duygusal etki kuramı edebiyatı işlevine göre tanımlar. Edebiyatın birçok işlevi olduğu gibi bunlardan biri de zevk vermesi yani estetik duygu uyandırmasıdır. Bir diğer işlevi bilgi vermesidir. Richards bilgi verme işlemini reddederek duygu oluşturma işlevini ön plana çıkarmıştır. Hoşlanma duygusu uyandıran her şey sanat olmayabilir ancak her sanat eseri hoşlanma duygusu uyandırır. Edebiyat okurun hoşlanmasına bağlıdır. Bir edebiyat eseri yazarın iç dünyasını dile getiriyorsa bu eseri okuyarlarda da yazarla aynı yaşantı meydana gelecektir. Ancak yazarın ve okurun yaşantısının birebir özdeş olması beklenemez. Çünkü eserdeki sözcüklerin anlamı her okuyucuda az çok farklı çağrışımlar uyandırır. Dolayısıyla bir okurun yaşantısı diğer okurlardan ya da yazardan biraz farklı olacaktır.

Alımlama estetiği ilk olarak Almanya'da ortaya çıkmış bir kuramdır. Bu kuramın temsilcileri Wolfgang Iser, Hans-Robert Jauss ve Stanley Fish'dir. Bu kuram sanatın tanımıyla ilgilenmez, anlamına yönelir. Eserin anlamını yazarın mı, eserin kendisinin mi, yoksa okurun mu belirlediği sorusuna yoğunlaşır. Duygudan ziyade bilgi ve kavrayış noktasında sanat eserinin işlevini arayan bu kuram, duygusal değil bilgisel bir zeminde yrr.

3.10. Okura Dönük Eleştiri

İzlenimci eleştiri kuramı sanatın nesnel olmadığını dolayısıyla eleştirinin de nesnel olamayacağını savunur. Eserlerin nitelikler ve yapısı üzerinde durmaz. Çünkü güzellik bir zevk meselesidir ve zevkler herkese göre değişkenlik gösterir. Eleştirici eser hakkında değil de kendisi hakkında bir Şeyler söylediği için yazısının değeri görüşlerin doğruluğundan gelmez, kendi sanat değerinden gelir.

BÖLÜM 4: ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ VE ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ KURAMLARI

Çeviri eleştirisi çevrilmiş bir eserin farklı yönlerden kapsamlı bir şekilde ele alınması şeklinde tanımlanabilir. Çeviri eleştirisi ilk olarak kaynak metin odaklı gerçekleşmiştir. Kaynak metne eşdeğer bir çeviri arayışı mevcuttu, kaynak metne eşdeğer olmayan çeviri hatalı bir çeviri olarak kabul ediliyordu. Bu eşdeğerlik çoğunlukla dilsel bir eşdeğerliğe karşılık geliyordu ve hata çözümlemesine odaklanıyordu.

Newmark, Hatim – Mason ve Beaugrande gibi eleştirmenler ise orijinal ve çeviri metnin karşılaştırmalı olarak eleştirilmesini benimsemişlerdir. Daha sonraları kaynak metin yerine çeviri metnine ağırlık verilmiştir. Erek odaklı çeviri kuramları çeviri eleştirisine de etki etmiş ve erek metinden yola çıkan bir çeviri eleştirisi meydana gelmiştir.

4.1. Katharina Reiß'in Metin Tipolojik Modeli

Bu modelin çıkış noktası baskın iletişim işlevleri nedeniyle metinlerin farklı oluşlarıdır. Katharina Reiss'in, Karl Bühler'in bilgilendirici, anlatımsal ve işlemci olarak üçe ayırdığı dilsel işlev farklılıklarından esinlenerek geliştirdiği bu modele göre dört metin türü vardır. Bunlar; bilgi verici, anlatımcı, işlemsel ve görsel işitsel metinlerdir. Öncelikle metnin türü saptanmalıdır. Her metnin kendine göre amaçları vardır ve bu amaçların çeviride de aynı şekilde yerine getirilmesi önem taşımaktadır.

Bilgilendirici metinlerde önemli olan bilgilerin eksiksiz ve doğru olarak aktarılmasıdır. Anlatımcı bir metinse, kaynak metin yazarının kendi kültüründe sağlamış olduğu etkinin hedef kültürde de sağlanmasına dikkat edilmelidir. Edebi eserler anlatımcı metinlere örnektir. İşlemsel metinlerde önemli olan, yabancı dilde yazılan metni hedef kültüre uyarlayarak çevirmektir. Görsel işitsel metin türleri ise hem yazılı hem sözlü metinlerdir. Bir slayt, video, sunum görsel işitsel metinlere örnektir. Bir metin, bazen bu dört metin türünün özelliğini aynı anda taşıyabilir. Reiss bu şekilde hazırlanan metin türlerine melez metinler adını vermiştir.

Dolayısıyla çeviri eleştirisinde de kaynak metne bakılarak bu işlevlerin yerine getirilip getirilmediğine bakılır.

Reiß çeviri eleştirisini üç kategoriye ayırmıştır:

Birinci kategoriye göre içerik vurgulu metinlerde bilgi verici öğelerin korunması, biçim vurgulu metinlerde şeklin ve estetik etkinin korunması, çağrı vurgulu metinlerde ise dil dışı etki kimliğinin korunması beklenmektedir.

İkinci kategoriye göre dil içi direktifle mevcuttur, bunlar kaynak metnin anlamsal, sözlüksel, dilbilgisel ve stilistik özellikleri ve onun erek metindeki eşdeğerleridir.

Üçüncü kategoriye göre dilsel oluşuma farklı etkileri olan dil dışı belirleyiciler mevcuttur.

4.2. Juliane House'un Pragmalinguistik Modeli

Bu modelin çıkış noktası çeviri değerlendirmesinin temelini oluşturan bir fikir profili vasıtasıyla oluşabilen kaynak metnin pragmalinguistik analizidir. (Müller, 2014: 3)

House çeviriyi örtük (covert) ve açık (over) çeviri olarak ikiye ayırır. Örtük çeviri çeviri olarak fark edilmez, kültür filtresi uygulanır, çünkü kaynak ve erek metin farklı kültürlerle aittir.

House'a göre değerlendirme ölçütü olarak eşdeğerlilik bu durumda sadece metin işlevi ve alıcıda mümkündür. Buna karşılık diğer bütün alanlarda değerlendirme ölçütü olarak eşdeğerlilik geçerli olduğuna göre "açık çeviri" orijinalindeki gerçek metin işlevinin korunmasının olanaksız olmasıyla fark edilir. (Tosun, 2013: 191, 192)

House'un modelinin iki amacı vardır. Birincisi bir değer yargısı oluşturma kaygısı olmadan çeviri kalitesini saptamak, ikincisi de çeviri eğitimi için eğitici bilgiler üretmektir.

Çeviri kalitesinin değerlendirilmesinde House'a göre öne çıkan, kaynak ve erek metin arasında bir işlevsel eşdeğerliliğin sağlanmasıdır. İşlev kavramı altında, semantik, pragmatik ve metinsel düzlemde kaynak ve erek metin arasında bir eşdeğerliliğe çabalayarak, belli bir durumsal bağlamda bir metnin üretimi anlaşılmalıdır. Bu yöntem uygun olarak çevrilmiş olan bir metin, kaynak metnin işlevine uygun ve eşdeğer pragmatik araçlarla ifade edilmesi gereken bir düşünsel ve yorumsal işlevi yerine getirir (Tosun, 2013: 192)

House, metnin durumsal boyutlarını, gönderen ve dil kullanımı açısından iki gruba ayırır. Her iki grup da yine kendi arasında bölümlenir. Konuşana dayalı olarak, konuşucunun coğrafik kökeni, sosyal sınıfı ve zaman dikkate alınmalıdır. House'un modeline dil kullanımıyla ilgili şu beş boyut tam olarak araştırılır:

1. Medyum: basit ya da karmaşık,
2. Basit ya da karmaşık biçim alabilen katılım,
3. Gönderen ve alıcının aldığı sosyal rollerin ilişkisi,
4. Sosyal mesafe ya da yakınlığın derecesini gösteren sosyal durum,
5. Hose'nin yalnızca metni üretenin çalışma alanını değil, ayrıca metin üretiminin metninden çıkarsanabilecek özelliklerini de anlar.

House, dilsel ilişkiler yanında kaynak metnin işlevini, yukarıda sayılan işlevlerle saptayabileceğimizi söyler. Böylece House'a göre çeviri eşdeğerliliği için şu ana ölçüt ortaya çıkar: "Çeviri yalnızca kaynak metnin işlevine göre düzenlenmemeli, aksine bu işlevi yerine getirecek eşdeğer durumsal araçlar kullanmalıdır (Tosun, 2013: 193)

4.3. Margret Ammann'ın İşlevsel Modeli

Diğer modellerden farklı olarak bu model metin odaklıdır. Bu modelin çıkış noktası skopos kuramı ve çeviri eylemi kuramıdır.

Ammann'ın modeline göre ilk olarak çeviri kendisi değerlendirilmelidir. İkinci olarak çeviri kaynak metnin çevirisi olarak değerlendirilmelidir. Böyle bir işlevsel çeviri eleştirisi yönteminin 5 çözümleme aşaması vardır:

Çeviri işlevinin saptanması,

Kaynak metnin iç tutarlılığının saptanması,

Kaynak metnin işlevinin saptanması,

Çeviri ve kaynak metin arasındaki iç tutarlılığın saptanması,

Çevirinin değerlendirilmesi. (Tosun, 2013: 199,200)

Ammann'ın amaç (skopos) odaklı yaklaşımı çerçevesinde çeviri işlevinin ve aynı şekilde metin içi ve metin dışı ilişkilerin saptanması, sadece alıcıya bağlı olarak gerçekleşebilir. Ammann, Eco tarafından geliştirilen "örnek okur" modeli yardımıyla okuyucunun rolünü araştırır. Böylelikle Ammann için örnek okur, okuma stratejisi sebebiyle belirli bir metin anlama derinliğine varan okurdur (Tosun, 2013: 200).

Amman, "model-okur"un metni anlamasını, Vannerem/Snell-Hornby (1986) tarafından geliştirilen ve devamında Vermeer/Witte tarafından tamamlanan Scenes-and-frames yaklaşımı yardımıyla kavrar. "Scene" denince, "algılama sebebiyle insanların kafasında oluşan az ya da çok karışık düşünce" anlaşılırken, frame, "bilgi içerikli olarak tanımlanan her türlü algılanabilen fenomen" diye tanımlanır. Scenes and frames sadece metinsel, yani içerik ağırlıklı bir tabanda değil, aksine meta-metinsel, yani biçem ağırlıklı tabanda hazırlanır (Tosun, 2013: 200).

4.4. Raymond van den Broeck'in Polisistemik Modeli

Van den Broeck üç aşamalı bir modelden yola çıkar; ilk olarak kaynak metin ve erek metnin karşılaştırmalı çözümlemesi şeklinde bir tanımlama öngörür ve daha sonra bunların temelinde, çevirinin değerlendirici ve eleştirmeci bir çözümlemesini yapar.

"Van den Broeck'un Toury'e (1980:122) dayanarak uygun çeviri olarak tanımladığı ve tertium comparationis olarak erek metinle karşılaştırmaya yarayan karşılaştırmalı çözümlemesi, kaynak metnin işlevi ve metin içi ilişkilerin varsayımsal olarak yeniden kurulmasıyla başlar. Yeniden kurulma çerçevesinde adı geçen "metin birimleri", yani metinsel işlevlere sahip bütün öğeler, yeniden tanımlanabilir. Aynı zamanda metin çözümlemesi "sesleri, sözcüksel ve sözdizimsel bileşenleri, dil farklılıklarını, sözbilimsel biçimleri, hikâye ve şiirsel yapıları, metin geleneklerinin öğelerini (metin düzenlerini, noktalamalarını, vs.) kapsamaktadır". İkinci aşamada erek metnin öğeleri orijinalin uygun metin birimleri ile karşılaştırılır. Bu sırada özellikle belirtilen değişimlere dikkat edilmelidir. Van den Broeck erek metinde yapılan değişiklikleri, erek dilin ve erek kültür sisteminin verilen kurallarıyla yapılan zorunlu değişiklikler ile çevirmenin kararlarıyla oluşan isteğe bağlı değişiklikleri birbirinden ayırır. Son aşama, metin birimleri tabanında orijinal ve çeviri arasındaki farklılıkların genel tanımını kapsamaktadır. Böylelikle iki metin arasında "kelimesi kelimesine ya da eşdeğerliliğin şekli" saptanabilir (Tosun, 2013: 201).

Bu çözümlenmeden sonra çeviri eleştirmeni, tanımlamadığı sonuçları değerlendirmeye başlayabilir. Eleştirmen bunu yaparken de özellikle, çevirmenin normlarını, erek alıcıya yönelik seçtiği çeviri yöntemini ve amacına ulaşmak için seçtiği çeviri stratejisini göz önünde bulundurmalıdır (Tosun, 2013: 202).

Değerlendirmeyi yapanın eleştirel normlarıyla çevirmenin normlarının karşı karşıya getirilmesiyle nihayetinde bu çözümlenmeye göre -üçüncü aşama olarak- çevirinin değerlendirilme sonucu çıkar. Erek dil metin birimleri kaynak dildeki karşılıklarına göre değerlendirilir. Çeviri eleştirmeni bu çalışma sırasında okurun güvenilir rehberi olmalı ve böylelikle çeviri kararlarının temelinde yatan üretim ve alımlama normlarını aydınlatmalıdır. Van der Broeck'e göre tarihsel metinler farklı dilsel, estetik ve ahlaki ölçütlere sahip oldukları ve sadece tarihsel baksa açısıyla açıklanabildikleri için bunların eleştirisinin ifade gücü azdır. Bundan dolayı onun çeviri eleştirisi modeli özellikle çağdaş çeviri edebiyatına dayanmaktadır.

Boreck'un erek metni kendi kaynak metniyle karşılaştırması üç strateji içerir:

Kaynak metnin, uyumlu bir çeviri formüle edebilmek için metinsel çözümlenmesi: Bu çözümlenme, dilbilimsel dil dışı öğeleri işlevsel bağlantılarıyla birlikte içerir. Fonetik, sözlüksel ve söz dizimsel yapıları, dilsel değişkenleri, anlatımsal ve şiirsel yapıları, metin geleneğinin öğelerini (metin kesansları, retorik figürleri, noktalamayı, vs) çözümler.

Erek metin öğelerinin, kaynak metinle iletişimi açısından karşılaştırılması: Bu karşılaştırmada kaynak metnin birçok aşamasının hesaba katılması gerekir. Karşılaştırmalı dilbilim ve stilistik yöntemlerinden iletişimin saptanması için yararlanma (Tosun, 2013: 202).

Metinlerin karşılaştırılması temelinde, güncel erek metin/kaynak metin eşdeğerliği ve uygun çeviri arasındaki farklılıkların genel bir betimlemesi (Tosun, 2013: 203).

BÖLÜM 5: EDEBİYAT ÇEVİRİSİ / EDEBİYAT ÇEVİRİSİNDE ÇEVİRMENİN VE ÇEVİRİ KURAMLARININ ROLÜ İLE İLGİLİ ÖRNEKLER

5.1. Almancadan Türkçeye Çeviri

Almancadan Türkçeye incelemek için seçtiğimiz eser Hermann Hesse'nin Siddharta adlı eseridir, çevirisi Kamuran Şipal tarafından yapılmıştır.

“Träume kamen ihm und rastlose Gedanken aus dem Wasser des Flusses geflossen, aus den Sternen der Nacht gefunktelt, aus den Strahlen der Sonne geschmolzen, ...”
(s.6)

“Düşler geliyordu ona ve dur durak bilmeyen düşünceler geliyordu ırmağın suyundan akararak, gecenin yıldızlarından ışıldayarak, güneşin ışınlarından eritilerek.” (s13.)

Träume kamen ihm, düşler geliyordu ona şeklinde kelimesi kelimesine çevrilmiştir, Türkçede böyle bir ifade söz konusu değildir. Ancak *düşler ve dur durak bilmeyen düşünceler geliyordu aklına* şeklinde çevrilebilirdi, bu şekilde hem daha edebi bir çeviri olurdu hem de erek odaklı bir çeviri eylemi gerçekleştirilmiş olurdu.

“Er hatte begonnen zu ahnen, daß sein ehrwürdiger Vater und seine anderen Lehrer, daß die weisen Brahmanen ihm von ihrer Weisheit das meiste und beste schon mitgeteilt, daß sie ihre Fülle schon in sein wartendes Gefäß gegossen hätten, und das Gefäß war nicht voll, der Geist war nicht begnügt, die Seele war nicht ruhig, das Herz nicht gestillt.” (s.6)

“Saygıdeğer babası ve öbür öğretmenleri, bilge Brahmanlar bilgeliklerinin en büyük ve önemli kısmını kendisine sunmuş, kendi feyizlerini onun beklenti içindeki testisine akıtmışlardır ama Siddhartha testinin bir türlü dolmadığını, aklının bu kadarla yetinmek istemediğini, ruhunun dinginliğe kavuşup gönlündeki açlık ve susuzluğun giderilemediğini sezmeye başlamıştı.” (s.13)

Çevirmen *Fülle* ve *Gefäß* kelimelerini *feyiz* ve *testi* olarak çevirmiştir. Sözlüğe bakıldığında ilk anlamları doluluk ve kaptır, ancak çevirmen kelimesi kelimesine çeviri yapmamıştır, en uygun kelimeleri seçerek anlamı aktarmıştır.

“*Zu bewundern war sein Vater, still und edel war sein Gehaben, rein sein Leben, weise sein Wort, feine und adlige Gedanken wohnten in seiner Stirn...*” (s.8)

“*Babası hayranlık duyulacak biriydi, tavır ve davranışları sessiz ve soyluydu, yaşamı arınmış, sözleri bilgeceydi, alnı seçkin ve yüce düşünceler barındırıyordu.*” (s.15)

Aslında kaynak metinde *wohnen* kelimesi kullanılmıştır, bu da *oturmak ikamet etmek* anlamındadır. Kelimesi kelimesine çeviri yapılsaydı *alnında seçkin ve yüce düşünleler oturuyordu* denecekti ancak çevirmen burada *barınma* kelimesini kullanarak erek dile uygun bir çeviri gerçekleştirmiştir.

“*Govinda, sprach Siddhartha zu seinem Freunde, Govinda, Lieber, komm mit mir unter den Banyanenbaum, wir wollen der Versenkung pflegen.*” (s.8)

“*Dostuna, "Govinda," dedi Siddhartha, "Govinda, sevgili dostum, gel benimle banyan ağacının oraya gidip murakabeye dalalım.*” (s.16)

Versenkung pflegen, meditasyon yapmak anlamına gelir. Ancak *meditasyon yapmak* Türk kültürüne özgü bir durum değildir. Bunun yerine Müslümanlıkta yine aynı anlama gelen *murakabeye dalmak* ifadesini kullanmıştır, böylece bir kültürdeki ifadenin diğer kültürdeki eşdeğer ifade ile karşılanması söz konusudur, yani yerelleştirme yapılmıştır.

“*nun beginnt es, nun geht Siddhartha seinen Weg, nun beginnt sein Schicksal zu sprossen, und mit seinem das meine.*” (s.9)

“*Artık başlıyordu, artık kendi yolunda yürüyecekti Siddhartha, artık yazgısı tomurcuğa duracaktı ve onunkisiyle benim yazgım da.*” (s.17)

Yazgısı tomurcuğa durmak Türkçede kullanılan bir ifade değil ancak burada çeviriye edebi bir tarz katmış, *kaderi tomurcuk açmak* birebir karşılığı yerine bu ifadenin kullanılması daha edebi olmuştur.

“O Govinda, sprach er leise, »wir wollen nicht Worte verschwenden. Morgen mit Tagesanbruch werde ich das Leben der Samanas beginnen. Rede nicht mehr davon.” (s.9)

"Dostum Govinda," dedi alçak sesle. "Fazla söz gereksiz. Yarın gün ağarır ağarmaz Samanalar gibi yaşamaya başlayacağım. O kadar." (s.17)

Rede nicht mehr davon kelimesi kelimesine çevrilseydi, artık bu konuda konuşma şeklinde çevrilirdi, ancak çevirmen *fazla söz gereksiz* diyerek metin bağlamına uygun olarak bir ifade seçmiştir.

“Am Abend dieses Tages holten sie die Asketen ein, die dürren Samanas, und boten ihnen Begleitschaft und Gehorsam an.” (s.13)

“Aynı günün akşamı yetiştiler çilecilere, bir deri bir kemik Samanalara, onlara katılmak istediklerini söylediler, itaatte kusur etmeyeceklerini açıkladılar.” (s.21)

Dürr sıfatının sözlükte *çelimsiz, sıksa, cılız, zayıf* anlamları mevcuttur. Ancak çevirmen burada bu kelimeleri kullanmaktansa *bir deri bir kemik* deyimini kullanmıştır, ifadeyi daha da canlı hale getirmiştir. Und bağlacıyla bağlanan ikinci cümleye bakıldığında, kelimesi kelimesine çeviride *onlara birliktelik ve itaat sundular* şeklinde bir ifade ortaya çıkması gerekirken, çevirmen *onlara katılmak istediklerini, itaatte kusur etmeyeceklerini söylediler, açıkladılar* şeklinde biraz da yorum katarak çeviri eylemini gerçekleştirmiştir ve böylelikle alıcı kitleye hitap eden bir çeviri ortaya çıkmıştır.

“Er trug nur noch die Schambinde und den erdfarbenen ungenähten Überwurf.” (s.13)

“Kendisi edep yerini örten bir bez parçası ve haki renkte dikişsiz bir üstlülle kaldı.” (s.21)

Schambinde kelimesini Türkçede tam olarak karşılayan kelime olmamakla beraber *peştamal* kelimesi kullanılabilir, ancak burada çok uygun olmaz. Bu yerelleştirmeye uygun bir metin değildir. Çevirmen *edep yerini örten bir bez parçası* demiş ki, bu gayet uygun bir karar olmuş. Alıcıya yönelik bir çeviri gerçekleşmiştir.

“und alles war nicht den Blick seines Auges wert, alles log, alles stank, alles stank nach Lüge, alles täuschte Sinn und Glück und Schönheit vor, und alles war uneingestandene Verwesung. Bitter schmeckte die Welt.” (s.13)

“ama bütün bunlar gözlerinin bakışına değmeyecek şeylerdi, hepsi yalan söylüyordu, hepsi pis pis kokuyor, yalan dolan kokuyor hepsi, hepsi soyluluk, mutluluk ve güzellik bağıslayan şeylermiş gibi sahte bir izlenim uyandırmaya çalışıyordu, ama her şey gerçekte çürüyüp kokuşmaydı yalnızca.” (s.21-22)

Burada kaynak odaklı bir çeviri yapılmıştır; *ama bunlar bakmaya/görmeye değecek şeyler değildi* şeklinde çevrilseydi erek odaklı bir çeviri yapılmış olurdu.

“Er tötete seine Sinne, er tötete seine Erinnerung, er schlüpfte aus seinem Ich in tausend fremde Gestaltungen, war Tier, war Aas, war Stein, war Holz, war Wasser, und fand sich jedesmal erwachend wieder, Sonne schien oder Mond, war wieder Ich, schwang im Kreislauf, fühlte Durst, überwand den Durst, fühlte neuen Durst.” (s.14)

“Duyularını öldürüyor, belleğini öldürüyor binlerce yabancı kılıkta Ben'inden sıyrılıp çıkıyor dışarı, hayvan oluyor, leş oluyor, taş oluyor, tahta oluyor, su oluyor ve her defasında yeniden uyanarak kendi kendisine kavuşuyor, gökyüzünde ister güneş parlansın, ister ay, yine Ben olup çevrim içinde salınımını sürdürüyor, susuyor, susuzluğunu dindiriyor, yeniden susuyordu.” (s.23)

Tekrar tekrar susması bir döngü içerisinde olduğu anlamına gelmektedir. Ancak çevirmen çeviride döngü yerine çevrim kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. *Çevrim* kelimesi yerine *döngü* kelimesi kullanılsaydı, alıcı odaklı bir çeviri olabilirdi. Ayrıca *schwingen* fiiline *salınmak* demekle yetinmeyip *salınımını sürdürmek* şeklinde ifade ederken aslında alıcı odaklı bir çeviri yapmış olmaktadır.

“Ob Siddhartha tausendmal dem Ich entflo, im Nichts verweilte, im Tier, im Stein verweilte, unvermeidlich war die Rückkehr, unentrinnbar die Stunde, da er sich wiederfand, im Sonnenschein oder im Mondschein, im Schatten oder im Regen, und wieder Ich und Siddhartha war, und wieder die Qual des auferlegten Kreislaufes empfand.” (s.15)

“İsterse Siddhartha binlerce kez Ben'den kaçıp gitsin, hiçlikte yaşasın, hayvanda, taşa kalsın bir süre, sonunda yine Ben'e dönüşün elinden kurtulamıyor, vakti gelince yine kendini bulmaktan kaçamıyordu, güneş ışığında ya da mehtapta, gölgede ya da yağmurda yeniden Ben oluyor, Siddhartha oluyor ve zorunlu çevrimin sıkıntısını duyuyordu yine.” (s.24)

Aynı kelimeyi iki farklı kelime ile ifade etmiş, bu da bize burada çevirmenin kelimesi kelimesine çeviri yapmadığını göstermektedir. Çünkü zaten *verweilen* fiilinin anlamlarından biri *kalmaktır* ama *yaşamak* anlamı yoktur. Çevirmen buradan anlam bağlamından yola çıkarak fiile farklı bir anlam yüklemiştir.

“Viel haben wir gelernt, Siddhartha, viel bleibt noch zu lernen.” (s.16)

“Pek çok şey öğrendik, Siddhartha, öğreneceğimiz daha pek çok şey var.” (s.26)

Kelimesi kelimesine çevrildiğinde *öğrenilecek daha çok şey kaldı* denmesi gerekirken çevirmen *öğreneceğimiz daha pek çok şey var* şeklinde çevirmiştir. Birinci cümleden yola çıkarak fiile özne belirlemiş ve *öğrenilecek* yerine *öğreneceğimiz* demiştir. Böylelikle alıcı kitle açısından daha anlaşılır bir ifade oluşturmuştur.

“Wahrlich, Angst erwecken deine Worte in meinem Herzen.” (s.18)

“Ne yalan söyleyeyim, bu sözlerin korkutuyor beni.” (s.27-28)

Birebir çevrildiğinde *sözlerin kalbimde korku uyandırıyor* anlamına gelen cümle *sözlerin beni korkutuyor* şeklinde çevrilmiş, erek odaklı çeviri yapılmıştır.

“Überall, wohin das Gerücht vom Buddha erscholl, überall in den Ländern Indiens horchten die Jünglinge auf, fühlten Sehnsucht, fühlten Hoffnung, und unter den Brahmanensöhnen der Städte und Dörfer war jeder Pilger und Fremdling willkommen, wenn er Kunde von ihm, dem Erhabenen, dem Sakyamuni, brachte.” (s.19)

“Buddha söylentisinin duyulduğu her yerde, Hindistan'daki beldelerin hepsinde delikanlılar kulaklarını dikti, özlem uyandı içlerinde, umut uyandı, kentler ve köylerdeki Brahmanoğulları -yeter ki ondan, o ulu kişiden, Sakyamuni'den bir haber getirsin- her yabancıya kucak açtılar.” (s.29)

Kulaklarını dikmek hayvanlar için kullanılan bir ifadedir bunun yerine *dikkat kesilmek*, *kulak kabartmak* ifadeleri daha doğru olurdu.

“Mögest du doch auch des andern dich erinnern, das du von mir gehört hast, daß ich nämlich mißtrauisch und müde gegen Lehre und Lernen geworden bin, und daß mein Glaube klein ist an Worte, die von Lehrern zu uns kommen.” (s.20)

“Ancak, isterdim ki, benden duyduğun öbür şeyi de anımsayasın, yani benim öğretilere ve öğretmenlere karşı güvenimi yitirdiğimi, bunlardan bıkip usandığımı, öğreticilerin ağzından çıkan sözlere fazla inanç beslemediğimi.” (s.31)

Kelimesi kelimesine çevrildiğinde *öğreticilerden bize gelen kelimelere inancım az* anlamına gelen ifadeyi *öğreticilerin ağzından çıkan sözlere fazla inanç beslemediğimi* şeklinde çevirmiştir. Alıcı kitleye yönelik bir çeviridir.

“Der Samana aber geriet in Zorn, daß die beiden Jünglinge ihn verlassen wollten, und redete laut und brauchte grobe Schimpfworte.” (s.21)

“Ne var ki, Samana iki delikanlının kendisini terk edecek olmasına kızdı, bağırıp çağırırdı, aşağılayıcı kaba sözler söyledi.” (s.32)

Burada çevirmen *brauchen* (kullanmak) kelimesini *söylemek* şeklinde çevirmiştir. *Kullanmak* kelimesi de hatalı olmazdı, her iki şekliyle de alıcı odaklı bir çeviri olurdu.

“O Siddhartha, du hast bei den Samanas mehr gelernt, als ich wußte.” (s.21)

“Samanaların yanında benim sandığımdan çok daha fazla şey öğrenmişsin.” (s.33)

Wissen fiilinin sözlük anlamları *bilmek*, *haberi olmak*.. gibi kelimelerdir ancak *sanmak* anlamı yoktur. Çevirmen burada anlam karmaşasına yol açmamak için, yani iki kişi arasında bilgi açısından bir kıyaslama yapılmıyormuş düşüncesi uyandırmamak için *bilmek* kelimesini kullanmamıştır, bunun yerine *sandığımdan daha fazla* şeklinde ifade etmiştir.

“Mögen alte Samanas mit solchen Künsten sich zufriedengeben!” (s.21)

“Bırakalım yaşlı Samanalar böyle kerametlerle oyalanıp dursun.” (s.33)

Sich zufrieden geben ifadesinin bir *şeye kanmak, yetinmek, razı olmak* anlamları vardır. Burada çevirmen bir neci aynı anlama gelen *oyalanıp durmak* ifadesini kullanarak serbest bir çeviri gerçekleştirmiştir.

“*Aber sage uns, du Mutter der Pilgernden, kennst du ihn, den Buddha, hast du ihn mit deinen Augen gesehen?*” (s.22)

“*Peki, söyler misin bize, ey hacıların anası, sen hiç gördün mü onu, Buddha'yi, kendi gözlerinle gördün mü?*” (s.35)

Burada *kennen* fiilini *onu tanıyor musun* yerine *onu gördün mü* şeklinde çevirmiş. Ancak yine de anlama sadık kalınmıştır.

“*Entzückt lauschte Govinda und wollte noch vieles fragen und hören.*” (s.23)

“*Sevincinden yerinde duramayan Govinda kadına daha pek çok şey sormak, ondan daha pek çok şey işitmek isterdi.*” (s.35)

İfadeyi erek dilde daha net verebilmek için, orijinal cümlede olmamasına rağmen, cümleye *kadına ve ondan* zamirlerini katmıştır.

“*Die beiden Samanas, des Lebens im Walde gewohnt, fanden schnell und geräuschlos einen Unterschlupf und ruhten da bis zum Morgen.*” (s.23)

“*Ormandaki yaşama alışmış Siddhartha ile Govinda sessiz sedasız hemen bir köşe bulup sabaha kadar yatıp dinlendiler.*” (s.35)

Kaynak cümleden zamir (*her iki Samana*) kullanılmış ancak erek cümlede çevirmen zamir yerine isim (*Siddhartha ile Govinda*) kullanmayı tercih etmiştir. Alıcıya yönelik bir çeviri gerçekleşmiştir.

“*Aber sein Gesicht und sein Schritt, sein still gesenkter Blick, seine still herabhängende Hand, und noch jeder Finger an seiner still herabhängenden Hand sprach Friede, sprach Vollkommenheit, suchte nicht, ahmte nicht nach, atmete sanft in einer unverwelklichen Ruhe, in einem unverwelklichen Licht, einem unantastbaren Frieden.*” (s.24)

“Ama yüzünde ve yürüyüşünde, yere indirilmiş durgun bakışında, sessizce sarkan elinde, ayrıca sessizce sarkan elinin her parmağında huzur okunuyor, kusursuzluk okunuyor, bir arayışa, bir öykünmeye rastlanmıyordu, hepsi de sararıp solmayacak bir dinginlik içinde, sararıp solmayacak bir ışık, el sürülemeyecek bir huzur içinde nefes alıp veriyordu.” (s.36)

Konuşmak fiili yerine okumak şeklinde çevirerek alıcı odaklı bir çeviri yapmıştır. Çünkü erek dilde parmaklar huzur ve kusursuzluk söylemez, parmaklardan huzur ve kusursuzluk okunur/akar.

“Dieser Mann, dieser Buddha, war wahrhaftig bis in die Gebärde seines letzten Fingers.” (s.24)

“Bu adam, bu Buddha serçe parmağının devinimlerine varıncaya kadar sahiciydi.” (s.37)

Son parmak erek dilde serçe parmak şeklinde ifade edilir. Erek kültüre yönelik çeviri yapılmıştır.

"Govinda, mein Freund, nun hast du den Schritt getan, nun hast du den Weg erwählt." (s.25)

"Govinda, dostum," dedi, "atacağın adımı atmış, izleyeceğin yolu seçmiş bulunuyorsun artık." (s.39)

*Atacağı ve izleyeceğin kelimeleri kaynak dildeki cümlelerde yoktur, adım attın ve yol seçtin şeklindedir. Ayrıca şahıs eki de yoktur. Ancak ifadeyi daha da zenginleştirmek ve alıcı kitleye uyarlamak için çevirmen erek ifadede bu kelimeleri ve şahıs eklerini eklemiştir. Bu ekstra kelimeleri kullanmak yerine **adımını** atmış, **yolunu** seçmiş bulunuyorsun şeklinde sadece şahıs ekleriyle de ifade tamamlanabilirdi.*

“Govinda, welcher noch nicht völlig verstand, wiederholte mit einem Ton von Ungeduld seine Frage:” (s.26)

“Siddhartha'nın söylediklerini henüz tümüyle anlamamış Govinda, sesinde sabırsız bir tonla sorusunu tekrarladı...” (s.39)

Siddhartha'nın söylediklerini ifadesi kaynak cümlede yer almamaktadır, bu şekilde çevrilmesi uygun olmuş ve hatta bir gerekliliği yerine getirmiştir. Ayrıca *sesinde sabırsız bir tonla* yerine *sabırsız bir ses tonuyla* şeklinde çevrilebilirdi. Ancak buna rağmen çeviri yine de erek odaklıdır.

“Keinem, o Ehrwürdiger, wirst du in Worten und durch Lehre mitteilen und sagen können, was dir geschehen ist in der Stunde deiner Erleuchtung!” (s.29)

“Kimseye, ey saygıdeğer kişi, ilham saatinde senin neler yaşadığını sözle olsun, öğretiyile olsun aktaramaz, anlatamazsın!” (s.43)

In der Stunde deiner Erleuchtung kelimesi kelimesine *ilham saatinde* şeklinde çevrilmiştir. Ancak bu şekilde sanki her zaman belirli olan bir vakitten bahsediliyor gibi algılanabilir. Oysa ki *ilham geldiği zaman* şeklinde çevrilirse anlam daha uygun verilebilirdi.

“nun will ich mir den Siddhartha nicht mehr entschlüpfen lassen!” (s.32)

“Yo, Siddhartha'nın bundan böyle elimden kayıp gitmesine izin vermeyeceğim!” (s.48)

Kelime anlamına bağlı kalınmamış, yorum katarak çeviri yapılmıştır. Erek kitleye uygun bir çeviri olmuştur.

“Nein, dies ist vorüber, ich bin erwacht, ich bin in der Tat erwacht und heute erst geboren.” (s.33)

“Olamaz böyle şey, geride kaldı bu, artık uyandım, gerçekten uyandım ve ancak bugün açtım dünyaya gözlerimi.” (s.49)

Ve bu gün ilk kez doğdum (und heute erst geboren) anlamındaki cümle *ve ancak bugün açtım dünyaya gözlerimi* şeklinde çevrilmiştir. *Ancak* kelimesi eklenmiş ve *doğmak* yerine *dünyaya gözlerini açmak* şeklinde ifade edilmiştir. Erek çeviride metin bağlamına uygun ifadelerdir.

“Aus diesem Augenblick, wo die Welt rings von ihm wegschmolz, wo er allein stand wie ein Stern am Himmel, aus diesem Augenblick einer Kälte und Verzagtheit tauchte Siddhartha empor, mehr Ich als zuvor, fester geballt.” (s.34)

“Çevresindeki dünyanın eriyip kendisinden uzaklaştığı, gökyüzünde bir yıldız gibi tek başına kaldığı andan, bir üşüme ve umutsuzluğun üzerine çullandığı bu andan sıyrılıp çıktı Siddhartha, öncekinden daha çok Ben'di, daha bir sıkıca toparlanmıştı.” (s.50-51)

Ballen fiilinin sözlükte *yığılmak, toplanmak, phtılaşmak, yapışmak* gibi anlamları mevcuttur. Ancak burada çevirmen *toparlanmak* kelimesini kullanmıştır. Bu alıcı odaklı bir çeviridir. Çünkü burada kastedilenin yukarıda saydığımız kelime anlamlarını içermesine rağmen ifade olarak *toparlanmak* kelimesini kullanmak daha uygundur.

“Kurz waren die Tage, kurz die Nächte, jede Stunde floh schnell hinweg wie ein Segel auf dem Meere, unterm Segel ein Schiff voll von Schätzen, voll von Freuden.” (s.37)

“Gündüzler kısaydı, geceler kısa, her geçen saat denizde bir yelken gibi uçup gidiyordu altındaki tekne, hazinelerden geçilmeyen, haz ve zevklerden geçilmeyen bir yelken gibi dolu dizgin.” (s.56)

Voll von; ile dolu anlamına gelmektedir, çevirmen *geçilmeyen* olarak çevirmiş *hazinelerle ve zevklerle dolu* da denebilirdi, ancak kelimesi kelimesine çeviri yapmamış zengin bir ifade kullanmıştır. Ancak bu cümle bütün olarak ele alındığında anlam açısından bir sıkıntı mevcuttur. Anlamı daha net ifade edebilecek çeviri şu şekilde olabilirdi: *Gündüzler kısaydı, geceler kısa, her geçen saat denizde hazinelerle ve zevklerle dolu yelkenli bir tekne gibi uçup gidiyordu.*

“Siddhartha fühlte sein Blut erwarmen, und da sein Traum ihm in diesem Augenblick wieder einfiel, ...” (s.40)

“Siddhartha'nın kanına bir ateş düştü, gece gördüğü düş geldi aklına, ...” (s.60)

Kanının ısındığını hissetmek erek dile ait bir ifade değildir, bu yüzden çevirmen başka bir şekilde ifade etmeyi tercih etmiş ancak yine erek dilde kullanılmayan bir ifadeyi tercih etmiştir. Bunun yerine *içine kanına bir ateş düştü* denebilirdi.

“Siddhartha sah, wie schön sie war, und sein Herz lachte.” (s.41)

“Siddhartha ne kadar güzel olduğunu gördü kadının, içi şenlendi.” (s.61)

Kelimesi kelimesine çevrildiğinde *kalbi gülmek* anlamına gelen ifadeyi çevirmen *ıçı Şenlendi* Şeklinde çevirmiştir. Bizde *kalbin gölmesi* gibi bir ifade kullanılmadığı ıçin çevirmen alıcı odaklı bir çeviri gerçekleŐirmiŐtir.

“Tief verneigte er sich, als die Sänfte nahe kam, und sich wieder aufrichtend blickte er in das helle holde Gesicht, las einen Augenblick in den klugen hochüberwölbten Augen, atmete einen Hauch von Duft, den er nicht kannte. Lächelnd nickte die schöne Frau, einen Augenblick, und verschwand im Hain, und hinter ihr die Diener.” (s.41)

“YaklaŐan tahtirevanın önünde yerlere kadar eğildi, doğrururken sevimli ve aydınlık yüzüne baktı kadının, yüksek kemerli zeki gözlerin ıçini bir an okumaya çalıŐtı, kadından esip gelen yabancı kokuyu ıçine çekti. Güzel kadın gülümseyerek başını salladı bir an, sonra koruluğa dalıp kayboldu, uŐak ve hizmetçileri de onu izledi.” (s.61)

Erek kültürde *yüksek kemerli* sıfatı sadece burun uzvunu nitelemek ıçin kullanılır. Burada bahsedilen aslında kişinin gözleri değil kaŐlarıdır. Keman gibi, yay gibi kaŐlardan bahsedilmektedir. Ancak gözündeki bakıŐın okunması da söz konusudur. Bu sebeple göz kelimesi de muhakkak kullanılmalıdır ve *keman kaŐlı, zeki gözleri* Şeklinde çevrilebilir.

“So betrete ich diese Stadt, dachte Siddhartha, unter einem holden Zeichen.” (s.41)

“Demek kente böyle adım atıyorum, diye geçirdi ıçinden Siddhartha, Őansının yaver gideceğini gösteren bir iŐaretle.” (s.61)

Çevirmen buradaki kaynak cümleyi erek kültürde anlaşılacak Şekilde açıklama yaparak çevirmeyi tercih etmiştir.

“Den nächsten Menschen, der des Weges kam, fragte er nach dem Hain und nach dem Namen dieser Frau, und erfuhr, daß dies der Hain der Kamala war, der berühmten Kurtisane, und daß sie außer dem Haine ein Haus in der Stadt besaß.” (s.42)

“Öğrendiğine göre, ünlü yosma Kamala'nındı koruluk ve kadının kentte bir de evi bulunmaktaydı.” (s.62)

Bu cümlede vurgu yanlış kelimedede olmuş ve bu da anlamın değişmesine sebep olmuştur. *Kadının kentte bir de evi bulunmaktaydı* dendiğinde sanki kentteki birçok şeyden söz edilmiş en son da evden bahsedilmiş gibi algılanmakta. Oysaki *kadının bir de kentte evi bulunmaktaydı* şeklinde olsaydı anlam doğru verilmiş olacaktı. Çünkü burada bahsedilen kadının kentin dışındaki evi ve ayrıca kentte sahip olduğu başka bir ev.

"Bist du nicht gestern schon da draußen gestanden und hast mich begrüßt?" fragte Kamala." (s.42)

"Sen, dün koruluğun girişinde durup beni selamlamamış mıydın?" diye sordu Kamala." (s.63)

Erek cümlede *draussen* (dışarıda) kelimesi kullanılmış. Ancak çevirmen burada daha açıklayıcı olmak amacıyla, konu bağlamında da yola çıkarak, bunu *koruluğun girişinde* şeklinde çevirmiştir.

"Viele Jünglinge kommen zu mir, und auch Brahmanensöhne sind darunter, aber sie kommen in schönen Kleidern, sie kommen in feinen Schuhen, sie haben Wohlgeruch im Haar und Geld in den Beuteln." (s.43)

"Pek çok delikanlı gelir bana, aralarında Brahmanoğulları da bulunur, ama üzerinde şık giysiler vardır hepsinin, ayaklarında zarif iskarpinler; saçlarına güzel kokular sürmüşlerdir, keseleri de para doludur..." (s.64)

"Weniges ist, das mir noch fehlt, du Vortreffliche: feine Kleider, feine Schuhe, Geld im Beutel." (s.43)

"... Fazla bir eksikim kalmadı, ey güzellikte eşsiz kadın; şık giysiler, zarif iskarpinler ve kesede para, o kadar." (s.64)

Her iki kaynak cümlede de *Geld im Beutel* ifadesi yer almış ancak çevirmen bu ifadeyi iki farklı şekilde çevirmiştir. Birincisinde *keseleri para dolu*, ikincisinde *kesede para* şeklinde çevirmiştir. İlki erek kültüre daha uygun bir çeviridir, ikincisi de aynı şekilde çevrilmelidir.

"Hast du es dir gemerkt?" (s.44)

“Kafana yazdın mı hepsini?” (s.64)

Merken kelimesinin *farkına varmak, algılamak* gibi anlamları vardır. Bu kelimelerin kullanılmaması doğru olmuş, çünkü birinin bir şeyi iyice anlayıp anlamadığını, hatırında tutup tutamayacağını sorarken *algıladın mı* diye sormayız, *aklına/kafana yazdın mı* diye sorarız. Burada çevirmen tamamen erek kültüre yönelik bir ifade kullanmıştır.

"*Sehr schön sind deine Verse,*" rief Kamala, "*wenn ich reich wäre, gäbe ich dir Goldstücke dafür.*" (s.46)

"*Dizelerin pek güzel,*" diye yükseltti sesini Kamala. "*Zengin biri olsaydım, karşılığında altınlara boğardım seni.*" (s.67)

Kaynak cümlede *geben* fiili kullanılmıştır. Çevirmen ise çevirisinde *boğmak* kelimesini kullanmıştır. Ancak sözlük anlamlarına bakıldığında *geben* fiilin birini bir şeye boğmak gibi anlamı karşımıza çıkmaz. Çevirmen buna rağmen *sana altın verirdim* demiyor çünkü ilk cümlede fazlasıyla bir etkilenme mevcut olduğunu görüyoruz. Çevirmenin de bu duyguyu yaşatması için bu kelimeyi seçmesi gayet uygun bir davranış olmuştur.

“*Morgen sehe ich dich wieder.*” (s.47)

“*Yarın yine konuşuruz seninle.*” (s.68)

Sehen fiilinin anlamı *görmektir, konuşmak* anlamı yoktur, ancak çevirmen konu bağlamına daha uygun gördüğü için bu kelimeyi kullanmayı tercih etmiştir.

“*Es ist das, was die Toren Zauber nennen und wovon sie meinen, es werde durch die Dämonen bewirkt.*” (s.49)

“*Kalın kafaluların büyü diye nitelediği ve cinlerin başının altından çıktığına inandığı şey.*” (s.70)

Bewirken fiilinin *yol açmak, sebep olmak* anlamları mevcuttur, ancak çevirmen bu kelimeler yerine *başının altından çıkmak* şeklide bir deyim kullanmıştır.

“*Ei sieh, dies ist also schlecht gegangen!*” (s.53)

“*Ne yapalım, bu iş kar getirmedi,*" deyip çıktı." (s.76)

Çevirmen burada tamamen anlama yönelik bir çeviri gerçekleştirmiştir. Kelimesi kelimesine çevrildiğinde *bu kötü gitti* demek yerine öncelikle özneyi bulup kullanmış ve konu bağlamında yola çıkarak *bu iş kar getirmedi* şeklinde çevirmiştir.

“Ist Verlust entstanden, so laß mich den Verlust tragen.” (s.54)

“Ortada bir zarar ziyan varsa, bana ödetirsin olup biter.” (s.77)

Bir zarar varsa, zararı bana karşılatırsın şeklinde erek kitleye uygun olmayan, yavan bir çeviri yerine kelimelere bağlı kalmadan, kendinden kelimeler ekleyerek (*ortada, olup biter*) alıcı kitleye yönelik bir ifade ile çevirisini gerçekleştirmiştir.

“Und es kamen viele zu ihm, viele um mit ihm zu handeln, viele um ihn zu betrügen, viele um ihn auszuhorchen, viele um sein Mitleid anzurufen, viele um seinen Rat zu hören.” (s.56)

“Pek çok da kişi vardı ondan mal alıp mal satmaya gelen, onu dolandırmaya, onun ağzını aramaya gelen; pek çok kişi vardı merhametine sığınan, pek çok kişi, ona akıl danışan.” (s.79)

Burada kelimelere bağlı kalınmamış, alıcı odaklı bir çeviri yapılmıştır. *Tavsiyelerine kulak veren, akıl danışan* şeklinde erek kitle açısından uygun bir çeviri eylemi gerçekleştirilmiştir.

“Die Quelle lief irgendwo, wie fern von ihm, lief und lief unsichtbar, hatte nichts mehr mit seinem Leben zu tun.” (s.56)

“Söz konusu pınar adeta kendisinden uzak bir yerlerde akıp gidiyor, göze görünmeden boyuna sürdürüyordu akışını, onun yaşamıyla hiçbir alıp vereceği kalmamıştı.” (s.80)

Çevirmen kelimesi kelimesine çevrildiğinde erek dilde bu şekilde ifade edilmeyecek olan cümleleri erek dile uygun şekilde çevirmiştir.

“Du bist Kamala, nichts andres,” (s.56)

“Kamala'sın sen, yalnızca Kamala;” (s.81)

Kaynak cümlede zamir kullanılmış, ancak çevirmen erek cümlede isim kullanmayı tercih etmiştir. *Kamala'sın sen, başkası değil* şeklinde çevrildiğinde de anlamda herhangi bir olumsuz durum ortaya çıkmamaktadır. Ancak çevirmen tercihini *Kamala'sın sen, yalnızca Kamala* şeklinde ifade etmekten yana kullanmıştır.

“*Die Welt hatte ihn eingefangen, die Lust, die Begehrlichkeit, die Trägheit, und zuletzt auch noch jenes Laster, das er als das törichteste stets am meisten verachtet und gehöhnt hatte: die Habgier. Auch das Eigentum, der Besitz und Reichtum hatte ihn schließlich eingefangen, war ihm kein Spiel und Tand mehr, war Kette und Last geworden.*” (s.61)

“*Dünya onu avcuna almış, zevk, şehvet, miskinlik ve nihayet kötü huyların her zaman en aptalcası olduğunu düşünüp hepsinden çok küçümsediği ve alay ettiği açgözlülük onu ele geçirmişti. Ayrıca, mal, mülk ve servet hırsı da yakasına yapışmış, bir oyun, bir süs olmaktan çıkıp bir zincire, bir yüke dönüşmüştü.*” (s.86-87)

Burada iki fiil olmasına rağmen çevirmen üç fiil kullanmayı tercih etmiş. Ancak *eingefangen* fiilini her seferinde aynı çevirdiğinde tekrara düşüp, olumsuz bir tat oluşturacağından bu fiili aynı anlama gelen farklı üç kelime ile (*avucuna almak, ele geçirmek, yakasına yapışmak*) çevirmiştir.

“*So spielte er hoch und schonungslos, sich selbst hassend, sich selbst verhöhnend, strich Tausende ein, warf Tausende weg, verspielte Geld, verspielte Schmuck, verspielte ein Landhaus, gewann wieder, verspielte wieder.*” (s.61-62)

“*Dolayısıyla yüksek ve acımasızca oynuyor, kendi kendinden nefret ederek, kendi kendisiyle alay ederek sürüyle para kazanıyor, sürüyle para kaybediyor, paradan, mücevherden, sayfiye evinden oluyor, yeniden kazanıyor bunları, yeniden kaybediyordu.*” (s.87)

Tausend kelimesinin *binlerce, çok* vb. gibi anlamları vardır. Ancak burada parayı niteleyen bir sıfat olarak kullanılmıştır. Erek kültürde *sürüyle para* kazanılmaz, *binlerce para* kazanılmaz, *çok para* kazanılır.

“*Sie waren unter den Bäumen gesessen, im Gespräch, und Kamala hatte nachdenkliche Worte gesagt, Worte, hinter welchen sich eine Trauer und Müdigkeit verbarg.*” (s.62)

“*Ağaçların altında oturup sohbet etmişler, Kamala düşündürücü sözler söylemişti, arka planda bir hüznü ve yorgunluğu gizleyen sözler.*” (s.88)

Arka planda yerine ardında şeklinde ifade edilseydi (arka planda bir hüznü ve yorgunluğu gizleyen sözler) alıcı odaklı bir çeviri olurdu.

“*Müdigkeit stand auf Kamalas schönem Gesicht geschrieben, Müdigkeit vom Gehen eines langen Weges, der kein frohes Ziel hat...*” (s.63)

“*Kamala'nın güzel yüzünde yorgunluk okunuyordu, mutlu bir hedefe ulaşmayan uzun bir yol yürümenin verdiği yorgunluktan bu.*” (s.89)

Kaynak cümlede *schreiben* (yazmak) kelimesi kullanılmıştır. Kelimesi kelimesine çevrildiğinde *yüzünde yorgunluk yazıyordu* denmesi gerekir. Ancak erek dilde *yüzünde yorgunluk okunuyordu* şeklinde ifade edilir. Burada alıcı odaklı çeviri gerçekleştirilmiştir.

“*Über das Flußufer hing ein Baum gebeugt, ein Kokosbaum, an dessen Stamm lehnte sich Siddhartha mit der Schulter, legte den Arm um den Stamm und blickte in das grüne Wasser hinab, das unter ihm zog und zog, blickte hinab und fand sich ganz und gar von dem Wunsche erfüllt, sich loszulassen und in diesem Wasser unterzugehen.*” (s.67)

“*Kıyıda ırmağın üzerine sarkmış bir ağaç duruyordu, bir hindistancevizi ağacı, ağacın gövdesine yasladı omuzunu, aşağıda kayıp duran yeşil suya dikti gözlerini, baktı, baktı, kendini koyverip suya gömülmek isteği tümüyle içini sardı ansızın.*” (s.95)

Aşağıda kayıp duran yeşil su, ifadesi erek kültüre uygun bir ifade değildir. Su ile bahsedilen nehirdir, ve nehir kaymaz, akar. Bu sebeple *aşağıda akıp duran yeşil su* denmeliydi.

“Mochten ihn die Fische fressen, diesen Hund von Siddhartha, diesen Irrsinnigen, diesen verdorbenen und verfaulten Leib, diese erschlaffte und mißbrauchte Seele!”
(s.68)

“Balıklar kendilerine yem yapsınlar onu, bu Siddhartha köpeğini, aklından zoru olan bu adamı, bu çürüyüp kokuşmuş vücudu, bu güçten düşüp gevşemiş ve kötüye kullanılmış ruhu!” (s.95)

Erschlafft sıfatının sözlük anlamı direkt kullanılmıştır; *güçten düşüp gevşemiş* yerine yorgun *ruh* denseydi erek odaklı bir çeviri gerçekleşmiş olurdu çünkü *gevşemiş ruh* erek kültüre hitap eden bir ifade değildir.

5.2. Türkçeden Almancaya Çeviri

Türkçeden Almancaya inceleyeceğimiz eser ise Yaşar Kemal’in *Yılanı Öldürseler* eseri ve bu eserin Cornelius Bischoff tarafından Almancaya çevirisidir.

“Böyle sabahlarda, daha gün doğmadan, anası yayığın ilk tereyağı topağını ona verirdi. Üstü ayran kabarcıklı tereyağını Hasan sıcak tandır ekmeğine sürer, uzak ağaçların altına gider, siner yerdi.” (s.9)

“An solchen Morgen, noch bevor der Tag graute, gab seine Mutter ihm aus dem Bottich das erste Kügelchen Butter, an dem noch die Rahmbläschen hingen. Hasan strich es auf das ofenwarme Fladenbrot, ging zu den Bäumen weit draußen, hockte sich nieder und aß es auf.”(1989: 7)

Burada yayık, topak, ayran gibi kültüre özgü kelimeler kullanılmış, ancak çevirmen bunları ustalıkla diğer dile aktarmıştır. Ayran kabarcıklı anlamında *Rahmbläschen* kelimesini kullanmış, bir nevi aktarım yapmıştır.

“Hasan arıların da, yılanların da, Anavarza yamaçlarındaki teknil kuşların börtü böceğin de baş belasıydı.” (s.11)

“Hasan war die Plage der Bienen, der Schlangen, der Vögel und was sonst noch in den Hängen des Anavarza kreucht und fleucht.”(s.9)

Kelimesi kelimesine çeviri yapmamış, yorum katarak çevirmiştir. *tekmil kuşların börtü böceğin* ifadesini *der Vögel und was sonst noch in den Hängen des Anavarza kreucht*

und fleucht, ifadesiyle yani *sürünen ve uçan ne varsa* şeklinde karşılamıştır. Bu da alıcı kitleye yönelik bir çeviridir.

“Bu yüzden de kendisini kuşlara, böceklere vurmıştu. Şu dünyada sarılacak bir canlı, bir dal arıyordu Hasan.” (s.11)

“Und deswegen war er hinter den Vögeln und Käfern her. Wie ein Ertrinkender einen rettenden Zweig, suchte er die Nähe von Lebewesen.” (s.10)

Kendisini kuşlara, böceklere vurmak, sarılacak bir dal aramak ifadelerini kaynak dile yönelik şekilde çevirmiştir. *sarılacak bir dal aramak* ifadesinin yerini *boğulan birinin kendisini kurtaracak bir dal araması* şeklinde aktarmıştır.

"Oğlumun kanlısı Abbas kafiri değil, oğlumun kanlısı Esmedir," dedi. "Varın temizleyin kanınızı. Belki ben bundan sonra bir daha kalkamam, oğlum Halilin kanını yerde koyarsanız bu dünyada da öteki dünyada da ak sütüm size haram olsun. Oğlumun kanlısı Esmedir." (s.14)

“Der Mörder meines Sohnes ist nicht Lump Abbas. Die Blutbeflechte ist Esme, sagte sie. Geht hin und rächt euer Blut! Vielleicht werde ich nicht mehr aufstehen können, aber wenn ihr das Blut meines Sohnes ungesühnt in der Erde versickern laßt, soll meine weiße Muttermilch in dieser und in der anderen Welt euch zum Fluche werden!” (s.15)

Burada *kanı temizlemek, kanı yerde koymak, ak sütüm haram olması* gibi kültüre özgü ifadeler kullanılmıştır. *Kanınızı temizleyin* derken *rächt euer Blut* denmiş, *kelimesi kelimesine bir çeviri yapılmıştır*. Burada anlamında *die Ehre wieder herstellen* (namusu temizlemek) ifadesi kullanılsa erek odaklı bir çeviri yapılmış olurdu. *Kanını yerde koymak* yerine ise tamamen erek odaklı bir çeviri yapılmış ve *cezasız bırakarak kanının toprağa sızmasına izin vermek* (*ihr das Blut meines Sohnes ungesühnt in der Erde versickern laßt*) şeklinde çevrilmiştir. *Ak sütüm size helal olsun* ise kelimesi kelimesine, kaynak odaklı çevrilmiştir.

“Önüne gelene dalkavukluk eder, dalkavukluk ettiği kişi dişini geçireceği birisiyse tam arkasından başlardı o adamla kavgaya.”(s.17)

“Er katzbuckelte vor jedem, der ihm über den Weg lief. Stellte sich aber heraus, daß er ihm die Zähne zeigen konnte, sofort fing er an, mit dem Mann zu streiten.”(s.17)

Diş geçirmek ifadesinin birebir karşılığı olan seinen Willen durchsetzen yerine die Zähne zeigen yani diş göstermek ifadesi kullanılmıştır. Durchsetzen ifadesinin yerine die Zähne zeigen ifadesinin kullanılması erek dildeki anlamı daha çok yansıtmıştır.

“Aaaah, seni adamdan saymasa Hükümet şimdi senin şu boğazını sıkıverir, gözlerini pörtletir senin leşini yere sererdim şuraya, sonra da şu duvarın üstünden dışarıya, köpeklere atardım ölünü.” (s.17)

“”Ach, wenn dich die Regierung nicht zu den Menschen zählte, würde ich deine Kehle zusammendrücken, daß dir die Augen herausquellen, würde deine Leiche hier hinlegen, dann über die Mauer werfen, den Hunden zum Fraß.” (s.18)

Köpeklere atardım yerine köpeklerin yemesi için atardım şeklinde yorum katılarak çevrilmiştir.

“Bir kanlı gibi kurularak, kostaklanarak geziyor hapishanede, herif kanlı olmuş da, tuuuuh, senin boynun devrilsin uyuz oğlu uyuz.” (s.17)

Läuft aufgebläht hier im Gefängnis herum wie einer, der Blut vergossen hat, will ein richtiger Totschläger sein. Dein Genick soll brechen, rüudiger Sohn eines Rüudigen!” (s.18)

Kostaklanmak ve boyu devrilmek kültüre özgü ifadelerdir. Boyu devrilmek Dein Genick soll brechen (hayatın mahvolsun) şeklinde erek odaklı çevrilmiştir. Kostaklanmak kelimesi ise çalım satmak, gösteriş yapmak anlamına gelen bir kelimedir ve sözlüklerde örnek cümle olarak yaşar kemal'in eserindeki bu cümleye yer verilir. Yani çok kullanılan bir ifade olmamakla beraber çevirmen tam olarak anlamı yakalamış ve aufblähen şeklinde çevirmiştir.

“Ortanca amcası Mustafa babasını çok severdi, kendisini de.” (s.20)

“Sein jüngster Onkel Mustafa habe seinen Vater auch sehr geliebt, wie er auch ihn, Hasan, sehr gern habe.”(s.22)

Ortanca amca derken Türkçe’de üç amca olduğunu anlıyoruz; büyük amca, ortanca amca ve küçük amca. Burada *genç olan amca (jüngster Onkel)* denmiş, ancak üçüncü amcaya dair herhangi bir veri mevcut değil. Yine de büyük amcası değil de daha genç olan amcasının kastedildiği anlaşılıyor. Bu da erek odaklı bir yaklaşımdır.

“*Daha oğlumun mezarının toprağı kurumadan evlenecekmiş.*” (s.21)

“*..., will wieder heiraten, noch bevor der Grabhügel meines Sohnes trocken ist.*”(s.24)

Çevirmen burada biraz görsel düşünmüş ve *mezar toprağı* yerine muhtemelen benzediği için *Grabhügel* (höyük) kelimesini kullanmış, erek kültüre yönelik başarılı bir çeviridir.

“*Eyvaaaaah,*” dedi, “*eyvaaaaaah Hasan... Eyvaaaaah!*” *Yüzü ölü yüzü gibi apaktı.*” (s.22)

“*O Gott! O Gott, Hasan, o Gott! Ihr Gesicht war bleich wie der Tod.*”(s.25)

Eyvah derken başka bir kısımda *o weh* ünlemini kullanmıştı, burada *o Gott* ifadesini kullanmış, yanlış sayılmaz her ikisi de erek kültüre uygun.

“*Abbasa çok gün verdiler.*” (s.26)

“*Abbas wurde zu langer Haft verurteilt.*”(s.29)

Abbas’a çok gün verdiler, tek başına değerlendirildiğinde pek anlamı çözülemeyen bir cümledir, konu bağlamıyla anlam kazanmaktadır. Burada Abbas’ın hapis yatacağı sürenin çok uzun olduğundan bahsedilmektedir. Çevirmen de bu anlamı çevirisinde yansıtmıştır.

“*Böylece bir ay, iki ay Esmé Anavarza kayalıklarında mağaraya saklanmış Abbasın yanına gitti geldi.*” (s.27)

“*Ein Monat verging, und ein weiterer, und Esmé wanderte zwischen dem Dorf und her Höhle in den Felsen, wo Abbas sich verborgen hielt, hin und her.*”(s.32)

Çeviride Abbasın saklandığı mağaraya gitti diyor, ancak kaynak cümlede mağarada saklanan Abbasın yanına gitti deniyor. Çok fazla bir anlam kayması olmuyor ama *Esmé*

ging jeden Monat neben Abbas, der sich in der Höhle des Anavarza sich versteckt hat, şeklinde de çevrilebilirdi.

“Bütün köy bir ağızdan bağıyordu. Kadınlar erkekler, yaşlılar, çocuklar Esmeye ağızlarına ne gelirse söylüyorlardı.” (s.29)

“Das ganze Dorf brüllte im Chor. Frauen, Männer, Alte und Kinder beschimpften Esme mit allem, was man sich nur ausdenken konnte.” (s.33)

Ağızlarına ne gelirse söylüyorlardı ifadesi kelimesi kelimesine çevrilmemiş ancak her anlam eksik kalmadan aktarılmıştır. *Ağızına geleni söylemek* birine kötü sözler söylemek anlamında kullanılır, burada bu ifade *beschimpfen* kelimesi ile karşılanmış, *ağızına ne gelirse* ifadesi de *was man sich nur ausdenken konnte* ifadesi ile karşılanmış, kelimesi kelimesine çevrilmemiş ancak kaynak ifade birebir karşılanmış, erek dilde uygun şekilde ifade edilmiştir.

“Halilim Binboğa kartalı gibiydi. Halilim Düldül şahini gibiydi, Halilim Aladağ doğanı gibiydi. Aaaaaah, Halilim...” (s.30)

“Meines Halil, der wie ein Adler von den Bergen der Tausend Stiere war, wie ein Falke vom Berge Düldül, wie ein Habicht der Hänge des Aladağ. Aaach, meinen Halil...” (s.35-36)

Burada üç tane dağ ismi vardır, diğerlerini aynı şekilde yazarken erek metindeki güçlü bir insan anlamını verebilmek için Binboğa Dağını *Tausend Stiere* olarak çevirme ihtiyacı hissetmiştir.

“Gözümüzün önünde kardeşimizi oynaşına öldürttün, ne olursun git baci.” (s.35)

“Vor unseren Augen hast du unseren Bruder von deinem Gespielen töten lasse, hab ein einsehen, Schwester, geh!” (s.42)

Burada *oynaş* derken *Gespiele* kullanmıştır, ancak bu oyun arkadaşı anlamına gelmektedir, anlam dikkate alınmadan çeviri yapılmıştır. Erek odaklı bir çeviri olması için *Gespiele* yerine *Liebhaber* olmalıdır.

“Atlılar geldiler elleriyle koymuşlar gibi onları çalılığın içinde bulup çıkardılar.” (s.37)

“Die Reiter kamen heran, und kurzerhand, als hätten sie die beiden eigenhändig dort versteckt, zerrten sie Hasan und Esme aus dem Busch.” (s.43)

Elleriyle koymak ifadesini kendi elleriyle saklamak şeklinde ifade etmişler, ayrıca kaynak metinde zamir kullanılmasına rağmen, anlamı daha net verebilmek için, erek metinde isimler açıkça kullanılmıştır.

“Onların hiçbir şeyciklerini istemiyorum, canımı bana versinler de, oğlum bana versinler de, neyim varsa analarının sütü kadar onlara helal olsun.” (s.40)

Sagte sie, nichts will ich von ihnen, nur mein Leben und meinen Sohn. Was mir sonst noch gehört, sei ihnen gegönnt wie die Muttermilch.”(s.46)

Sütünü helal etmek kültüre özgü bir ifadedir, bu *Muttermilch gönnen* şeklinde karşılanmıştır, erek dile yönelik ifade edilmiştir.

“O bilmez mi ki kanı yerde kalmış bir baba, kıyamete kadar mezarında ağlar gider.

O bilmez mi ki, kanı yerde kalmış bir baba kıyamete kadar kanını yerde koyana beddua eder. O bilmez mi ki, kanı yerde kalmış bir baba... Mezarında hiç hiç uyuyamaz. O bilmez mi ki... O bilmez mi ki kanı yerde kalmış birisi kıyamete kadar mezarında uyuyamaz...” (s.43)

“Denkt ihr, er weiß nicht, daß ein Vater, dessen Blut ungesühnt in die Erde sickert, bis zum Jüngsten Tag in seinem Grabe weint? Denkt ihr, er weiß daß ein Vater denjenigen bis zum Jüngsten Tag verflucht, der dieses Blut einfach auf der Erde läßt? Denkt ihr, er weiß nicht, daß ein Vater, dessen Blut... Daß niemals im Grabe Ruhe findet... Bis in alle Ewigkeit... Denkt ihr, er weiß es nicht?” (s.50)

Kanı yerde kalmış bir baba (ein Vater, dessen Blut ungesühnt in die Erde sickert) erek kültüre yönelik çevrilmiştir çünkü ungesühnt eklenererek bir açıklama yapılmıştır. Mezarında uyumak ifadesi yine kaynak kültüre ait bir ifade olup Almandada *mezarında huzur bulmak (im Grabe Ruhe findet)* şeklinde ifade edilmiştir.

“O, bilmez mi ki kanı yerde kalan bir insan mezarında kalamaz hortlar...” (s.44)

“Weiß er denn nicht, daß ein Mensch, dessen Blut ungesühnt bleibt, ruhelos aus dem Grabe steigt?” (s.51)

Kanı yerde kalmak ifadesi üç farklı yerde üç farklı fiille çevrilmiş, bu da kelimesi kelimesine çevrilmediği anlamına gelmektedir; fiil haricinde değişmeyen tek şey *üngesühnt* (cezalandırılmadan) zarfı ve bu zarfın cümleye kattığı anlamdır. Bu kelime kanı yerde kalmak ifadesinde hangi fiil kullanılırsa kullanılsın erek dilde aynı anlamı verebilmek için başroldedir.

“Sonra da usulca, kulağına eğilip, "babam hortlamış," dedi.” (s.45)

“Dann bückte er sich und flüsterte ihr ins Ohr: Vaters Geist ist erscheinen.” (s.52)

Hortlamak kelimesini *wiederaufstehen* gibi bir kelimeyle karşılasaydı kelimesi kelimesine çevirmiş olurdu ancak sıkıntılı bir durum ortaya çıkmazdı, buna rağmen daha açıklayıcı ve edebi bir şekilde yani *ruhu zuhur etmek* şeklinde çevirmiştir.

“Ocağı batası Esmeye, Halil hortlamış, Halil hortlamış.” (s.47)

“Esmeye, Esmeye, dein Herd soll verlöschen! Halil hat sein Grab verlassen, ...” (s.53)

Ocağı batmak yerine ocağı sönmek, hortlamak yerine sein Grab verlassen ifadeleri kullanılmıştır. Yine erek dile yönelik bir yorum mevcuttur.

“Eli yüreğindeydi.” (s.47)

“Die Brust wurde ihr eng vor Angst.” (s.54)

Eli yüreğinde kaynak kültüre ait bir ifade, *Die Brust wurde ihr eng vor Angst* ise erek kültüre ait bir ifadedir. Her ikisi de aşırı derecede korkmak anlamındadır. Ancak her iki cümleyi de kelimesi kelimesine çevirmeye kalktığımızda iki kültürde de anlamsız ifadeler ortaya çıkacaktır.

“Beni tanıdın mı ya Kerim? Sesini tanıdım, tanıdım, dedim, yaaaa Halil, Çolakoğlu Halil değil misin? Benim, ben, dedi. Benim ben, ben hortladım...” (s.47)

“...hast du mich erkannt, o Kerim? Ich habe deine Stimme erkannt, o Halil, antworte ich, bist du nicht Halil, der Sohn des Einarmigen? Ich bin es, sagte er, und gespenstere ruhelos umher...” (s.54)

Hortlamak kelimesi daha önce de birkaç yerde geçiyor ancak her seferinde farklı çevrilmiş. Bu da kelimesi kelimesine bir çeviri yapılmadığının, erek odaklı bir çevirinin mevcut olduğunun kanıtıdır.

"Konuşurum," dedi Hasan dik. "Adamımı bulursam." (s.52)

"Ja, ich spreche", entgegnete Hasan trotzig, "doch nicht mit jedem." (s.62)

Adamımı bulursam ifadesi konuşurum ama herkesle değil şeklinde çevrilmiştir.

"Dursun elleriyle kaşlarını tutup kaldırmış, Esmeye bakıyor: "Çok şükür, çok şükür, çok şükür bugünüme, bu halime çok şükür," diye dualar mırıldanıyordu. "Vasüphanallah, vasüphanallah, süphanallah!" hayranlığını dile getiriyordu." (s.54)

"Dursun hatte seine Augenbrauchen hochgeschoben und betrachtete Esmen. "Gott sei Dank, tausendmal Dank für den heutigen Tag in meinem Leben", murmelte er wie im Gebet und rief dann entzückt: "Allah sei gepriesen, Allah sei gepriesen, Allah sei gepriesen!" (s.63)

Kaynak metinde üç kez *çok şükür* denmiş, erek metinde ise bunu karşılamak için *binlerce kez şükürler olsun* ifadesi kullanılmış, bu da erek metindeki akıcılığı sağlamıştır. Yine Allah'a şükür anlamında da çevrilebilecek olan *süphanallah* Arapça ifadesini *Allah sei gepriesen* erek dilde uygun şekilde karşılamıştır.

"Anası kanlısı olmak, ölünceye kadar ateşten gömlek giymektir." (s.57)

"Das Blut seiner Mutter vergießen, heißt ein Leben lang ein Hemd aus Feuer tragen..."(s.67)

Kanlı olmak kaynak kültüre özgü bir ifadedir, bunun yerine *kan dökmek* (*Blut vergießen*) denmiştir. *Ateşten gömlek giymek* de aynı şekilde kaynak kültüre özgü bir ifadedir; aşırı zorluk çekmek, sıkıntıya girmek anlamına gelir, ancak erek metinde kelimesi kelimesine bir çeviri yapılmıştır (*ein Hemd aus Feuer tragen*), erek alıcıya bu ifade ne kadar anlamlı geleceği tartışılır.

"Şimdi şu anda Esmen eceliyle ölse, artık Halil kıyamete kadar hortlak hortlak sürünür, hem dünya cehenneminde, hem de Allah cehenneminde." (s.65)

“Würde Esme heute eines natürlichen Todes sterben, müßte Halil in alle Ewigkeit gespenstern, erst Höllenqualen hier, dann Höllenqualen im Jenseits.” (s.77-78)

Kıyamete kadar yerine sonsuza kadar demiş, kültüre özgü ifadeleri erek kültürde gayet uygun çevirmiş.

"Eceliyle ölmez inşallah, yazık Halile..." (s.65)

“Gebe Gott, daß sie nicht friedlich in den Armen des Todesengels stirbt, es wäre schade um Halil!” (s.78)

Yukarıda da *eceliyle ölmek ifadesi* geçmiş, ancak her iki cümlede de farklı şekilde çevirmiştir, ilkinde resmi evraklardaki ifade şekliyle çevrilmiş, bu cümlede ise daha çok edebi bir dil kullanılmış ve *ölüm meleğinin kollarında huzurla ölmek* manasında çevrilmiştir.

"Ağzından girip burnundan çıkarlar..." (s.67)

“Sie werden ihm in den Ohren liegen” (s.79)

Bir deyimini yine birebir aynı anlama gelen bir deyimle ifade etmiştir.

"Gördüm," diyordu, çoban çocuk. "İki gözüm önüme aksın ki," diyordu çoban çocuk..." (s.69)

“Meine Augen sollen auslaufen” schrie der Junge, “wenn es nicht stimmt!”(s.82)

Burada kelimesi kelimesine çeviri yapmış, ve erek kültürde anlaşılamayacak bir cümle ortaya çıkarmıştır, bunun yerine *schwören* kelimesini kullansa erek odaklı bir çeviri yapmış olurdu.

“Artık sen de büyüdüün, erkek oldun. Babanın kanı bundan böyle senin boynuna..." (s.76)

Du bist schon groß, bist schon ein Mann, möge das ungerächte Blut deines Vaters von jetzt an über dich kommen!” (s.90)

Kelimesi kelimesine çevirmemiş ancak anlamı aktarılmış, haksız yere öldürülen babasının öcünü almak artık onun borcu anlamı çıkmaktadır.

“O Ali olacak Ali var ya, o emmin olacak adam var ya, ananla, kardeşinin kanlısıyla evlenmek istiyor. (s.78)

Und dieser Ali, der sich dein Onkel nennt, möchte deine Mutter, die Blutschuldige seines Bruders, heiraten.” (s.92)

O Ali olacak Ali var ya, Und dieser Ali diye çevrilmiş ve kısmen en olabildiği şekilde erek dile aktarılmıştır.

"Adam gibi de, tıpkı bir adammış gibi de gort gort dolanıyor köyün içinde..." (s.80)

“Flaniert im Dorf herum, als sei er ein Mensch, ein richtiger Mensch.” (s.95)

Erek dile uygun bir şekilde çevirmiştir, anlamı yansıtmıştır.

“Mermerin üstüne düştüğünde taa buradan, en küçük bir parçası bile kalmaz, un ufak olur.” (s.81)

“Stürzte er da hinunter, bleibt nichts von ihm übrig.” (s.96)

Kaynak metindeki ifadenin birebir çevirisi yerine *ondan geriye hiçbirşey kalmaz (bleibt nichts von ihm übrig)* diyerek erek odaklı bir çeviri yapılmıştır.

“Herkes herkes, yediden yetmiş kadar konuşuyorlardı.” (s.86)

“Jeder, aber auch jeder von sieben bis siebzig hatte etwas mitzuteilen, und wieder ...” (s.101)

Yediden yetmiş kelimesi kelmesine çevrilmiştir, *herkes (jeder)* demek gerekirdi ancak kaynak cümlede aynı zamanda *heskes* kelimesi de mevcut, bu sebeple çevirmen *yediden yetmiş* ifadesini farklı şekilde çevirmek zorunda kalmıştır.

"Yeter ki bu kan içici sülaleye adam öldür de. Değil anasını yedi sülalesini de keser..." (s.91)

“Sage dieser blutrünstigen Sippe nur: Tötet sie! Und sie bringt nicht nur Esme um, sondern ihren ganzen Stamm bis ins siebte Glied.”(s.108)

Buradaki ifade, kelimesi kelimesine çevrilmiştir, *ganze Familie/Sippe* denseydi alıcı odaklı bir çeviri olabilirdi.

SONUÇ

Çeviri kuramları ışığında incelediğimiz eserlere dayanarak her iki çeviride de kaynak odaklı ve erek odaklı çeviri örneklerinin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Ancak her iki eser de ağırlıklı olarak erek odaklı çevrilmiştir. Kaynak metne birebir bağlı kalınmamış, kelimesi kelimesine çeviriler yapılmamış, bunun yerine alıcı kitleye daha anlaşılır gelecek ifadeler tercih edilmiştir.

Kamuran Şipal'in çevirisiyle karşılaştırıldığında, Cornelius Bischoff'un çevirisinin daha çok alıcı kitleye hitap ettiğini söyleyebiliriz. Öyle ki, 22 Ocak 2004 tarihinde Başkonsoloslukta izleyiciler huzurunda Yaşar Kemal'in tercümanı Cornelius Bischoff ile konuşmasından çıkan notlara göre, Bischoff uzun yıllar Türkiye'de yaşamış ve hatta Yaşar Kemal'le arkadaş olmuştur. Türkiye'yi ve Türk kültürünü çok iyi bilmektedir. Yaşar Kemal İnce Memed romanının Türkiye'de 1.25 milyon sattığını, Almanya'da 600.000 sattığını söyler. Almanya'daki bu satış miktarının Türkiye'yle karşılaştırıldığında çok başarılı olduğunu ifade eder ve bu başarının çevirmene ait olduğunu ekler. Çevirmen Bischoff'u Türklerin en almanı, Almanları en türkü olarak nitelendirir (<http://www.tuerkei.diplo.de/>).

Sayın Arslan'ın da "Ein Blick auf die Übersetzung und Rezeption der Werke Robert Musils in der Türkei – die Genese einer gelungenen Übersetzung und der gescheiterten Rezeption" adlı makalesinde yer verdiği üzere Türkiye'de Almancadan Türkçeye çeviriler 70li yıllara kadar akademisyenlerin elinde değildi. Ancak bu dönemden sonra dilbilimciler çeviri yapmaya başlamışlardır. Ancak bu çeviriler tam anlamıyla başarılı olamamışlardır (Arslan, 2009: 11–21).

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere çevirmen metnin hem okuru hem yeniden üreticisidir. Kaynak metni ne kadar iyi tahlil ederse, çevirisi de o ölçüde tatmin edici olur. Çevirmen metni okuduktan sonra erek dile aktarırken sadece kelimeler yada cümleler üzerinden hareket ederse yanlış düşmüş olur. Metinden yola çıkmalı, metni bir bütün olarak değerlendirmelidir. Ancak bu sayede alıcı kitleye ulaşabilir. Diğer şekilde bir çeviride metnin aktarımından öteye geçilemez. Edebiyat metinleri salt çeviri değil aynı zamanda bir aktarımdır. Hatta bazı yazarların eserlerinin çevirilerini görüp,

hayran kaldıkları, çevirmenin yeni bir metin ürettiği, artık o metnin kendisinin olmadığını ifade ettiği durumlar mevcuttur.

Önceki yıllarda “çeviri ne kadar aslına sadıksa o ölçüde başarılıdır” anlayışı yerini “çeviri ne kadar erek kültüre yakınsa o ölçüde başarılıdır” anlayışına bırakmıştır. Bu da çeviribilimin gelişmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Çeviri kuramları ve çeviri kuramcıları bu görüşe öncülük etmişlerdir.

Çalışmamızda Türkiye’de çevirilerin çeviribilimsel bir düzlemde gerçekleşmediği, bu sebeple yüksek oranda erek odaklı olmadığı, alıcı kitleye zaman zaman hitap edemediği ortaya çıkmıştır. Bu gerekçelerden kaynaklı genel okuyucunun yazarı çevirmeni ile değil yazarı ile değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Yani bu incelediğimiz eserleri ele alırsak Hermann Hesse’nin eserinde ‘suyu akıtmak’ yerine ‘kaydırmak’, ‘kısır döngü içerisine girmek’ yerine ‘zorunlu çevrime girmek’ gibi ifadelerle karşılaşacağı için okur eseri maalesef çevirmenin çeviri eylemi açısından değil, yazarın yazma eylemi açısından değerlendirecektir.

Bu açıdan bakıldığında iyi bir okur olabilmek için çeviri ve çevirmen faktörünü de dikkate almanın gerekli olduğu göz ardı edilmemelidir. Eserlerin doğru algılanıp değerlendirilmesi için sadece yabancı dildeki edebiyat bölümlerinde değil Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde de edebi çeviri temelleri verilmelidir. Ancak bu şekilde daha bilinçli okur ve çevirmenler yetiştirebilir. Çünkü bir edebi eseri sadece akademik bir çeviri eğitimi almış kimsenin çevirmesi beklenemez. Çeviri eğitimi almamış birçok kimse de eserleri çevirebilmektedir. Ancak eserlerin çevirisinde dikkat edilmesi gereken en elzem olgu çeviribilim kuram ve yöntemlerinin dikkate alınması ve bir metni tutarlılık içinde çevirmek ve yazarın vermek istediği estetik duyguyu erek dilde de aynı şekilde aktarmaya çalışmaktır. Çünkü bir edebi eser sıradan bir yazın türü değildir. Yazar kendini kaleme dökerek ifade etmek niyetindedir, durum böyleyken bir yazar olarak farklı kültürde yanlış anlaşılma, ya da hiç anlaşılma bir yazarın çok da hoşuna gitmese gerek.

Nasıl ki Yaşar Kemal kendi kitaplarının Türkiye’deki satış rakamıyla Almanya’daki çevirilerinin satış rakamını karşılaştırdığında ortada bir başarı görüyorsa bu başarının büyük payını çevirmenin hak ettiği konusunda görüşünü belirtmekten kendini alamamaktadır. Ancak durumun tam tersini düşündüğümüzde bir yazar için içinden

çıkılması zor bir durum meydana gelir. Hatta bu sebeple yazarı tarafından çevirisi beğenilmediği için izin verilmeyen, ya da toplatılan kitaplar da mevcuttur.

Günümüzde çeviribilimin gelişmesiyle ve birçok bilimsel alanla etkileşime geçmesiyle birlikte çeviri eserlerin farklı bir bakış açısıyla algılandığı ve bu şekilde değerlendirildiği sanılmaktadır. Ancak eski çevirilerin de rafa kaldırılacak bir yanı yoktur onlar da bir çeviride olması gereken genel şartları yerine getirmektedir. İncelediğimiz eserler gibi büyük ölçüde amacına ulaşmış, erek alıcı için anlam taşıyan metinler ortaya çıkmıştır. Yine de bu eserlerin değerlendirilmesi konusunda bunların çeviri birer eser oldukları ve başarı elde etmeleri için mümkün mertebe bir sistem içerisinde çevrilmesi gerektiği konusu aşıkardır.

Bu aşamada çeviri kuramları devreye girmektedir. Nasıl ki edebi eleştiride mevcut olan eleştiri kuramları kullanılıyorsa, çeviri bir edebiyat eserinde de eleştiri yapılırken edebiyat eleştirisi kuramlarının yanı sıra çeviri eleştirisi kuramlarının da göz ardı edilmemesi gerekir.

Kısacası okuyucu açısından çeviri bir eserin değerlendirmesinde çevirmenden önce yazarın değerlendirilmesi yanlış bir yaklaşım olmakla beraber ancak çeviribilim eşliğinde değerlendirildiğinde bir sonuca varılabilir. Ve bir eserin başarıya ulaşp ulaşmamasındaki ana etkenlerden biri, bir eserin ne kadar bilimsel ve kuramsal yöntemler çerçevesinde çevrildiği ile alakalı olarak doğru oranda ölçülebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ERUZ, F. Sakine, (2000), *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

GÖKTÜRK, Akşit, (2013), *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

HESSE, Hermann, *Siddhartha*, https://vk.com/doc191299207_245742891?hash=e19c89024c3e2b2d8a&dl=6b477179fbc75181eb (e.t.: 25.02.2016)

HESSE, Hermann, (2009), *Siddhartha*, (Çev.: Kamuran Şipal), Can Sanat Yayınları, İstanbul

KEMAL, Yaşar, (1997), *Yılanı Öldürseler*, Adam Yayınları, İstanbul

KEMAL, Yaşar, (1989), *Töte die Schlange*, (Çev.: Cornelius Bischoff), Unionsverlag, Zurich

MORAN, Berna, (2012), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul

STOLZE, Radegundis, (2013), *Çeviri Kuramları* (Çev., Dr. Emra Durukan), Değişim Yay., İstanbul

TOSUN, Muharrem, (2007), *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı

TOSUN, Muharrem, (2013), *Çeviri Eleştirisi Kuramı*, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

Sürelî Yayınlar

ARSLAN, Cüneyt, (2010), *Kulturpolitiken und (gescheiterte) Rezeption. Ein Erklärungsversuch zur Kanonbildung in der Türkei am Beispiel von Robert Musil*, In: Arnulf Knafl (Hrsg.) *Kanon und Literaturgeschichte. Beiträge zu den Jahrestagungen 2005 und 2006 der ehemaligen Werfel-StipendiatInnen*, Wien, Verlag Praesens, Sayfa: 95-107

- ARSLAN, Cüneyt, (2009), *Ein Blick auf die Übersetzung und Rezeption der Werke Robert Musils in der Türkei – die Genese einer gelungenen Übersetzung und der gescheiterten Rezeption*, In: Bombitz, Attila Bombitz / Renata Cornejo / Sławomir Piontek / Eleonora Ringler-Pascu (Hrsg.) *Österreichische Literatur ohne Grenzen. Gedenkschrift für Wendelin Schmidt-Dengler*, Wien, Verlag Praesens, Sayfa: 11–21
- BARS, Mehmet Emin, (2014), *Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde "Basat Depegözi Öldürdüğü Boy" Üzerine Bir İnceleme*, Turkish Studies Dergisi, Ankara Cilt: 9/3, Sayfa: 257-269
- BAYKAN, Ali, (2005), *Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:14, Konya,
<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/638/590> (e.t.: 08/04/2015)
- DE PEDRO, Raquel, (2003), *Metin Çevrilebilirliği: Tarihsel Bir Bakış* (Çev., Necip Fazıl Kurt), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 30, Sayfa: 611, 625
- ERADAM, Yusuf, (1991), *Nasıl Çevirsem de Kuramsızlığı Kurumlaştırsam? Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Semineri Bildiriler Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Beytepe, Ankara. ss. 63-74
- GÜNDOĞDU, Mehmet, (2004), *Çeviride Kuram-Uygulama İlişkisi*, Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı. Çanakkale, 93–102
- KIZILTAN Rezzan, (2000), *Antik Çağdan 19. Yüzyıl Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları -I Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, Cilt: 40 Sayı: 1.2 Sayfa: 71-88
- KIZILTAN Rezzan, (2001), *Tarihte Çeviri - Aydınlanma ve Erken Romantizmin Edebi Çeviri Kuramları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi – Cilt: 41, Sayı:1, Sayfa: 37-68

MÜLLER Martin, (2014) “*Übersetzungskritik und Übersetzungsqualität*”, Probleme und Methoden der Übersetzungswissenschaft Semineri, Leipzig Üniversitesi, Almanya, <http://www.carstensinner.de> (e.t.: 17.02.2016)

TUNÇ, Gökhan, (2012), *Yahya Kemal'in “Rindlerin Ölümü” Şiirinin Biçimcilik Kuramı Açısından Analizi*, Turkish Studies Dergisi, Ankara, Cilt: 7/1, Sayfa: 2017-2024

Yaşar Kemal im Gespräch mit seinem Über em Übersetzer Cornelius Bischoff und interessiertem Publikum im Deutschem Deutschen Generalkonsulat am 22. Januar 2004 (22 Ocak 2004 tarihinde Başkonsoloslukta izleyiciler huzurunda Yaşar Kemal'in tercümanı Cornelius Bischoff ile konuşması), Alman Başkonsolosluğu, İstanbul (2004), <http://www.tuerkei.diplo.de/>

İnternet Kaynakları

<http://www.dijitaltercume.com/tr/bilgi-arsivi/ceviri-nedir-nasil-yapilir> (e.t.: 07.04.2015)

<http://www.genelbilge.com/ceviri-ve-ceviri-turleri.html/> (e.t.: 08.04.2015)

http://www.isa-sari.com/ders-notlari/ET_1.pdf sayfa: 8,9 (e.t.: 17.07.2015)

<http://edebimakale.blogspot.com.tr/> (e.t.: 20.05.2015)

http://www.academia.edu/ceviri_amaçlı_metin_çözümlemesi (e.t.: 16.02.2016)

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Sakarya'da doğan Tuğba BIÇKICI, ilkokul öğrenimini Şehit Abdullah Ömür İlköğretim Okulu'nda, ortaokul öğrenimini Şehit Mustafa Özen İlköğretim Okulu'nda, lise öğrenimini ise Hacı Zehra Akkoç Kız Lisesi'nde tamamlamıştır. 2005 yılında Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Almanca Mütercim Tercümanlık lisans eğitimini almaya başlamıştır. Buradaki eğitimini 2010 yılında tamamlayan Bıçkıcı, 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünde Yüksek Lisans Eğitimine başlamıştır. 2013 yılından itibaren bir çeviri bürosunda Almanca ve İngilizce Yeminli Tercüman olarak görev yapmaktadır.